

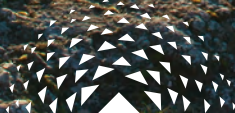

V4 CONNECTS

HUNGARIAN PRESIDENCY 2017/2018 OF THE
VISEGRAD GROUP

A VISEGRÁDI NÉGYEK JELENTŐSÉGE, STRUKTÚRÁJA ÉS ÉRTÉKEI

A VISEGRÁDI NÉGYEK JELENTŐSÉGE, STRUKTÚRÁJA ÉS ÉRTÉKEI

Külügyi és Külgazdasági Intézet
Budapest, 2018.

Kiadó:
Külügyi és Külgazdasági Intézet

Felelős kiadó: Ugrósdy Márton

Szerkesztő: Balaskó Angéla
Szakmai lektor: Gyurcsík Iván

Kiadványterv: Lévárt Tamás

Szerzők:
Tulok Péter
Sáringer János
Perényi Zsigmond
Remete Balázs
Márky Zoltán
Központi Statisztikai Hivatal

A kiadó elérhetősége:
H-1016 Budapest, Bérc utca 13-15.
Tel.: + 36 1 279-5700
Fax: + 36 1 279-5701
E-mail: info@ifat.hu
<http://kki.hu>

© Külügyi és Külgazdasági Intézet, 2018.

ISBN 978-963-7039-48-5

TARTALOMJEGYZÉK

TULOK PÉTER:

A VISEGRÁDI EGYÜTTMŰKÖDÉS EREDETE, A HÁRMAS KIRÁLYTALÁLKOZÓ JELENTŐSÉGE A KÖZÉPKORBAN.....	5
---	---

SÁRINGER JÁNOS:

VISEGRÁD ÚJJÁSZÜLETÉSE AZ ÁLLAMSZOCIALIZMUS BUKÁSA UTÁN (1991–2004).....	21
---	----

PERÉNYI ZSIGMOND – REMETE BALÁZS:

V4 – VISEGRÁD AZ EU-N BELÜL	34
-----------------------------------	----

MÁRKY ZOLTÁN:

EGYEDI-E A V4? REGIONÁLIS EGYÜTTMŰKÖDÉSI MINTÁK AZ EU-BAN	52
--	----

A VISEGRÁDI NÉGYEK SZÁMOKBAN	73
------------------------------------	----

Jelen kötet nem jöhetett volna létre a Külgazdasági és Külügyminisztérium Közigazgatási Államtitkárságának segítő közreműködése nélkül, amiért a szerzők, a szerkesztő és a kiadó is ezúton fejezi ki köszönetét. A KKM-es kollégákkal együtt fontosnak tartottuk, hogy Magyarország 2017-2018-as Visegrádi Négyek elnöksége előrelépés legyen a kormánytisztviselők és a szélesebb nagyközönség továbbképzése, V4-gyel kapcsolatos ismereteinek bővítése szempontjából is. Több kiváló könyv is készült az elnökségi évadban ugyan a témában, de egy sem koncentrált kifejezetten arra, hogy a kormányzati működés keretein belül miért is fontos a régiós együttműködés, illetve hogyan jelennek meg a V4-es értékek és érdekek a napi munkában. Reményeink szerint a most megjelenő két kötet abban nyújt majd segítséget, hogy a különböző belső továbbképzések során is egy olyan V4-es ismeretcsomaggal gazdagodhassanak a közszolgálatban dolgozó tisztviselők, ami hasznos lesz számunkra a mindennapi munkavégzésük során is.

KÜLGAZDASÁGI ÉS
KÜLÜGYMINISZTERIUM

KÜLÜGYI ÉS KÜLGAZDASÁGI INTÉZET

A VISEGRÁDI EGYÜTTMŰKÖDÉS EREDETE, A HÁRMAS KIRÁLYTALÁLKOZÓ JELENTŐSÉGE A KÖZÉPKORBAN

TULOK PÉTER

„Az Úr ezerháromszázharmincötödik évében, Szent Márton ünnepe körül János cseh király és fia, Károly, meg a lengyelek királya Magyarországra, Visegrád várába jött Károly királyhoz, hogy ott örök békeegyezséget kössenek. Ez meg is történt. A cseh király ebédjére Magyarország királyának bőkezűségéből mindennap kétezer-ötszáz kenyeret adtak, és a királyi étekből is bőségesen; a lovagnak pedig egy napra huszonöt akó mérő abrakot. A lengyel király ebédjére pedig ezerötszáz kenyeret és élelmiszert bőségesen; borból száznyolcvan hordót mértek ki. Magyarország királya különböző drága ékszerekkel is megajándékozta a csehek királyát, úgymint ötven ezüstkorsóval, két tegezzel, két övvel, egy csodálatos sakktáblával, két felbecsülhetetlen értékű nyereggel, egy szíjas törrel, amely kétszáz ezüstmárkát ért, meg egy csodálatos munkával kidolgozott gyöngykagylóval. Mivel Lengyelország királya adófizetője volt a csehek királyának, s mivel Károly, Magyarország királya feleségül bírta a lengyel király nővérét: Magyarország királya, Károly, ötszáz márka legfinomabb aranyat adott neki, hogy megváltsa őt a cseh királynak fizetendő adózástól. Elhatározták itt azt is, hogy ha e királyok közül bármelyiket vagy országukat valami ellenség támadná meg, a többiek kötelesek segítségére sietni. És ezt egymás között nagy eskükötéssel is megerősítették.”¹

A fenti sorok a 15. században születtek Thuróczi János tollából. A krónikaíró – bár nem volt az események szemtanúja – leírásából látszik, hogy nem mindennapi találkozó zajlott le a Duna-menti városban.

A tanulmány célja, hogy bemutassa, milyen történések vezettek el Visegrádig, és milyen hatással volt Kelet-Közép-Európa egészére, majd fél évszázaddal a találkozó után is.

A 14. század egyik legfontosabb diplomáciai eseménye Kelet-Közép-Európában kétségkívül az 1335-ben Visegrádon tartott találkozó volt. Kiemelkedő esemény nemcsak a magyar, hanem a lengyel és a cseh történelem tekintetében is.

SORSDÖNTŐ VÁLTOZÁSOK NYUGAT-EURÓPÁBAN

Ahhoz, hogy megértsük a Kárpát-medencében történeteket, fontos, hogy bemutassuk, mi történt ebben az időben a földrész nyugati felén. A 14. század első harmadával egész Európára zűrzavaros időszak köszöntött. Angliában III. Henrik (1216–1272) került trónra, aki meddő kísérleteket tett arra, hogy visszaszerezze a francia területeket az angol korona számára. Franciaországban IV. (Szép) Fülöp (1285–1314) három fia közül egyik fia sem hagyott fiú örököszt maga után. Fülöpnek fiai mellett volt egy Izabella nevű lánya is, aki II. Edward angol király felesége volt. Fiuk III. Edward néven a francia trón egyetlen várományosa lett, ebbe azonban természetesen a francia nemesség nem egyezett bele, nem hagyhatták, hogy az ország egy félig angol, félig francia utód kezébe kerüljön. Kerestek tehát egy ellenjelöltet, aki IV. (Szép) Fülöp unokaöccse volt. Valois Fülöpöt 1328-ban királlyá koronázták, aki VI. Fülöp néven 1350-ig uralkodott.² Királlyá koronázása már valóságos hadüzenettel ért fel az angolok számára, de a háború Gascogne tartomány hovatartozása miatt tört ki végül. A terület régóta angol kézen volt, és bár Földnélküli János elvesztette az összes franciaországi területet, Gascogne angol kézen maradt. Amikor III. Edward (1327–1377) a skót felkelés leverésével volt elfoglalva, VI. Fülöp arra gondolva, hogy az angol csapatok minden erejüket a skótok ellen fordítják, seregével megindult az egyetlen angol kézen lévő tartomány ellen. Erre válaszul Edward ismét bejelentette igényét a francia trónra, és Lincoln város püspökével hadüzenetet küldött Párizsba.³

1282-ben Szicília lakossága fellázadt a nápolyi Anjouk uralma ellen, a később csak szicíliai vecsernye néven ismert felkelés haszonélvezője az Aragóniai uralkodóház volt, amely átvette Anjou I. Károly földközi-tengeri birtokainak nagy részét.⁴

VÁLTOZÁSOK KELET-KÖZÉP-EURÓPÁBAN

Kelet-Közép-Európában szintén végbementek dinasztikus alapú változások. A 14. században három nyugat-európai dinasztia emelkedett fel szédítő sebességgel: a Habsburg, a Luxemburg-ház és Magyarországon az Anjou. A Német-római Birodalom uralkodói nagy tekintéllyel, de annál kisebb valódi, kézzelfogható hatalommal rendelkeztek. Császári címet csak akkor viselhettek, ha Rómában a pápa helyezte fejükre a koronát. A Habsburg- és a Luxemburg-család egymáshoz nagyon hasonlóan szerzett valódi hatalmat, befolyást: a családok egy tagja megszerezte a császári címet, majd annak birtokában egy kihalt fejedelmi család örökségét saját családjának adományozta birodalmi hűbérként.⁵

Így járt el a Habsburg-dinasztia alapítója, I. Rudolf császár is, aki azt gondolta, hogy a kihalt Babenberg-család osztrák és stájer hercegsége olyan megürült birodalmi hűbérbirtok, amelyet annak adományoz, akinek akar. Az osztrák hercegséget

végül II. Ottokár szerezte meg a kroissenbrunni ütközet után 1260-ban. Rudolf azonban nem hagyta magát, és az 1274. novemberi birodalmi gyűlésen elérte, hogy olyan felhatalmazást kapjon, amely felhatalmazással Ottokárt megfoszthatja cseh és morva birtokain kívüli területeitől. Rudolf utódai a 14. században a két említett osztrák tartomány mellett a mai Ausztria szinte összes tartományát elfoglalták.

A Luxemburg-ház alapítója Luxemburg Henrik volt, akit 1308-ban VII. Henrik néven német királlyá választottak, és 1312-ben megszerezte a német-római birodalmi császári címet is. Henrik nemcsak tekintélyt, hanem országot is szerzett családjára részére. A Přemysl-család kihalását követően 1310-ben fiát, (Vak) Jánost tette meg cseh királynak. A család Prágába helyezte át központját, és János király fiát IV. Károly néven 1355-ben német-római császárrá koronázták. Ebben az időben az egész birodalom fővárosává vált Prága. Mivel édesapja rendkívül jó viszonyt ápolt a Capeting-házzal, és sok időt töltött Franciaországban, ezért Károly szinte egész gyermekkorát ott töltötte. Tanulmányairól Pierre Roger, a későbbi VI. Kelemen pápa gondoskodott, aki a teológia nemzetközi hírű professzora volt.

A fenti tények is világossá teszik azt, hogy az uralkodóházak révén a középkelet-európai államok természetes módon egész Európa vérkeringésének szerves részei voltak, a nyugat-európai államokkal kapcsolataik intenzívnek voltak nevezhetőek.

Károly nagykorúvá érve rendkívül művelté vált, cseh anyanyelve mellett folyékonyan beszélt franciául, latinul, németül és olaszul. 1333-tól viselte trónörökösként a morva őrgrófi címet, és édesapja franciaországi tartózkodásai idején ő gyakorolta a tényleges hatalmat. 1335-ben Jánost elkísérte a visegrádi királytalálkozóra is.

Lengyelországban is sok változás történt, a részfejedelemségeket királysággá egyesítő uralkodója az 1320-ban megkoronázott Łokietek Ulászló volt. Neki még lengyel nagyfejedelemként 1314-re sikerült egyesítenie Lengyelországot Mazóvia, Pomeránia és Szilézia kivételével. Az ekkor még ereje teljében lévő Német Lovagrenddel hosszú háborút folytatott Pomerániáért, és Sziléziáért Luxemburgi Jánossal háborúzott. Az osztrák és a cseh uralkodó ellenében közeledni próbált Károly Róberthez, akihez 1320-ban lányát, Erzsébetet is feleségül adta.

1327-ben a magyar király Ulászló segítségére is sietett, amikor Luxemburgi János a nagyszombati találkozón való részvétel után Sziléziába ment, és a Krakó elleni támadást fontolgatta. Károly Róbert fenyegető levelére viszont végül visszavonult, és szövetségre lépett Ulászló ellenében a Német Lovagrenddel.

Łokietek Ulászló 1329 és 1332 között súlyos harcokat vívott a lovagrenddel, a háborúban jelentős magyar katonai segítséget kapott. Ekkor Luxemburgi János megtámadta Ulászlót, erre válaszul Károly Róbert kibékült a vele harcban álló

osztrák hercegekkel, és nagyszámú sereggel megindult a cseh határ felé, ezért János kénytelen volt visszavonulni és 1332-ben békét kötni a magyar uralkodóval. Károly Róbert ettől kezdve arra törekedett, hogy a cseh és a lengyel királyt egymással kibékítse.

A dinasztikus érdekek miatt ugyan többször tört ki konfliktus a közép-kelet-európai államok között, amelyek nem egy esetben fegyveres konfliktussá is fajultak, ettől függetlenül a békét inkább nevezhetjük természetes állapotnak, amelyet a fent említett uralkodóházak dinasztikus házasságokkal erősítettek meg.⁶

KÁROLY RÓBERT HATALOMRA KERÜLÉSE

Ahhoz, hogy megértsük a kelet-európai erőviszonyokat, elengedhetetlen, hogy bemutassuk az Árpád-ház kihalásakor történt magyarországi eseményeket és a trónviszály időszakát. Károly Róbert az, akinek nevéhez köthető az anarchia és káosz felszámolása, valamint a királyi hatalom valós befolyásának helyreállítása. A Capeting-ház leszármazottja volt, dédapja, Anjou Károly VIII. Lajos (1483–1498) francia király nyolcadik gyermekeként látott napvilágot. Mivel a felnőttkort megérő sorban legidősebb fiú IX. Lajosként került a francia trónra, a legfiatalabb testvért, Károlyt a szicíliai, illetve a nápolyi trónnal és a provençe-i grófsággal kárpótolták. A család tőle számítva lett új dinasztia és nemsokára Dél-Európa legbefolyásosabb családja.

Károly Róbert édesapja Martell Károly, édesanyja Habsburg Klemencia, apai nagyanyja Mária, az Árpád-házi V. István (1262–1272) magyar király lánya volt.⁷ Magyarországon már az utolsó Árpád-házi király, III. András (1290–1301) halála előtt megjelentek a külföldi trónkövetelők. 1292-ben Mária királyné a fiát, Martell Károlyt magyar királlyá nyilvánította. 1295-ben meghalt Martell Károly, így a nápolyi Anjou-család magyar trónigénye fiára, Károly Róbertre szállt. II. Károly nápolyi király 1300. augusztusában Magyarországra küldte unokáját, a 12 éves Károly Róbertet. 1301 januárjában, miközben a fiatal trónkövetelő Buda felé közeledett, meghalt III. András, az utolsó Árpád-házi király. Halálának hírére támogatói Esztergomba vitték Károly Róbertet, és egy „ideiglenes” koronával megkoronázták. Hiába voltak olyan támogatói, mint az esztergomi érsek, VIII. Bonifác pápa és a Habsburg hercegek, sok ellensége is akadt. Az ország több nagy hatalmú ura: Csák Máté, Aba Amádé, a Kőszegi és a Rátóti család tagjai, a váci, a kalocsai és az egri püspök Csehországba indultak, hogy a cseh király kilencéves fiát, Vencelt kérjék fel a magyar trón elfoglalására. Vencelnek is volt magyar felmenője: III. Béla (1172–1196) király Konstancia nevű lányának ükunokája volt. A kisfiút Magyarországra hozták, és 1301 augusztusában Székesfehérváron megkoronázták. A zűrzavaros helyzet később megoldódott, mert Vencel 1305-ben megörökölte a cseh trónt, így lemondott a magyar koronáról. 1307-ben Károly Róbertet a rákosi országgyűlés is királlyá választotta, ezután felbukkant egy újabb külföldi trónkövetelő, Wittelsbach Ottó bajor herceg. Ő is rendelkezett magyar felmenővel, édesanyja

Erzsébet hercegnő volt, IV. Béla király hatodik gyermeke. A bajor herceg a hatalom megszerzése érdekében Kán László erdélyi vajdával is összefogott, a vajda azonban elvette tőle Szent István koronáját, amelyet Ottó még Venceltől kapott. Befolyásos támogatók nélkül a bajor herceg 1308-ban végül távozott az országból, Károly Róbertet 1310-ben Székesfehérváron negyedszerre is megkoronázták. Ő lett a törvényes uralkodó, mert teljesítette a szükséges kritériumokat.⁸

AZ ANJOU KIRÁLY HATALMÁNAK MEGSZILÁRDÍTÁSA

Itt fontos megjegyezni, hogy a mai ember, aki alig ismeri a származáshoz kötött gondolkodást, nehezen tudja elképzelni, hogy a vérséghez való viszony alapjaiban határozta meg a középkori ember mindennapi életét. Igaz volt ez a közrendűekre is, de hatványozottan volt igaz a főnemesekre, az uralkodói családokra. Ezért volt bizonyos Károly Róbert is trónkövetelésének jogosságában, hiszen magyar felmenőkkel rendelkezett, ami feljogosította arra, hogy fejére tegyék Szent István koronáját.⁹

Ezért volt legnagyobb ellenségének, a Felvidéken óriási birtokok uraként lényegében királyként uralkodó Csák Máté gondolkodásának alapja is. A történeti hagyomány szerint ugyanis őse Előd vezér volt, aki a honfoglaló Árpáddal jött be a Kárpát-medencébe, és a felvidéki nagyúr szerint nemzetsége egyenrangú volt az Árpád-házzal.¹⁰

Ugyanilyen gondolatmenetet követett az Aba család feje, Amádé is, aki még azzal is rendszeresen büszkélkedett, hogy nemzetsége a 11. században királyt is adott az országnak.

Ahogy növekedett Károly Róbert hatalma, egyre több olyan „kiskirály” állt mellé, aki az országba jövelekor ellenségesen fogadta. Annak idején azért fogadták így, mert tartottak attól, hogy azokat a kiváltságokat, hatalmas birtokokat, amelyeket a gyengekező III. András alatt vagy már korábban megszereztek, a fiatal király majd elveszi tőlük. 1312-ben Károly Róbert Rozgonyinál megverte Csák Máté és Aba Amádé fiainak egyesült seregeit, 1317-ben pedig Borsa Kopaszt és Kán Lászlót. Ettől kezdve Károly Róbert az ország egyre nagyobb területén vette át az irányítást, és évről évre újabb városokat foglalt el, amelyek Csák Máté kezében voltak. A felvidéki rebellis úr 1321-ben meghalt, a királyi székhely csak ez után került át Temesvárról Visegrádra. Károly Róbert ellen több merényletet is megpróbáltak elkövetni, a sorban az utolsót Csák Máté egykori bizalmasa, Zách Felicián követte el 1330 tavaszán. A sikertelen merényletet követő véres megtorlás azoknak az uraknak szólt, akik még nem tértek meg a király hűségére: Záchoth megölték, családját harmadízíglenn kivégezték.

A KIRÁLYI HATALOM KÖZPONTOSÍTÁSA

Ellenségeit legyőzve Károly Róbert központosító politikába kezdett. Az elmúlt évtizedekben erősen megingott királyi hatalmat megszilárdította, a lázadó főnemesség helyett általa újonnan magához emelt, nemesi családok addig háttérbe

szorult ágaira támaszkodott. Az elkobzott birtokokat, várakat újra szétosztotta, gondosan ügyelve arra, hogy csak hozzá teljesen hű embereknek adományozzon. A hozzá hű neméseknek adományozott birtokok, várak csak szolgálati időre szóltak, nem voltak örökölhetőek, a király ezzel maximalizálta a tőle való függőséget. Hadseregreformja keretében létrehozta a bandériumot, amelyhez a birtokosok birtokuk méretének arányában voltak kötelesek katonákat kiállítani. Aki legalább 50 katonát tudott felszerelni, saját zászlaja alatt vonulhatott hadba. A főúri bandériumokon kívül voltak még királyi, egyházi és vármegyei bandériumok is.

A központosított hatalomnak a hivatalnokréteg és a katonaság fenntartásához megnövelt bevételekre is szüksége volt, ezért Károly Róbert olyan rendeleteket hozott, amelyek biztosították a kincstár folyamatos bevételeit. Ilyen volt például a kapuadó, amelyet jobbágytelkek után szedtek, és a harmincad vámnak nevezett külkereskedelmi vám. Az egyik legfontosabb adó az urbura (bányabér) volt. A rendelet szerint a nemes, akinek birtokán nemesfémbányát tártak fel, 1/3 arányban részesült a bánya jövedelméből. A rá eső részt azonban csak a király pénzváltó helyein válthatta be, ezzel is növelve a királyi kincstár bevételeit.

Az Anjou uralkodó gazdasági koncepciója egyértelműen azt a célt szolgálta, hogy az anarchia után lábra állított ország a jövőben regionális nagyhatalom legyen. Olyan tényező, melyet nem lehet megkerülni.

KÁROLY RÓBERT KÜLPOLITIKÁJA

Miután az országot belpolitikai szempontból stabilizálta, és a kincstárba is folyamatosan érkeztek az újonnan bevezetett adókból származó bevételek, az uralkodó egyre többet tudott foglalkozni az ország befolyásának növelésével. Élete során négy felesége volt, ők az idő múlásával egyre előkelőbb uralkodóházakból érkeztek Magyarországra.¹¹

Ha feleségeinek születési helyét megnézzük, láthatjuk, hogy tudatosan választott a környező országok királylányai közül, a házasságokkal is erősítve a közép-európai nemzetekkel való szomszédi-szövetségi viszonyt. Jól érzékelteti a középkor uralkodóinak gondolkodását a dinasztikus politikáról az a hexameter, amely Habsurg Miksával kapcsolatban született a tizenötödik század végén: *Bella gerant alii, tu felix Austria nube* („Viseljének csak mások háborút: te, boldog Ausztria, házasodj!”).

Az 1330-as években Károly Róbert elvesztette a dalmát tengerparti városokat, amelyek ebben az időben Velencéhez húztak. 1330-ban meghalt Szép Frigyes osztrák herceg, aki a cseh–magyar kapcsolatok egyre szorosabbá válását aggodalommal figyelte, utóda II. Albert volt. Egy évvel korábban halt meg a magyar király elsőszülött fia, Anjou László is, akit Luxemburgi János cseh király lányával jegyezték el. A cseh–magyar kapcsolatok a későbbiekben sokat romlottak, ennek oka a cseh király nagyhatalmi törekvése volt.¹²

Fontos megjegyezni, hogy a két ország közötti jó viszonytal egy időben az osztrákokkal való kapcsolat erőteljes megromlása volt jellemző, mert a Babonics család 1326-os lázadásakor Frigyes herceg a család mellé állt Károly Róbert ellenében. A következő évben, 1327-ben elérkezett az idő, hogy a cseh és a magyar király szövetségi együttműködést kössön, amely február 13-án Nagyszombatban meg is történt.

Magyarország és Csehország között már a királytalálkozót megelőző években is létezett valutaunió. Ehhez fontos néhány mondatban bemutatni az akkori viszonyokat. 1320 körül Magyarországon több mint harmincféle hazai és külföldi pénzfajta volt forgalomban. A kaotikus átváltási viszonyok tisztává tételének érdekében 1323-ban megkezdték az állandó értékű ezüstdénár verését. Ez a reform nem érte el a célját, mert a dénár névértéke jóval nagyobb volt a valós ezüstartalomnál, és a stabilabb cseh ezüstgarast használták helyette.

1325-ben Károly Róbert utasítására firenzei mintára aranyforintot kezdett vereni a királyi pénzverő műhely, de önmagában ez nem jelentett megoldást, mert nem tudta kiszorítani a cseh ezüstgarast. E problémát szintén az 1327-es nagyszombati egyezmény keretében oldotta meg a két uralkodó, ekkor megegyeztek abban, hogy mindkét országban vegyes arany-ezüst valutarendszert fognak alkalmazni a jövőben. Az köztudott, hogy a 14. századi Európa nemesfémbányászatában Magyarország az arany és Csehország az ezüst tekintetében játszott a legnagyobb szerepet. A nagyszombati egyezmény több intézkedést hozott, amelynek célja a bányászat további kapacitásbővítése volt.

Károly Róbert 1328 novemberében alapította meg a körmöcbányai pénzverdét. A város lakói ekkor kapták meg azt a kiváltságlevelet, amelyet az uralkodó II. Vencel cseh király 1300-ban *Ius Regale Montanorum* című bányajogi kódexének mintájára adott ki. Ebben Körmöcbánya lakói a csehországi Kuttenberg (Kutná Hora) telepeseihez hasonló szabadságjogokat kaptak. Természetesen nem véletlen, hogy a cseh városhoz hasonló jogokat kapták meg a város lakói: a pénzverés szakemberei jórészt német nemzetiségűek voltak. A város e rendelet értelmében szabad királyi városi rangra emelkedett, és hivatalosan is működtethette a pénzverdét.¹³ A legnagyobb pénzverő- és bányászkamara a várost választotta székhelyül, valószínűleg ez is hozzájárult a szabad királyi városi rang elnyeréséhez. Itt végül 1329-ben indult meg az ezüstgarasok, majd legkésőbb 1335-ben az aranyforintok verése, amelyeket ekkor dukátnak neveztek. A körmöci bányák ebben az időben megközelítőleg 400 kg aranyat termeltek.¹⁴

Károly Róbert külpolitikáját hét évszázad távlatából alaposan megvizsgálva arra a következtetésre jutunk, hogy az uralkodó előre megtervezett ütem szerint alakította külpolitikáját, miután a belső zűrzavaron úrrá lett. Először csak fokként helyreállította, aztán megerősítette, végül pedig ismét közép-európai tekintéllyé emelte több mint öt évtized után Magyarországot. Capet Hugó kései leszármazottja, aki magyarrá lett, nemcsak visszaállította a királyság

régi állapotát, hanem tudatos politikájával, az általa életre hívott lengyel–cseh szövetséggel hosszú időre megakadályozta a német–osztrák terjeszkedést egész Kelet-Európában.¹⁵

1328-ban Károly Róbert és Luxemburgi János már közösen léptek fel az osztrákok ellen, és a Lajta menti csatában le is győzték őket. Szeptember végén Bruckban megkötötték a békét, melynek értelmében az osztrákok visszaadták a magyaroknak Pozsonyt és a Muraközt is, cserébe Károly Róbert visszaadta a háborúban elfoglalt osztrák területeket.

Ahogy arról korábban írtunk, 1330-ban Szilézia birtoklásáért a cseh és a lengyel király közötti vita háborúvá fokozódott. Luxemburgi János kihasználta a Német Lovagrend Lengyelország elleni támadását, Ulászló király veje Károly Róbert segítségével visszaszorította a cseh királyt, és 1331-ben a magyar király csehellenes szövetséget kötött a korábban vele rossz viszonyban álló osztrák hercegekkel. 1332-ben cseh kézről így visszakerült az a két utolsó vár is, amelyet még Csák Mátétól szereztek meg annak idején északi szomszédaink.¹⁶

Károly Róbertet, miután fiatalemberként Magyarországra érkezett, nápolyi rokonai kisemmizték ottani örökségéből. 1328-ban Károly, Calabria hercege – akinek apai nagyanyja Árpád-házi Mária nápolyi királyné volt – azonban váratlanul, fiatalon meghalt, és csak lánygyermekeket hagyott maga után. Károly édesapja, Róbert az Anjou-család más oldalági hercegeivel szemben a magyar királyhoz, unokaöccséhez próbált közeledni. Károly Róbert harmadik fiának, Endrének felajánlotta unokája, Johanna kezét, így próbálta meg biztosítani unokája trónöröklését.¹⁷

A magyar uralkodó fiával Nápolyba utazott, ahol megegyezett nagybátyjával a fiatalok házasságában, majd Endrét az udvarban hagyva hazatért. Mialatt ő Itáliában volt, közben sógora, Nagy Kázmér (1333–1370) került a lengyel trónra, Luxemburgi János cseh király pedig szembekerült a német-római császárral, aki korábban szövetségese volt a Habsburg hercegek ellenében. Károly Róbert nyilvánvalóan teljesen tisztában volt a helyzet diplomáciai lehetőségeivel.

A VISEGRÁDI TALÁLKOZÓ

Az 1335-ben Visegrádon megtartott találkozó egy bő évvel korábban megkezdett tárgyalássorozatot zárt le. A lengyel Kázmér és cseh részről Károly morva őrgróf előbb májusban kötött fegyverszünetet Sandomirban, majd Kázmér és János király augusztus végén a felvidéki Trencsénben Károly Róbert jelenlétében egyezményt írt alá, melynek értelmében a cseh király fiával együtt lemondott lengyel trónigényéről, cserébe Kázmér lemondott a cseh hűbér alatt álló sziléziai és plovcki területek fennhatóságáról. Ekkor egyeztek meg abban, hogy még abban az évben Visegrádon találkoznak. Az Anjou uralkodó már a sandomiri szerződésben is kezesként szerepelt, a trencsényi tárgyalások során is

az ő elképzelései valósultak meg. Ezek a tények jól mutatják, hogy a magyar király ekkor már megkerülhetetlen tényező volt a kelet-közép-európai viszonyrendszerben.

Szeptember első napjaiban Visegrádon sor került a Luxemburgok és az Anjouk megbízottainak első találkozására, ennek folyományaként 1335. szeptember 3-án szövetségi szerződést kötöttek. Károly Róbert magyar király és fia, Lajos herceg megbízottjaik útján kijelentették a Luxemburg-családot képviselőeknek, hogy szövetségre lépnek velük bárki ellen, kivéve Róbert szicíliai királyt és Nagy Kázmér lengyel uralkodót. Az Anjou uralkodó és fia kötelezték magukat a fegyveres segítségnyújtásra Csehországnak, amennyiben annak birtokait bárki megtámadná. A határozatban rögzítették a szövetség pontos feltételeit is. A továbbiakban az Anjouk kötelezettséget vállaltak arra, hogy semmiféle tárgyalásba nem bocsátkoznak Ottó és Albrecht Habsburg hercegekkel, egyben deklarálták Magyarország hadba lépését a Luxemburg-család oldalán a Karintiáért folyó háborúban. Az osztrák hercegek: II. Albert és Ottó elleni fellépés lehetőségét már a szeptemberben megkötött cseh–magyar szerződésbe belefoglalták, a megállapodást a „szent evangéliumra” tett esküvel is megerősítették. Ezután döntőbírói tárgyalásra is sor került, illetve a három uralkodó személyesen is találkozott egymással. Rajtuk kívül itt tartózkodott Alsó-Bajorország hercege, Wittelsbach Henrik és a Német Lovagrend küldöttei. János cseh király kíséretében érkezett meg az emlékeit papírra is vető fia, a morva őrgróf, Károly is, aki később IV. Károly néven német-római császár lett.¹⁸

Az, hogy a találkozó jelentősége milyen nagy, már a kortárs történetírók is tudták, ezért is született minden részt vevő uralkodó országában írott forrás e bő háromhetes időszakról.¹⁹

A TALÁLKOZÓ KORABELI ÍRTOT FORRÁSAI

Luxemburgi Károly morva őrgróf (a későbbi IV. Károly császár) *Önéletírás* című munkájában beszámol a kongresszusról, melyen – mint korábban írtuk – ő is jelen volt. Írása szinte teljesen egyedülálló a középkori történeti irodalomban. Életének első harminc évét mutatja be, születésétől német királlyá koronázásáig. Művében olvashatunk a francia királyi udvarban töltött éveiről, az itáliai városok háborúiban szerzett tapasztalatairól, valamint Csehország érdekében tett hadjáratairól is. Károly részletesen foglalkozik az uralkodók közötti családi kapcsolatokkal is, ezenkívül feltárja a cseh–lengyel ellenállás eredetét. Bár édesapjánál néhány nappal később érkezett Visegrádra, minden fontos tárgyaláson jelen volt. Arról azonban mégsem olvashatunk részleteket, hogy a tárgyalásokon milyen mondatok hangzottak el, és a döntőbíráskodásról sem beszél, de a cseh–lengyel–magyar szövetségről igen. Általánosságban elmondható, hogy

a visszaemlékezések erősen szelektívek, ez igaz Károly művére is. Szövege erősen szelektív, sok személyes élményt, benyomást lehet olvasni, miközben nem beszél fontos tényekről, mint például a visegrádi találkozó leírásában is. Ettől függetlenül a találkozó fontos forrása.²⁰

Jan Długosz (1415–1480) lengyel történétíró *Annales Regni Poloniae* monumentális művében viszont részletesen foglalkozik azokkal a kérdésekkel, amelyekkel Luxemburgi Károly nem. Így például azzal, hogy a három uralkodó azért gyűlt össze a Duna-parti városban, mert a Német Lovagrend által elfoglalt lengyel területek ügyében szükség volt döntőbírói ítéletre. Művében a békeoklevél szövegét is közreadta, amely elsőrendű forrássá teszi az amúgy is tárgyilagos és mértékadó művet. Długosz a krakkói püspök bizalmi embereként nyilvánvalóan bejáratos lehetett a királyi irattárba, ahol hozzájuthatott a forrásokhoz, melyeket aztán lemásolt és megjelentetett művében.²¹

Thuróczi János (1435?–1489?), aki korának nemcsak kiváló történétírója, hanem jogtudósa és szónoka is volt, a Magyarok krónikája című művében egy, a királytalálkozót megörökítő egykorú leírást vett át, abban a két előbb említett krónikától eltérően más aspektusokat megragadva, nem annyira részletesen írt a visegrádi eseményekről. A tanulmány elején található sorok azonban érzékletesen mutatják be a kongresszus monumentalitását. Thuróczi ír arról, hogy a három királyi küldöttség rengeteg tagot számlált, ezért elképesztő az az étel- és italmennyiség, amely a találkozó alatt elfogyott. Leírása szerint a lengyel és a cseh király udvara naponta négyezer kenyeret fogyasztott, és mintegy 180 hordó bort ivott meg.

Az 1335-ben a találkozáson keletkezett iratok azonban a történétírók leírásával sokszor nem egyeznek. Összevetések alapján Thuróczi krónikájában szerepelt azon megállapítás sem állja meg a helyét, mely szerint Lengyelország hűbéri kötelezettségként pénzfizetéssel tartozott volna a cseh királynak, és a szövegben idézett 500 márka aranyat Károly Róbert adta volna sógora tartozásának rendezésére. A helytelen megállapítás oka nem ismert, hogy szándékos-e a torzítás, vagy a szerző pontatlan forrást használt.²²

A trencsényi találkozó idején Kázmér követi még nem közöltek pontos összeget, amely azért illette volna meg a cseh királyt, hogy lemondjon a lengyel trónigényéről, november 22-én azonban Visegrádon már oklevélbe foglalták, hogy 20 000 cseh ezüstmárka kifizetését vállalja a lengyel uralkodó János király részére. E nyilatkozat ellenértékeként a cseh király aláírta a trónigényről való lemondásról szóló oklevelet, amelyet aztán Károly Róbertnél helyeztek letétbe. Arra az esetre, ha Kázmér nem fizetné meg a fennmaradó összeget, a magyar uralkodó visszaadja a cseh királynak a lemondásról szóló oklevelet, vagy ő megfizeti a fennmaradó 6000 ezüstmárkát. A Thuróczi krónikájában szereplő 6000 ezüst 500 aranymárkának felel meg, ebből következik, hogy a történétíró a magyar király kezességi nyilatkozatát összekeverte a fizetési teljesítéssel.²³

A kongresszus célja a tárgyalásokon részt vevők közötti viták békés rendezése volt. Ezt nagyrészt sikerrel oldotta meg a találkozó, ez a tény és a magyar–lengyel–cseh együttműködési megállapodás a legfontosabb. Ezenkívül fontos megjegyezni, hogy a Luxemburg-család számára a visegrádi találkozó messze túlmutatott a konkrét egyezményi pontokon, hiszen a tárgyalásokon egyoldalú félként való részvételük egyben igazolta *raison d'être*-jüket is.

A Wittelsbach család és a cseh uralkodó megállapodásának köszönhetően Luxemburgi Jánost nyugat felől nem fenyegette ez után veszély. A cseh és a lengyel király közötti megállapodás ünnepélyes elfogadására Károly Róbert feleségének névnapján, november 19-én került sor ünnepélyes keretek között. A legtöbb aláírt oklevelet erre a napra keltezték, így az egyik legfontosabb dokumentumot, a cseh–lengyel békeszerződést is. Ezenkívül a következő ügyekben születtek megállapodások, illetve azok szentesítéseként oklevelek: Bolesławiec várának lerombolása és a Boroszlóba vezető kereskedelmi út biztonsága ügyében, valamint a friss cseh–lengyel szövetséget szentesítendő házassági szerződésről rendelkezőben. Utóbbiban Kázmér csecsemőkorú lányát ígérte oda János hatéves unokájának, aki Wittelsbach Henrik és Luxemburgi Margit egyetlen gyermeke volt. A házasság végül nem valósult meg a kisfiú halála miatt.²⁴

Ugyanazon a napon zajlott le a döntőbíróság ítéletének szóbeli kihirdetése. Valószínűsíthető, hogy a kongresszus összehívásának legfontosabb oka ez a tény volt. A szemben álló felek készültek a bírósági tárgyalásra. A Német Lovagrend Malborkban található nagymesteri levéltárából átírtatták a jogait igazoló okleveleket, Kázmér ezt megelőzően a lovagrend ellen pert indított a pápai bíróság előtt. A rend nagymestere személyesen nem jelent meg Visegrádon, ezért a bírói eljárást már november elején elkezdhatték a lovagrendi megbízottak felhatalmazásainak ellenőrzésével. Miután a magyar jogi képviselők elismerték a felhatalmazottak jogszerű papírjait, megismerkedtek a hiteles dokumentummásolatokkal és a peres felek vallomásaival.

A döntőbírák Visegrádon november 21-e előtt néhány nappal szóban kihirdették ítéletüket, az említett napon pedig Ulászló, Dobrzyn hercege a cseh királynak adott át oklevelet, mely szerint az eddig a Német Lovagrend birtokában lévő Dobrzyn-vidéknek a lengyel korona alatt van a helye. Az oklevélben olvasható az is, hogy a terület az ő uralma alatt állt, míg a cseh király és a lovagrend el nem foglalta.²⁵

A november 26-án kiadott oklevélben a döntőbírák írásban is kifejtették ítéletüket. Ebben Kujáviát és Dobrzynt a lengyel királynak, Pomerániát a Német Lovagrendnek ítélték. December 3-án Luxemburgi János levelet írt (amely valószínűleg már nem Visegrádon született) a lovagrend nagymesterének, melyben tájékoztatta a visegrádi döntésekről. A levélben három héten át tartó tanácskozásról írt, ami nagyjából fedi a valóságot, hiszen az biztos, hogy mindenszentek

táján találkozott a három király, és az ítéletlevél november 26-án született. A lengyel uralkodó 1336. május végén a lovagrend számára külön oklevélben ismételte meg az ítélet elfogadását.²⁶

A visegrádi kongresszus jelentősége persze egyértelműen túlmutat a konkrét határozatokon, melyeket korábban felsoroltunk. A találkozót lehetővé tette Nagy Kázmér számára, hogy kiszabadítsa monarchiáját a politikai elszigeteltségből Közép-Európában, és a lehetőségekhez mérten egyenrangú partnerként kapcsolódjék be az európai diplomáciába. Mindezt a Luxemburgokkal kötött megállapodásnak köszönhetette, akik a Piast-házhoz hasonlóan az európai politika vezető erejévé növekedtek, ebben jelentős szerepe volt Károly Róbertnek, Magyarország királyának. A Pomeránia ügyében hozott ítélet elfogadása bizonyította, hogy Nagy Kázmér és tanácsadói készek elismerni a nemzetközi konfliktusok tárgyalások útján történő megoldásának mindenki által elfogadott normáit.

Az sem kérdés, hogy a legfontosabb napirendi pontok a cseh–lengyel és a lengyel–német fegyvernyugvás megvalósítása voltak. Azonban a szeptember 3-i cseh–magyar egyezmény az osztrák hercegek elleni szövetség alapjának is tekinthető, valószínűleg itt határozhatták el, hogy a közeljövőben támadást fognak indítani ellenük.²⁷ A következő évek katonai eseményei tehát nyilvánvalóvá teszik, hogy – ha nem is dokumentálták a résztvevők – meg egyezések születtek a hercegek ellen.

A korábbiakban bemutattuk a találkozóról szóló krónikákat, amelyeknél látható, hogy mindhárom fél leginkább a saját szempontjait emelte ki leírásaiban. Mivel a kongresszus a cseh és a lengyel külpolitika szempontjából kiemelkedő jelentőségű volt, a legtöbbet e két nemzet történetírói foglalkoztak vele, különösen a cseh–lengyel és a lengyel–lovagrend viszonylatban. Ezzel szemben a magyar történetíráshoz jellemző, hogy leginkább gazdasági egyezményként interpretálta a visegrádi találkozót. 1336 vízkeresztjén ugyanis Károly Róbert kiadott egy rendeletet, amely részletesen szabályozta Magyarország és Csehország között a kereskedelmi utakat és a vámok fizetésének kritériumait. Valószínűleg már novemberben tárgyalhatott erről a két uralkodó, és ott szóba került Bécs városának árumegállító joga.

A középkori kereskedők árujukat rendszerint csak a szomszédos országokban szállították (a bort és a lábon hajtott szarvasmarhát kivéve), az árumegállító joggal rendelkező városok – így Bécs is – megállásra kényszeríthették a kereskedőt, aki köteles volt felajánlani a szállított terméket. A kötelezettség mellett persze lehetőségeket biztosítottak e városok. A magyar nyelvben használt árumegállító jog elnevezéstől eltérő kifejezést találunk más európai forrásokban: ott lerakóhelyeknek, árucseré helyének nevezik a források. A kereskedők Európában a hatóságok, Magyarországon a kamaraispán és a tárnokmester embere tudtával kereskedhettek, teljesen szabadon. Ez azt jelentette,

ilyen esetekben nem csak a hivatalos fizetőeszközzel folyhatott a kereskedelem, mint máshol. Az árucserre ráadásul a vásároktól függetlenül mindennap megengedett volt. Ami előnyös volt, azonban jelenthetett hátrányt is adott esetben. Problémaként merült fel a visegrádi találkozó előtt, hogy Bécs áru-megállító joga miatt a magyar, a cseh és a lengyel kereskedők nem jutottak el áruikkal német területre. Az említett 1336. januári oklevél aláírói nyilvánvalóan ezt a lehetetlen állapotot akarták megoldani úgy, hogy a német területek felé irányuló kereskedelmet a csehországi Brünn városa felé terelik.²⁸

Az természetesen elképzelhető, hogy a fent említett egyezmény megszületésénél a változásból jócskán profitáló felvidéki városok is tevékenyen részt vettek, de a visegrádi találkozó alapvetően biztosan nem ennek a kereskedelmi problémának a megoldásáról szólt.²⁹

A visegrádi találkozón meghozott rendeleteknek köszönhetően Csehország, Lengyelország és Magyarország között az itt szentesített szövetségi viszony a természetesen előforduló súrlódásoktól függetlenül több mint ötven esztendőn át fennmaradt. Azokhoz a szerteágazó külpolitikai tervekhez pedig szabad kezet adott az egyezmény, amely mindhárom uralkodót jellemezte: ilyen volt Károly Róbert balkáni és itáliai, Luxemburgi János német, valamint Kázmér balti expanzív politikája.³⁰

A VISEGRÁDI TALÁLKOZÓ UTÁNI ESEMÉNYEK

Károly Róbert 1338 márciusában Károly morva őrgróffal egyezményben újította meg az 1335-ös szerződést. Az őrgróf ekkor megígérte, hogy minden módon támogatja a magyar uralkodó lengyel trónigényét, Károly Róbert cserébe lemondott minden Sziléziát illető trónigényéről arra az esetre, ha őrá vagy leszármazottaira szállna a lengyel trón.

1339 júniusában a lengyel uralkodó ismét a visegrádi udvar vendége volt, amikor egyezményben rögzítették: ha fiú utód nélkül hal meg, akkor testvérének, Erzsébetnek a családja örökli a trónt. Elsősorban Károly Róbert, majd annak fiú leszármazói. E találkozó is tekinthető egyfajta újabb visegrádi egyezménynek. Egyebek mellett katonai segítségnyújtásra kötelezték a magyar uralkodót, aki elismerte a lengyelek igényét Halicsra. Kázmér ugyanakkor kikötötte, ha mégis fiú utóda születne, akkor Halicsot eladja Károly Róbertnek. Ezzel együttműködésre kötelezte Károlyt a tartomány tartós meghódításához, amely a következő évben meg is történt. A magyar uralkodó katonailag a későbbiekben is támogatta Kázmért a Német Lovagrend elleni küzdelmekben. E szerződés értelmében választották meg I. (Nagy) Lajost 1370-ben Lengyelország királyává.

A visegrádi találkozó valódi konfliktusmegoldó helyszín volt, ahol sok vitás kérdést rendeztek, amely a három kelet-közép-európai országban felmerült. Amiről nem született pecsétes oklevél, a következő évek történései bizonyították,

hogy szó esett róla, a történelem tényei magukért beszélnek. A kongresszus sikere nyilván a részt vevő uralkodók szándékainak és elsősorban Károly Róbert magyar királynak tudható be. Rajta kívül szürke eminenciások is sokat dolgoztak a sikerért, ilyen volt például a Kázmér kíséretében lévő Spicimir krakkói várnagy és Zbigniew kancellár is.³¹ Ahogyan több történész is vélekedik, az 1335. őszi visegrádi tárgyalások és ítéletek nagyon fontosak voltak ugyan, de nem szabad a jelentőségét túlértékelni sem.³²

Az mindenképpen helytelen, ha a találkozót a béke kongresszusaként aposztrofáljuk, hiszen elég, ha csak az osztrák hercegek elleni valószínűsíthető megbeszélésekre gondolunk. A részt vevő uralkodók kétségkívül megbékéltek egymással, ellentéteiket azonban pont a közös ellenség elleni fellépés érdekében tették félre. A Habsburg hercegek jól tudták, hogy a visegrádi egyezmény számukra életveszélyes diplomáciai elszigetelődést jelenthet, amiből szinte rögtön megpróbáltak kitörni. Néhány hónap múlva kapcsolatba léptek Károly Róbert régi ellenségeivel, a Kőszegi családdal, és a Babonic családot is fellázították a magyar uralkodó ellen.³³

Az persze nyilvánvaló, hogy az 1336-ban ellenük vonuló három uralkodó ellen ez csekély eredményt érhetett el. A támadást Luxemburgi János kezdte északról, aki rögtön visszavonulásra kényszerítette Ottó herceg csapatait. Károly Róbert és sógora, Kázmér seregei a Morva folyónál találkoztak, majd a három uralkodó az alsó-ausztriai Marcheggnél haditanácsot tartott. A hadjárat azonban hamar véget ért, mert az osztrák hercegek békét kértek, és nem sokkal ezután, 1336 októberében Luxemburgi János megegyezett velük Ennsben.³⁴

Károly Róbert a békeszerződést nem volt hajlandó aláírni, csak fegyverszünetre volt hajlandó, és miután az lejárt, a lázadó Kőszegi és Babonic családot legyőzve visszafoglalta a muraközi területet. Az ennsi egyezményt ezután aláírta, és 1337 szeptemberében, miután elérte minden célját, Pozsonyban megállapodott a Habsburgokkal.³⁵

ÖSSZEGZÉS

A 14. századi cseh–lengyel–magyar kapcsolatok, a Luxemburgi- és Piast-, illetve az Anjou-dinasztia összeköttetései a közép-európai viszonyoknak nemcsak integráns részét képezték, hanem jelentőségük megkerülhetetlenné vált. Ez azért is következhetett be, mert a koordináltan, előre elképzelt koncepció szerinti, szövetségben való gondolkodás abban az időszakban nem volt általánosnak mondható. A visegrádi találkozó azért is fontos esemény a cseh, a lengyel és a magyar középkori történelemben, mert az előző oldalakon taglalt döntések, döntőbírói ítéletek és megbeszélések (melyeknek témáit

csak feltételezhetjük) az 1335-ös esztendő után majd fél évszázadig hatással voltak e három nemzet történelmére, uralkodóinak külpolitikájára, dinasztikus kapcsolataira. E találkozó motorja egyértelműen Károly Róbert volt, aki azon túl, hogy a királyi hatalmat ismét megerősítette, a kincstári bevételeket rendszeressé tette, az ország nemzetközi elismertségét is helyreállította. Tiszta külpolitikai koncepciójának köszönhetően lépésről lépésre hozta létre azt a szövetséget, amelynek mindenképpen csúcspontja a visegrádi találkozó. Minden lépése arra irányult, hogy az osztrák hercegekkel szemben ütőképes alternatívát tudjon létrehozni a kelet-közép-európai régióban.

JEGYZETEK

- 1 Thuróczi János, 1980: 264.o.
- 2 Erről a korszakról részletesen ír Roger Price, 2005.
- 3 Boris Bove, 2009: 669. o.
- 4 David Abulaifa, 1997: 53. o.
- 5 Csukovits Enikő, 2012: 126. o.
- 6 Uo.: 126. o.
- 7 A francia–magyar kapcsolatokról, annak irodalmi vonatkozásairól ír Csernus Sándor, 1995.
- 8 Szűcs Jenő, 1993.
- 9 Dümmerth Dezső, 1982: 267. o.
- 10 Uo.: 268. o.
- 11 Csukovits Enikő, 2012: 126. o.
- 12 Almási Tibor–Kőfalvi Tamás, 1994: 153. o.
- 13 Uo.: 153. o.
- 14 Kubinyi András, 1978: 9–32. o.
- 15 Dümmerth Dezső, 1982: 347. o.
- 16 Bertényi Iván, 2004: 12. o.
- 17 Uo.: 12. o.
- 18 Uo.: 13. o.
- 19 Rácz György, 2009: 47. o.
- 20 Uo.: 47. o. Nagy Balázs, 2010. Nagy Balázs, 2014: 59-65. o.
- 21 Bottló Béla, 1932: 3-6. o.
- 22 Rácz György, 2009: 49. o.
- 23 Uo.: 49. o.
- 24 Uo.: 49. o.
- 25 Uo.: 50. o.
- 26 Uo.: 51. o. Kristó Gyula, 1988: 86. o.
- 27 Rácz György, 2009: 51. o.

28 Uo.: 51. o.

29 „Ezenkívül ha egyrésről mi, fiaink vagy örököseik, másrésről Albert és Ottó urak, Ausztria és Stájerország hercegei vagy örököseik között bármely időben valamilyen ellentét vagy háború törtene ki, akkor a fenti eskü alapján nem akarunk velük békére és egyezségre jutni Csehország királyának és fiainak vagy örököseinek egyetértése és akarata nélkül, kivéve, ha mondott testvérünk, Csehország királya, fiai és örököseik előzetesen kifejezett egyetértésükkel és akaratukkal ahhoz hozzájárulnak. Hasonlóképpen ha mondott testvérünk, Csehország királya, fiai és az ő örököseik a jelenlegi vagy a jövőben zajló háborúból Ausztria és Stájerország fentmondott hercegeivel vagy örököseikkel megegyezésre akarnának jutni, ezt testvérünk a fenti eskü alapján ne tehesse meg a mi és fiaink nélkül, kivéve ha mi, fiaink vagy örököseink egyetértése és akarata ehhez előzetesen hozzájárul.” Részlet az 1335. szeptember 3-án kelt oklevélből. Ráczy György, 2009: 93–94. o.

30 Uo.: 52. o.

31 Bertényi Iván, 2004: 14. o.

32 Uo.: 14. o.

33 Engel Pál–Kristó Gyula–Kubinyi András, 1998: 76. o.

34 Bertényi Iván, 2004: 15. o.

35 Uo.: 15. o.

VISEGRÁD ÚJJÁSZÜLETÉSE AZ ÁLLAMSZOCIALIZMUS BUKÁSA UTÁN (1991–2004)

SÁRINGER JÁNOS

REGIONÁLIS FOLYAMATOK A 20. SZÁZAD MÁSODIK FELÉBEN

A 20. század második felében a regionalizmus fejlődését két nagyobb szakaszra oszthatjuk: az első a második világháború befejezését követő évtizedek, majd ezt követte a bipoláris világrend felbomlása és az új világrend kialakulásának az időszaka. Az első szakasz (1940-es és 1950-es évek) jellemzője a regionalizmus eszméjének és gyakorlatának úgynevezett „klasszikus korszaka”. Ebben a periódusban jöttek létre olyan intézmények, mint például az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (NATO – 1949), az Európai Gazdasági Együttműködés Szervezete (OEEC – 1948), az Európa Tanács (1949), a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa (KGST – 1949), az Európai Szén- és Acélközösség (1951), a Nyugat-európai Unió (1954), a Varsói Szerződés (VSZ – 1955) és az Európai Gazdasági Közösség (1957) is. A kétpólusú világrend logikájába illeszkedtek a multilaterális együttműködések, azonban a KGST és a Varsói Szerződés a tagállamok részéről nem önként vállalt kooperációs forma volt, szemben például a NATO, az Európa Tanács, az Európai Szén- és Acélközösség, a Nyugat-európai Unió vagy az Európai Gazdasági Közösség tagsággal. A Varsói Szerződésben a biztonságpolitikai együttműködés alapja a rendszeridentitás közössége volt, szovjet dominanciával. Egyedüli tartalma a katonai szövetség, amely együttműködést a korábban létrehozott KGST nem tudta megszilárdítani és egy másik, gazdasági síkra áthelyezni. A Kreml a Varsói Szerződés létrehozása mellett nem azért döntött, mert 1947-ben létrejött a NATO, sokkal inkább a Németországi Szövetségi Köztársaság 1955. évi bevonása a NATO-ba és ezzel együtt Európa megosztásának és megosztottságának a megerősítéseként értelmezhető, illetve a Moszkva vezette keleti blokk országainak együttműködését magasabb szintű integrációval akarta erősíteni.

A regionalizmus második hulláma, az „új regionalizmusnak” nevezett szakasz a hidegháború végének, a bipolaritás felbomlásának, illetve a közép- és kelet-európai rendszerváltoztatások időszaka, amely időszak az 1980-as évek végére és az 1990-es évekre tehető. Európában a folyamat jellemzője egyrészt a már

meglévő szervezetek tagságának bővítése, másrészt az új regionális együttműködések létrehozása. Az új kezdeményezések nagyobb része többdimenziós célrendszert követett/követ, „amelyben a gazdasági, fejlesztési és politikai/biztonsági, tudományos-technológiai, kulturális törekvések együtt, kölcsönhatásban vannak jelen”.¹ Miközben Európában, az 1990-es évek elején több, egymással párhuzamos folyamat zajlott: egyrészt a már meglévő struktúrák horizontális bővítése (Pentagonale, Hexagonale, Közép-európai Kezdeményezés)², illetve egyes, már működő integrációs formák vertikális megerősítése (Európai Közösségek, Európai Unió), a régi szervezetek lebontása (Varsói Szerződés, KGST), illetve új szervezetek létrehozása (Visegrádi Együttműködés), másrészt az ezzel ellentétes dezintegrációs folyamatok, a Szovjetunió (1991), Jugoszlávia (1991) és Csehszlovákia felbomlása (1993). Ebbe a folyamatba és keretbe illeszkedik a Visegrádi Együttműködés létrehozása, amely az 1990-es évek „új regionalizmusának” a terméke.³

Az együttműködés létrejöttének és működésének fontos eleme a földrajzi-történelmi-kulturális kohézió, amelyben jelentős szerepet játszottak a közös történelmi múlt hagyományai, illetve a 19. századi gyökerekre is támaszkodó közép-európaiság gondolata. Ugyancsak jelentős összetartó erő, hogy mindhárom ország közepesen fejlett gazdasággal rendelkezett, de a KGST-ben viszonylag fejlettebb térségnek számított. A rendszerváltoztatással párhuzamosan élen jártak a piacgazdaság kiépítésében a közép-európai volt szocialista országokhoz képest. A politikai kohéziót tekintve mindhárom ország jellemzője a tárgyalásos rendszerváltoztatás, illetve a demokratikus átmenet cél- és eszközrendszere. A három országban lényegében kialakultak a demokrácia intézményei és azok mechanizmusai. A korábbi rendszert megváltoztató dinamizmus és a regionális érdekközösség szükségessé tették a három ország további és folyamatos együttműködését. Magyarország, Csehszlovákia és Lengyelország biztonsági és külpolitikai prioritása az euroatlanti integráció, illetve a nemzeti szuverenitás helyreállítása elsősorban a szovjet csapatok teljes kivonásával, illetve a Varsói Szerződés⁴ és a KGST megszüntetésével. A Varsói Szerződés és a KGST 1991 folyamán feloszlottak, azonban továbbra is megmaradtak a több évtizedes fennállás során szerzett közigazgatási, személyi és intézményközi kapcsolatok. Mindez hozzájárult a szervezeti-funkcionális kohézióhoz, amelyet tovább erősített a nemzetközi intézményekben viselt tagságuk az összeurópai szervezetekben, így az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezletben (EBEÉ)⁵, majd Szervezetben (EBESZ) és az Európa Tanácsban. Összetartozási keretként említhetjük a Pentagonálét és a Hexagonálét, amely az együttműködés másik platformját is jelentette. A külső kohéziós tényezők közül lényeges volt a Szovjetunió instabil belpolitikai helyzete, elsősorban azok a szovjet belső erők (konzervatívok), akik a birodalom megtartását és a katonai és hatalmi visszarendeződést akarták. A másik fontos tényező, hogy az Amerikai Egyesült Államok döntéshozóinak

jelentős része a három országot együtt kezelte. Miközben Washington a közép-európai biztonsági felelősséget megosztotta az egyesült Németországgal, amelyik ugyancsak támogatta a regionális együttműködéseket a térségben.⁶

ELŐZMÉNYEK

1335. október végén és november elején Károly Róbert magyar király (1308–1342) kezdeményezésére találkozott Luxemburgi János cseh király (1310–1346) és Nagy Kázmér lengyel király (1333–1370) Visegrádon. A hármas királytalálkozót hosszas egyeztetés előzte meg, amelynek eredményeképpen megszűnt a Cseh Királyság és a Lengyel Királyság közötti ellenségeskedés. A három király között katonai szövetség jött létre a Német-római Császársággal és az osztrák hercegséggel szemben. Megállapodtak gazdasági, kereskedelmi és politikai szövetségről, amelynek keretében magyar–cseh közös valutarendszert vezettek be. Károly Róbert és Nagy Kázmér megegyezett: ha az egyikük fiú utód nélkül hal meg, akkor a trónja a másikra, illetve annak törvényes, fiúági örökösére száll.

Hat és fél évszázaddal később, Magyarországon az első demokratikus és szabad választások eredményeképpen 1990-ben Antall József lett a miniszterelnök, akinek 1990 tavaszán kiforrott és konkrét külpolitikai koncepciója volt.⁷ Antall József a Duna völgyében és a Kárpát-medencében élő népek történelmét széles horizontban látta. A világot, Európát, a közép-európai régiót és hazánkat történeti és geopolitikai megközelítésből vizsgálta. Fogalmi rendszerében fontos helyet foglalt el a „politikai Európa”, amely alatt a parlamentáris demokrácia, az egyetemes emberi jogok, a demokratikus jogállamiság, a szociális piacgazdaság, az Európa Tanács, az Európai Közösség/Európai Közösségek/Európai Unió és az euroatlanti integráció által képviselt értékeket értett. Történészként a magyar történelmet széles spektrumban vizsgálta, a Kárpát-medencében zajló folyamatokat nemzetközi összefüggésekbe helyezte. A magyar és az egyetemes történelem eseményeinek emlékezete állandó „kísérői” voltak Antall Józsefnek.⁸ Nem véletlen, hogy a visegrádi együttműködés gondolatát Antall József a három király találkozója után 655 évvel, szinte napra pontosan, 1990 novemberében az EBEÉ párizsi csúcstekezte közben osztotta meg Václav Havellel és Lech Walesával.⁹

1990 szeptemberében, Helsinkiben tartotta ülését az európai jobbközép pártok uniója. Az ülésen Antall József felvázolta a Kelet-közép-európai Unióra vonatkozó tervét, amelynek tagállamai Magyarország, Csehszlovákia és Lengyelország lennének. Kiválnának a Varsói Szerződésből és attól független katonapolitikai szövetséget alkotnának, felépítése pedig a Nyugat-európai Unióhoz hasonlítana. A koncepció lényeges eleme volt, hogy az Unió egyenlő partnerként tárgyaljon a Nyugat-európai Unióval (NYEU), nyugat-európai államok védelmi szervezetével, és így az köztes intézményként szolgálhatna a három állam NATO-csatlakozásáig. A terv nagy figyelmet keltett a NATO katonapolitikai köreiből is, azonban nem valósult meg.¹⁰

A magyar–csehszlovák–lengyel együttműködés előzményeihez hozzátartozik, hogy 1990 augusztusában Krzysztof Skubiszewski lengyel külügyminiszter levelet intézett Jeszenszky Géza magyar kollégájához, amelyben javaslatot tett a három ország külügyminiszter-helyetteseinek egyeztető fórumára, és hasonló felkérést küldtek a prágai diplomácia vezetője számára is. A lengyel külügyminiszter a találkozó színhelyéül Varsót javasolta, mert a rotáció elvének az érvényesülését szerette volna megvalósítani. A külügyminiszter-helyettesi bizottság varsói ülését követően pedig Magyarországon lenne a kormányok vezetőinek találkozója, amikor aláírnák a háromoldalú együttműködésről szóló nyilatkozatot. A varsói megbeszélés célja a háromoldalú együttműködés konkrét formáinak egyeztetése és az ennek eredményéről szóló nyilatkozat szövegének véglegesítése, amelyben szerepel a személyi forgalom nehézségeinek felszámolása, az együttműködés javítása a környezetvédelem területén és a nemzeti kisebbségek helyzete, jogaiknak védelme. 1990. október 18-án a Magyar Köztársaság, a Lengyel Köztársaság és a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság külügyminiszter-helyettesei háromoldalú megbeszélést tartottak Varsóban, ahol a résztvevők meghatározták, hogy az eddigi együttműködés tapasztalatai alapján milyen területeken lehetséges a háromoldalú kapcsolatok további erősítése. A további konzultációkon egymást segítő elképzeléseket fogalmaztak meg, különösen az európai integrációban való részvételre és a térség egészét is érintő közös problémák megoldására.¹¹

1990 decemberében háromoldalú külügyi konzultáció volt Prágában, ahol a felek a Varsói Szerződés lebontásának kérdéskörét és a visegrádi csúcstalálkozó időpontját egyeztették.¹² 1991. január 21-én Budapesten találkozott a három külügyminiszter, akiket fogadott Antall József, és elmondta nekik, hogy „[...] a háromoldalú együttműködést, a közös álláspont kialakítását napjaink valamennyi fontos kérdésében, beleértve a Varsói Szerződés jövőjét, de a litván kérdést is fontosnak tartjuk. Támogatjuk azt, hogy koordináljuk a nyugat-európai integrációkkal való együttműködésünket [...]”¹³. A miniszterek a plenáris ülésen egyetértésre jutottak abban, hogy az elhalasztott visegrádi csúcstalálkozót még februárban, lehetőleg február közepéig megtartják. Megállapították azt is, hogy álláspontjaik az összes megtárgyalt kérdésben azonosak vagy közel állnak egymáshoz.¹⁴

A visegrádi csúcstalálkozó az eredeti tervek szerint 1991. január második felében lett volna, azonban a januári baltikumi események miatt elhalasztották azt februárra. Ismeretes, hogy a szovjet belügyi csapatok egységei január 2–3-án Vilniusban és Rigában középületeket szálltak meg. A civilek élő sorfállal próbálták megvédeni az épületeket, aminek következménye tizenöt halott, százhatvan sebesült és hatvannégy eltűnt személy lett. Egy héttel később a szovjet hadsereg ejtőernyős alakulatai és páncélos egységei Vilniusban és más litván városokban középületeket szálltak meg, miközben összecsaptak a tüntetőkkel. Ismét számos halott és sebesült árán. Borisz Jelcin egyik tanácsadója szerint „ma már nem Gorbacsov kezében van a hadsereg, hanem a hadsereg kezében van Gorbacsov.”¹⁵ Úgy tűnik,

ekkorra Gorbacsov már csak a hadsereggel együtt jelentett hatalmi tényezőt, és a progresszív támaszait elveszítette. A demokratikus erők pedig kíméletlenül támadták Gorbacsovot és a szovjet vezetést. Ebben a pillanatban fennállt a lehetőség, hogy az SZKP KB átveszi az irányítást, a döntések végrehajtója a szovjet hadsereg lesz, és az ellenőrzést a KGB végzi. Felmerült az is, hogy a szovjet „héják” kísérletet tesznek a kelet-közép-európai szovjet pozíciók katonai erővel történő visszaszerzésére, a visszarendeződésre. Ebben a pillanatban az 1956. novemberi magyarországi események rémképe merült fel nemcsak Budapesten, hanem Washingtonban, Prágában és Varsóban is.¹⁶ Ebben a helyzetben rendezték meg a visegrádi csúcstalálkozót 1991 februárjában.

A VISEGRÁDI EGYÜTTMŰKÖDÉS

A Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság, a Lengyel Köztársaság és a Magyar Köztársaság vezetői 1991. február 15-én, Visegrádon nyilatkozatot írtak alá, és ezzel az aktussal létrejött a Visegrádi Hármak együttműködése. Antall József a találkozón a háromoldalú együttműködésről elmondta, hogy „nem kívánunk olyan szervezetet létrehozni, amely azt a benyomást keltené, hogy egy új nemzetközi szervezet jön létre, amely alternatívája lehet más európai szervezeteknek. Fontos, hogy az európai szervezetekkel tárgyalásaink párhuzamosan és önállóan történjenek. A három ország ugyanakkor koordináljon ezekben a kérdésekben. Ez vonatkozik katonapolitikai kérdésekre is. Nyugaton elvárják, hogy ne egymás ellen dolgozzunk, hanem egymás mellett meneteljünk Európába. Nyugati partnereink szívesen veszik, hogy olyan demokratikus országokkal tárgyalhatnak, amelyek már egymással is tárgyalnak. Jó példa erre a Pentagonale mint laza együttműködési szervezet. Azon vagyunk, hogy ez hat ország együttműködésévé váljon. A háromoldalú együttműködésnél fontos a párizsi csúcs általános biztonságpolitikai állásfoglalása, a NATO-val való együttműködés. [...] Zárszavában megállapította, hogy a tanácskozás résztvevői egyetértettek: 1. a Nyilatkozatot és az Ünnepléses Nyilatkozatot valamennyi résztvevő elfogadja, azokat aláírjuk; 2. a háromoldalú együttműködés nem egy zárt regionális szervezet, nem irányul senki ellen; 3. a résztvevők jelenleg nem látják célszerűnek az együttműködési kör kibővítését akár Romániával, akár más, csatlakozni kívánó országgal. Elképzelhető azonban – hasonlóan a Pentagonáléhoz – a részleges együttműködés konkrét feladatok végrehajtásában. Ugyanakkor minden olyan kérdést, amely biztonsági vonatkozású, a kétoldalú szerződések körébe utalunk; 4. csehszlovák és lengyel részről egyetértettek, hogy a magyar miniszterelnök a 3. pontban jelzettek szellemében válaszoljon Petre Roman román miniszterelnöknek; 5. a következő találkozó helyszíne Krakkó lesz. A krakkói találkozóig a szakértők előkészítik a hármass együttműködésre vonatkozó konkrét javaslatokat; 6. Létrehozzuk a nagykövetek tanácsát; 7. A VSZ lebontásával kapcsolatban egyetértés alakult ki a három fél

között; 8. A NATO-val való kapcsolatteremtésünk párhuzamos, de egyeztetett; 9. A KGST jövőjével kapcsolatban kezdődjenek miniszteri szintű tárgyalások még a budapesti ülés előtt, ahol közös álláspontot lehet kialakítani.”¹⁷ Eközben Moszkvában bizalmatlanul és gyanakvással szemlélték Magyarország, Csehszlovákia és Lengyelország fokozódó együttműködését. Célzásokat tettek arra, hogy ez a regionális tömörülés nincs összhangban az EBEÉ-folyamatokkal, és létrehozása nem indokolt a Párizsi Charta aláírása után. Moszkvában úgy vélték, hogy a hármas tömörülés a Szovjetunió ellen irányul.¹⁸

A Visegrádi Triász tagállamok külpolitikai céljainak egyik prioritása volt az Európai Közösségekbe/Európai Unióba integrálódás. Az 1990-es években az Európa Tanács politikájának hangsúlyos elemévé vált a közép- és kelet-európai térség demokratikus államainak a támogatása. Az emberi jogok tiszteletben tartása, a demokratikus intézményrendszer és a piacgazdaság kiépítése, az Európa tanácsi tagság feltétele volt, és egyben küszöböt is jelentett az Európai Közösségekhez/Európai Unióhoz való csatlakozáshoz. A három ország közül elsőként Magyarország 1990. november 6-án, majd a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság 1991. február 21-én és végül Lengyelország 1991. november 26-án lett az Európa Tanács teljes jogú tagja. Az Európai Közösségek első lépései közé tartozott a volt szocialista országok irányába a PHARE¹⁹ program keretében folyósított vissza nem térítendő segélyprogram. Az elnevezés arra is utalt, hogy a piacgazdaságra áttérést Magyarországon és Lengyelországban támogatták először, majd 1991-ben bevonták a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaságot is a kedvezményezett körébe. 1991. december 16. és 17. között Magyarország, a Cseh és Szlovák Köztársaság és Lengyelország képviselői aláírták az Európai Közösségekkel a társulási megállapodást, az úgynevezett Európai Megállapodást.²⁰ A szerződő felek kialakították a politikai együttműködés intézményrendszerét, és a kétszer ötéves aszimmetrikus vámlebontás után a teljes ipari szabadkereskedelmet célozták meg. Az Európai Megállapodásokban részes országok célja a teljes jogú tagság elérése volt. Erre azonban a Közösség a társulási szerződésekben kötelezettséget nem vállalt. A szerződő felek közös törekvései az ipari termékek szabad kereskedelmének megteremtése, kölcsönös kedvezmények nyújtása a mezőgazdasági termékek esetében, a tőke, a szolgáltatások és a munkaerő fokozatos liberalizációja, a jogharmonizáció és a szoros politikai dialógus voltak.²¹

A történeti hűség miatt azt is el kell mondanunk, hogy három kormány között bizonyos versengés volt a teljes integráció során.²² Talán abban sem tévedünk nagyot, ha azt mondjuk, hogy közös elem volt a Triász tagjainak terveiben, hogy a kilencvenes évek végére országaik az Európai Unió teljes jogú tagjai lesznek.

A Visegrádi Triász külügyi vezetői Krakkóban határozták el 1991 októberében a Közép-európai Szabadkereskedelmi Megállapodás, a CEFTA²³ létrehozását, amelynek célja, hogy a tagországok a nyugat-európai intézményekkel az integrációt felgyorsítsák és egyben elmélyítsék, amellyel megerősítik államaik demokratikus rendszerét

és szabadpiaci gazdaságát. Három hónappal később, Varsóban újabb találkozó volt, ahol megállapodtak abban, hogy erősíteni kell a háromoldalú kooperáció nemzetközi jelentőségét, valamint tevékenységük koordinációs elemét az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezletnél és az Európa Tanácsnál. A Triász tagjai törekedtek a Nyugat-európai Unióval, az Európai Közösségekkel és az NATO-val a kapcsolatok fejlesztésére is. A három állam képviselője elismerte, hogy szükség van az együttműködés szorosabbá tételére a nemzeti és az etnikai kisebbségek jogainak mint a stabilitás és a biztonság elemének szabályozása érdekében. Ezzel összefüggésben az együttműködés fontos területének, az európai integrálódás eszméjét szolgálónak tekintették, annak érdekében, hogy saját jogrendszerüket azon követelményekhez igazítsák, amelyek az Európa Tanács tagállamait kötelezik²⁴. A krakkói csúcson részt vett Jeszenszky Géza külügyminiszter, aki úgy látta, hogy „a krakkói csúcstalálkozó volt szememben »Visegrád« második emlékezetes, a három rendszerváltoztató közép-európai ország íratlan szövetségének a Wawel katedrálisban megszentelt pillanata. Ekkor írták alá a lengyel–csehszlovák államközi szerződést (jogi megfontolásból a magyar–lengyel szerződést másnap, Varsóban látták el kézjegyükkel a felek), s nem a magyar félen múlt, hogy a harmadik, magyar–csehszlovák szerződés aláírása az utolsó pillanatban elmaradt. [...] A nyolc részből álló Krakkói Nyilatkozat rendkívül tartalmas dokumentum volt. Nagyobbik fele a nyugati intézményekhez (EK, NATO, EGK, WEU, EFTA) történő intézményes kapcsolatok erősítéséről szólt, érintve a Szovjetunióba irányuló export drasztikus csökkenéséből fakadó teendőket is. Együttműködésünk kívánatos elmélyítését szolgálta egy pénzügyi és egy energetikai munkacsoport létrehozása, a kölcsönös kereskedelem és beruházások támogatása, a banki kapcsolatok egyszerűsítése az infrastruktúra, a környezetvédelem és a kultúra területén.”²⁵

A Visegrádi Hármak tagállamainak újabb csúcsértekezlete 1992. május elején Prágában volt, ahol Antall József elmondta: „[...] felvetődik a kérdés mindenkor, hogy mi köt bennünket össze? Először, összeköt bennünket a történelmi tradíció, jó és rossz emlékeivel együtt. Másodszor, összeköt bennünket a földrajzi kapcsolat, ami egyben gazdasági együttműködési lehetőséget is nyújt. A harmadik, ami összeköt bennünket, az euroatlanti biztonsági rendszer, amire feltétlenül szükségünk van. És végül a negyedik egy gyakorlati kérdés: közösen ülünk az Európai Közösség »fogorvosi előszobájában«. A társulási megállapodás, amelyben együttesen állapodtunk meg, kikényszeríti azt, hogy közös érdekünk az együttműködés. [...] Tisztában kell lennünk azzal a maastrichti értekezlet után is – amivel tisztában is vagyunk mindannyian ennél az asztalnál –, hogy az Európai Közösségen belül sincs teljes egyetértés minden vonatkozásban. Formálisan mindenki egyetért, de hangsúlybeli különbségek vannak (valutában, bizonyos gazdasági kérdésekben, a régiók fejlettségéből következő kérdésekben, a szuverenitás mértékében). Tudnunk kell tehát azt, hogy mi nem az 1992-es

Európai Közösséghez fogunk csatlakozni, hanem – feltehetően – a századvég Európai Közösségéhez. Nekünk erre fel kell készülni. Ezért nagyon fontos, hogy folyamatosan mintegy leképezzük az Európai Közösség fejlődését. Párhuzamosan készülünk fel arra, hogy milyen lesz ez az Európai Közösség, és e szerint működünk együtt az EK-ban részt vevő tagállamokkal. Nagyon fontos mindent megtennünk annak érdekében, hogy az Európai Közösség normáihoz igazodjunk [...]”²⁶. A Visegrádi Hármak vezetői közös nyilatkozatban jelentették ki, hogy együttműködésüket a közép- és kelet-európai térség stabilizáló tényezőjének tekintik. Különleges figyelmet szentelnek a gazdasági kapcsolatok fejlesztésének, a szabadkereskedelmi övezet létrehozásának és a határon átnyúló együttműködéseknek. Hozzájárulnak az új európai biztonsági rendszer építéséhez. Egyeztetett lépéseket tesznek az Európai Közösségekkel folytatandó politikai párbeszéd létrehozására és kifejezték érdekeltységüket az Európai Unió jövőbeli kül- és biztonságpolitikájával az együttműködésre. Kinyilvánították, hogy a hosszú távú céljuk továbbra is a teljes jogú NATO-tagság.²⁷

A magyar diplomácia vezetői kezdeményezték, hogy a Triász állam- és kormányfői levélben forduljanak az Európai Közösséghez annak érdekében, hogy a liszaboni csúcson (1992. június 26–27.) vitassák meg az EK bővítési stratégiáját, mert a V3-ak közös célja az EK-tagság elérése. A három országban elsőbbséget élvezett a társulási szerződés végrehajtása, és folyamatos volt a társadalmi, a politikai, a jogi, az intézményrendszeri, a gazdasági és a pénzügyi adaptáció, amelyek elengedhetetlenek a teljes jogú tagság eléréséhez. Ennek a folyamatnak a hatékonyságát és sikerét tovább növelhette a hármak egymás közötti kooperációja. A Visegrádi Triász és az Európai Közösség kapcsolatait az erős egységesítő tendencia jellemezte, a törekvéseket a Közösség egyértelműen pozitívan értékelte. A magyar diplomácia irányítói ezért úgy vélték, hogy tovább kell javítani a Triász tagországainak az egymás közötti egyeztetési gyakorlatát. Az együttműködésnek – akárcsak a társulási szerződésnek – ki kell terjednie a gazdasági, a politikai és a társadalmi élet szinte valamennyi területére, mert az egymás közötti integráció elmélyítése az összeurópai integrációt is erősíti. A magyar kormány úgy vélte, hogy a fontosabb relációkban valamennyi szintet intézményesíteni kell. Így Brüsszelben és a soros elnökség országaiban, valamint a jelentősebb nemzetközi szervezetek székhelyein (New York, Genf, Bécs) is. Rendszeressé kell tenni az Európai Közösség tagállamai és a Visegrádi Hármak nagykövetei között az eszmecserét és az együttműködést.²⁸

1992 augusztusában cseh részről Václav Klaus és szlovák részről Vladimír Mečiar megállapodtak a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság két önálló állammá válásáról, amely 1993. január 1-én életbe lépett. Ettől kezdve a visegrádi kooperáció Visegrádi Négyekre (V4) alakult, miközben azonban az együttműködés az 1990-es évek közepére veszített korábbi jelentőségéből. A V4-ek működésének második szakaszára általában a stagnálás, a „tetszhalotti állapot” volt a jellemző. A korábban létrejött szorosabb együttműködés fellazult,

illetve bizonyos mértékű kooperáció az agrár- és biztonságpolitikai területeken volt érzékelhető. Nyuszaty László a már említett tanulmányában összefoglalta a hazai és a nemzetközi szakirodalom alapján a Visegrádi Négyek ideiglenes visszaesésének, stagnálásának lehetséges okait: többen vezették vissza a jelenséget a korabeli cseh kormányzat, különösen Václav Klaus miniszterelnöknek a V4-ek jelentőségét lebecsülő, a közép-európai kérdésektől elforduló, a Nyugat formális projektjeként kezelő politikai attitűdjére. Emellett Vladimír Mečiar autoriter és nacionalista politikát folytató szlovák miniszterelnök hasonlóan negatív hozzáállására, amelyek az együttműködés lazulásához és összefogás helyett rivalizáláshoz vezettek. További objektív tényező volt az orosz bel- és külpolitika konszolidációja, illetve az 1990-es évek megvalósuló euroatlanti csatlakozás illúziójának elhalványulása.²⁹ Az elmondottakhoz hozzátenném, hogy az első világháborút lezáró Párizs környéki békék rendszerével mesterségesen létrehozott államalakulatban, Csehszlovákiában nem sikerül létrehozni a „csehszlovák” önazonosság-tudatot. Az 1980-as évek végétől, az 1990-es évek elejétől a szlovákok leginkább a magyarok és a csehek ellenében igyekeztek ön-maguk identitását megtalálni. Ezek a folyamatok nemcsak a regionális, hanem a magyar-szlovák kétoldalú viszonyt is erőteljesen megterheltek. A Bős-nagymarosi Vízlépcsőrendszer megépítése körül zajló viták pedig kifejezetten élezték Budapest és Pozsony kapcsolatát.³⁰ A stagnáló időszakban a CEFTA keretében a gazdasági kooperáció elmélyült ugyan, azonban nem pótolhatta a V4 gazdaságon kívüli, elsősorban politikai konzultációit.

A harmadik szakasz a Visegrádi Négyek együttműködésének újraéledéseként írható le, amelyben a külső tényezők közül elsősorban az euroatlanti integráció játszott meghatározó szerepet. Ekkor gyorsultak fel és teljesedtek ki, majd vezettek a teljes jogú tagságig a csoport tagjainak a NATO-val és az EU-val folytatott csatlakozási tárgyalásai. Újra rendszeressé váltak a politikai tárgyalások és a szakértői szintű konzultációk. Ez az időszak a NATO és az EU 1997. júliusi, madridi és luxemburgi döntéseitől az uniós csatlakozásig tartott.

A V4-ek újjáéledését jelezte 1998 októberében Orbán Viktor magyar, Miloš Zeman cseh és Jerzy Buzek lengyel kormányfő budapesti találkozója. Közös nyilatkozatban foglaltak állást a Visegrádi Együttműködés céljai mellett. Ismételten kinyilvánították és megerősítették az európai hagyományos értékek, az emberi szabadságjogok és a piacgazdaság eszméi iránti elkötelezettségüket. Hangsúlyozták, hogy a demokratikus Szlovákia polgárai biztosak lehetnek abban, hogy a visegrádi országok elkötelezett támogatói az euroatlanti struktúrához vezető úton.³¹ A V4-ek miniszterelnökeinek pozsonyi közös nyilatkozatában a négy kormányfő kijelentette, „üdvözljük annak lehetőségét, hogy Bratislavában összegyűlhettünk abból a célból, hogy a »visegrádi országok« együttműködését teljes történelmi dimenziójában felélesszük. Örömmel nyugtázzuk, hogy a csoport teljes erejével képes fellépni.”³² 2000-ben létrejött a Visegrádi Alap,

amely alapvetően a V4-ek kohézióját pályázati rendszer útján, pénzügyi eszköz felhasználásával erősíti.³³ A visegrádiak euroatlanti csatlakozási tárgyalásaival párhuzamosan kiemelt hangsúlyt kapott a tagállamok soros elnöksége. A 2000-es évek elejétől a csoport soros elnökségeinek prioritásai megegyeztek a tagállamok uniós csatlakozásában, az Unión belüli érdekképviselésben, a schengeni csatlakozásban, a közös kül- és biztonságpolitika céljaiban.³⁴ Magyarország, Csehország és Lengyelország 1999-ben, Szlovákia 2004-ben lett a NATO teljes jogú tagállama. 2004. május 1-től a Visegrádi Négyek tagországai teljes jogú tagsággal rendelkeznek az Európai Unióban. Ezzel megvalósult a V4 egyik célkitűzése, az euroatlanti integráció.

A visegrádi országok vezetői 1990-ben és az 1990-es évek végén felismerték és megértették a történelmi lehetőséget, hogy az 1335-ös visegrádi királytalálkozó után, hat és fél évszázad elteltével újraalakítsák korábbi, történelmi együttműködésüket. A szovjet birodalom majd fél évszázados terheitől megszabadulva utat mutattak országaiknak a jövő felé. Úgy vélem, hogy a Visegrádi Együttműködés 1991 és 2004 közötti történetét áttekintve – megalakulás, stagnálás, újjáéledés – a V4 mai napig tartó kooperációjának egyik magyarázata a vertikális bővítésben, az elmélyülésben keresendő, a másik az adminisztratív rendszer átláthatóságában. A további tagállamok felvétele – horizontális bővítés – alapjaiban bontotta/bontaná meg a V4-eket. A további elmélyítés egyik eleme lehetne a 21. században a politikai, gazdasági és kulturális együttműködés mellett Antall Józsefnek a Kelet-közép-európai Unió (katonai szövetség) létrehozására vonatkozó terve, amely nem alternatívája, hanem kiegészítő szegmense lehetne a NATO-nak.

A visegrádi országok euroatlanti integrációja után a V4-ek együttműködésének komoly eredményei vannak. Az elmúlt tizennégy évben a tagállamok közötti viták, súrlódások és ezek megoldásai éppen az egyik hajtóereje lett a Visegrádi Négyeknek.

JEGYZETEK

- 1 Nyusztay László: Regionális, szubregionális kezdeményezések szerepe az európai politikai együttműködésben. Esettanulmány: A Visegrádi Négyek első két évtizedének néhány tapasztalata. In: „Tanulmányok az európai politikai együttműködésről.” Szerk.: Nyusztay László. Budapest, Budapesti Gazdasági Főiskola, Külkereskedelmi Kar, 2014, 323. o.
- 2 Magyarország, Jugoszlávia, Olaszország és Ausztria miniszterelnök-helyettesi és külügyminiszteri szintű találkozásán, 1989. november 11–12-én, Budapesten létrejött a négy ország együttműködése, az Adria–Duna Program (Quadrangone), amelyhez 1990-ben csatlakozott Csehszlovákia, és így jött létre a Pentagonale. Antall József magyar miniszterelnök erőteljes támogatásával Lengyelország 1991-ben tagja lett az együttműködésnek, amely ezzel Hexagonalévá alakult. A tömörülés jelenlegi

- nevét – Közép-európai Kezdeményezés – 1992-ben vette fel. Jugoszlávia tagságát felfüggesztették, és helyette a jugoszláv utódállamok közül Horvátország, Szlovénia és Bosznia-Hercegovina csatlakozott a szervezethez. 1993-ban a szervezet létszáma Csehország és Szlovákia különválása miatt, illetve Macedónia csatlakozásával ismét bővült. 1996-ban Albánia, Bulgária, Fehéroroszország, Moldova, Románia, Ukrajna is kérte a felvételét, majd 2000-ben a Szerbiából és Montenegróból álló Jugoszláv Szövetségi Köztársaság is elnyerte a felvételt. 2006-tól – Szerbia és Montenegró különválásától – összesen 18 tagja van. A KEK fő célja a regionális együttműködés erősítése, az európai integráció elősegítése, az EU-n kívüli tagállamok uniós csatlakozási folyamatának támogatását. Ennek megfelelően különböző projektekkel támogatja a térség országaiban a piacgazdaság kiépítését, illetve a regionális infrastruktúra fejlesztését.
- 3 Az elmondottakra lásd: Nyusztay László: Regionális, 317–349. o.
  - 4 A Varsói Szerződés feloszlátását Antall József javasolta Moszkvában 1990. június 8-án. Lásd Sáringer János: Iratok az Antall-kormány külpolitikájához és diplomáciájához 1990. május – 1990. december. Budapest, Magyar Napló – VERITAS, 2015, 112–116. o.
  - 5 Az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet (EBEÉ) harmincöt tagállama 1975. augusztus 1-jén írta alá a három „kosárból” álló, a politikai kötelezettségeket tartalmazó egyezményt Helsinkiben. A három kosár: az európai biztonság (dekalóg), az együttműködés a gazdaság, a tudomány, a technika és a környezetvédelem, illetve az emberi jogok területén. Az Európai Hagyományos Fegyveres Erőkről szóló Szerződés és a Nyitott Égbolt Szerződés jelentősen hozzájárult az európai bizalom és biztonság megerősítéséhez.
  - 6 Hozzáteve, hogy az átalakuló Közép-Európában az egyesült Németország a kis államok rendszerében volt érdekelt (Mitteleuropa).
  - 7 Antall József: Modell és valóság. Budapest, Athenaeum Nyomda Rt. É. n. II. köt. 42–71. o.
  - 8 Antall József külpolitikai gondolkodására lásd Marinovich Endre: 1315 nap. Antall József naplója. Budapest, Éghajlat Kiadó, 2003. Debreczeni József: A miniszterelnök. Antall József és a rendszerváltozás. Budapest, Osiris Kiadó, 2003. Erdődy Gábor: Tradicionális történelmi identitás – modern politikai eszmrendszer. Antall József kereszténydemokrata politikai filozófiája és annak történelmi beágyazottsága. Budapest, ELTE – Eötvös Kiadó, 2011. Vö. Sáringer János: Antall József külpolitikai gondolkodásának genezise és főbb jellemzői. In: „VERITAS Évkönyv 2015.” Szerk.: Ujváry Gábor. Budapest, VERITAS–Magyar Napló, 2016, 317–338. o.
  - 9 Kodolányi Gyula így emlékszik: „[...] egy szűk, négyszögletes szobában, egy háromszögletű asztal három oldalán ült le tárgyalásra a csehszlovák, a lengyel és a magyar küldöttség – Havel, Wałęsa és Antall három kísérővel. Szürke párizsi délután volt, ebéd után, a fényűző, 19. századi bérpalota udvarából csak kevés fény szüremlett be a finom, kékesszürke faborítású helyiségbe [...] A találkozót, amelyen magyar részről jelen volt még rajtam kívül Jeszenszky Géza és Szávai János párizsi nagykövet, Antall kezdeményezte, és ő vitte a szót. Antall előadta, hogy három ország, amelyek a kelet-közép-európai változások élén jár, és mostanra megegyezett a VSZ felmondásában, létre kell hozzon egy háromoldalú klubot, amely a Nyugathoz való integrációt összehangolja, és az összefogás révén nagyobb nyomatókat ad közös külpolitikai érdekeinek. Nevezzük ezt – folytatta Antall – Visegrádi Együttműködésnek, emlékeztetve magunkat a közép-európai összefogás egyik nagy történelmi pillanatára. Ő ezennel meghívja a megjelenteket az alapító ülésre Visegrádra, 1991 márciusára. A megjelentek egyetértettek [...]”. Kodolányi Gyula: A mese igaz. Antall 1990-es külpolitikai kezdeményezései.

- In: „A politikus Antall József – Az európai úton” Szerk. Kapronczay Károly–Jeszzenszky Géza–Biernaczky Richárd. Budapest, Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, 2006. 121. o.
- 10 Granasztói György feljegyzése: a Nyugat-európai Unió biztonságpolitikai szerepe térségünkben. Keltezése: 1991. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban MNL OL) XIX–A–150–j 1990 90. doboz (a továbbiakban d.).
- 11 Sáringer János: Iratok, 572–575. o.
- 12 Uo.: 576–579. o.
- 13 Jeszenszky Géza jelentése Magyarország, Csehszlovákia és Lengyelország külügyminisztereinek budapesti találkozásáról. Keltezése: 1991. január 23. MNL OL XIX–J–1–j 1991. 2. d.
- 14 Uo.
- 15 A baltikumi események nemzetközi visszhangja. Keltezése: 1991. január 17. MNL OL XIX–J–1–j 1991. 62. d.
- 16 Washingtonban Thomas Campbell republikánus képviselő a Kongresszusban elmondott beszédében 1991. január 14-én, mint sokan mások Washingtonban, a Szovjetunió baltikumi akcióját az 1956-os magyarországi bevonulásához hasonlította. Lásd Petro Kingának, a washingtoni magyar nagykövetség beosztott diplomatájának összefoglalását az Amerikai Egyesült Államok egyes politikusainak a baltikumi eseményekről alkotott véleményéről. Keltezése: 1991. január 26. MNL OL XIX–J–1–j 1991. 62. d.
- 17 A Külügyminisztérium összefoglalója a visegrádi csúcstalálkozóról. Keltezése: 1991. február 16. MNL OL XIX–J–1–j 1991. 2. d.
- 18 Rejtjeltávirat Moszkvából. Szovjet aggodalmak a magyar–csehszlovák–lengyel együttműködés kapcsán. Keltezése: 1991. február 14. MNL OL XIX–J–1–j 1991. 2. d.
- 19 A PHARE (Pologne, Hongrie Aide à la Reconstruction économique) program az Európai Közösségek Tanácsa (Council of European Communities) 1989 decemberében hozott döntése értelmében 300 millió ECU gazdasági segítséget folyósított Magyarország és Lengyelország számára 1990. december 31-ig. 1990 szeptemberében elfogadott újabb szabályzat a pénzügyi segítséget a gazdasági és a társadalmi reformfolyamat támogatásaként határozta meg, s ennek érvényességét kiterjesztette Bulgáriára, Csehszlovákiára, a Német Demokratikus Köztársaságra, Romániára és Jugoszláviára, majd 1991 decemberében Albániára, Észtországra, Lettországra és Litvániára. A következő évben 1992-ben Szlovéniára. 1993. január 1-je után Csehország és Szlovákia külön kedvezményezettként szerepelt.
- 20 Martonyi János így emlékszik: „1990 júniusában jártunk Brüsszelben Antall József miniszterelnökkel, és akkor átadtunk egy papírt, amit akkor és ma is úgy neveznek, hogy »non paper« – a mai napig nem értem, hogy mit jelent: egy papír, ami voltaképpen »nem papír«. Ennek a non papernek az elejére rögtön beleírtuk azt, hogy Magyarország célja az Európai Közösség teljes jogú tagjává válni. Ezt a mondatot csak reggel véglegesítettük, mert vita alakult ki, hogy beleírjuk vagy sem, esetleg ez még túl korai, de aztán végül is abban maradtunk, hogy beleírjuk – így adta át a miniszterelnökünk a Bizottság elnökének. Érdekes módon, amikor délután Mádl Ferenczel Bangemann biztostól voltunk (a miniszterelnök nem volt jelen, mert ő más programot bonyolított le), akkor nekünk szegezte a kérdést, hogy miért nem adjuk be a csatlakozási kérelmet. Nagyon meglepődtünk; este összeült egy tanácskozás a miniszterelnökkel, hogy mit csináljunk, végül abban maradtunk – helyesen –,

- hogy nem adjuk most be a csatlakozási kérelmet, mivel pont akkor írtuk le, hogy teljes jogú tagok akarunk lenni. Először megkötjük a társulási megállapodást, és amikor az hatályba lép, akkor adjuk be a csatlakozási kérelmet." Gesztusok nélkül. Antall József emlékezete a Modell és valóság előadás-sorozat tükrében 2009–2015. Szerk.: Bozóky Tamás – Grósz András – Lesti Árpád – Palkó Katalin – Pavlics Tamás. Budapest, Collegium Pannonicum Alapítvány, 2016, 281–282. o.
- 21 Az elmondottakat vö. Káldyné Esze Magdolna–Kruppa Éva–Ferkelt Balázs–Takács Gábor: Integrálódó Európa II. Hatáskörök, politikák. Budapest, Perfekt Gazdasági Tanácsadó, 2010. 17–61. o.
- 22 A Külügyminisztérium aláírás nélküli dokumentuma a Visegrádi Hármak az Európa Tanácsban címmel. Keltezése: 1992. április 27. MNL OL XIX–A–150–j 91. d.
- 23 A Közép-európai Szabadkereskedelmi Megállapodás (Central European Free Trade Agreement – CEFTA) létrehozásáról szóló szerződést a Visegrádi Triász képviselői végül 1992. december 21-én, Krakóban írták alá. Az Európai Unióhoz történő csatlakozással párhuzamosan megszűnt/megszűnik a CEFTA- tagság.
- 24 Bába Iván feljegyzése Kodolányi Gyula részére. Keltezése: 1992. február 14. MNL OL XIX–A–150–j 91. d.
- 25 Jeszenszky Géza: Kísérlet a trianoni trauma orvoslására. Magyarország szomszédságpolitikája a rendszerváltozás éveiben. Budapest, Osiris Kiadó, 2016, 129–130. o.
- 26 Magyar Külpolitikai Évkönyv 1992. Szerk. TORDA Endréné. Budapest, Külügyminisztérium Kiadása, 1992. 190–192. o.
- 27 Magyar Külpolitikai Évkönyv 1992. Szerk.: Torda Endréné, Budapest, Külügyminisztérium Kiadása, 195–198. o.
- 28 Sáringer János: Az Antall-kormány és egyes regionális együttműködések Európában. In: „VERITAS Évkönyv 2016.” Budapest, Magyar Napló – VERITAS, 2017, 349–366. o.
- 29 Nyusztay László: Regionális, 336–337. o.
- 30 A Bős-nagymarosi Vízlépcsőrendszer megépítésével kapcsolatos magyar–szlovák vitáról lásd Jeszenszky Géza: Kísérlet a trianoni trauma orvoslására, 242–247. o.
- 31 Magyar Külpolitikai Évkönyv 1998. Szerk. Torda Endréné, Budapest, Külügyminisztérium Kiadása, 244–246. o.
- 32 Magyar Külpolitikai Évkönyv 1999. Szerk. Torda Endréné, Budapest, Külügyminisztérium Kiadása, 239. o.
- 33 A Visegrádi Alapra lásd a <https://www.visegradfund.org> honlapot.
- 34 A Visegrádi Négyek működési mechanizmusában évenként, meghatározott sorrendben más tagállam látja el a soros elnökséget. A soros elnökséget ellátó tagállam – az elnökségi feladatok ellátása előtt – benyújtja elképzeléseit, az elnökségi prioritásokat. Lásd <https://visegradgroup.eu/documents/presidency-programs>

V4 – VISEGRÁD AZ EU-N BELÜL

PERÉNYI ZSIGMOND

REMETE BALÁZS

2017 júniusa és 2018 júliusa között Magyarország tölti be a Visegrádi Együttműködés soros elnöki pozícióját. A szervezet nagyobb és jobb hazai megismertetése érdekében szeretnénk itt bemutatni a V4 stratégiai együttműködés kitűzött céljait és eredményeit, kiemelt figyelmet fordítva a tagok közötti kooperáció különböző formáira és ezek továbbfejlesztésének jövőbeni lehetőségeire. Az értelmezési keret meghatározása érdekében röviden, példákon keresztül bemutatjuk az Európában jelen lévő más regionális együttműködések és ezeknek a V4-re gyakorolt hatásait. Áttekintjük a V4 eddigi jelentősebb eredményeit (CEFTA, V4 EU harccsoport) és a szervezet által létrehozott állandó intézményeket is. Ismertetni fogjuk a jelenlegi magyar V4-elnökség prioritásait (Európai Visegrád, Regionális Visegrád, Digitális Visegrád és Globális Visegrád) és eddigi eredményeit. Ezt követően bemutatjuk a visegrádi országok nemzetközi elismertségét bizonyító, a mintájuk alapján létrehozott és működő hasonló kooperációs szervezeteket (pl.: Craiova Csoport). Végezetül foglalkozunk a csoport előtt álló jövőbeni kihívásokkal, a bővítés esetleges perspektíváival és a más országokkal folytatott kooperáció egyéb lehetőségeivel (pl.: V4 + formációk).

BEVEZETÉS ÉS TÖRTÉNELMI ÁTTEKINTÉS

A vasfüggöny és a szocialista blokk 1989–90-ben bekövetkezett széthullása alapjaiban rajzolta át az európai erőviszonyokat és teremtett új helyzetet, melyre a szabadságukat visszanyert államoknak reagálniuk kellett. A hasonló történelmi örökségből, földrajzi közelségből és gazdasági kihívásokból következett, hogy Kelet-Közép-Európa államai valamilyen kooperációs rendszert hozzanak létre – ennek pontos keretei (mind a tagság köre, mind az együttműködés jellege tekintetében) sokáig bizonytalanok maradtak. 1991-ben ebben a történelmi kontextusban alapította meg a Visegrádi Együttműködést Lengyelország, Csehszlovákia és Magyarország.

A találkozó helyszíne és az együttműködés neve egyértelmű visszautalás az 1335-ös visegrádi királytalálkozóra, ahol Károly Róbert magyar, I. János cseh és III. Kázmér lengyel király kötött kereskedelmi és politikai szövetséget. (Kevésbé ismert tény, hogy ezen a találkozón Károly morva őrgróf, I. Rudolf szász herceg, III. Boleszló sziléziai-legnicai herceg és a Német Lovagrend képviselője is részt vett.) A találkozó eredményeként sikerült 60 évre biztosítani

a térség békéjét és szinte példa nélküli gazdasági fellendülését. 1991-ben a Visegrádon találkozó állam- és kormányfők szándéka egy hasonlóan eredményes korszak alapjainak lerakása volt.

Fontos azonban megemlíteni, hogy a frissen demokratizálódó országok sok tekintetben egymás riválisai is voltak – leginkább gazdasági kérdésekben, a térségbe érkező nyugati befektetések minél nagyobb részének megszerzése okán kellett versengeniük egymással. Mégis, a korszak stratégiai céljai – úgymint a demokratikus intézményrendszer kiépítése és a nyugati integráció (NATO- és EU-csatlakozás) – előnyössé tette az együttműködést, a három állam (1993-tól Szlovákia függetlenné válásával 4) együttes politikai súlya, tárgyalási ereje kétségtelen előnyökkel kecsegtetett az integrációs tárgyalások időszakában.

A 90-es évek derekán a Visegrádi Együttműködés mélypontra jutott. Részben a tagországok belpolitikai fejleményei (például Csehszlovákia szétesése), részben a térség egészét sújtó gazdasági nehézségek (vadprivatizáció, a szocialista nehézipar leépítése) miatt a részt vevő országoknak kevés energiájuk maradt nemzetközi kapcsolattrendszerük építésére. 1994 és 1999 között nem került sor V4-csúcstalálkozóra. Az együttműködés 1999-ben vett újra lendületet, amikor a pozsonyi találkozón a felek megállapodtak a Nemzetközi Visegrádi Alap létrehozásáról (ez a szervezet hivatalosan végül 2000-ben jött létre). A Visegrádi Alap a V4-ek első állandó, intézményesült szerve, mely civil és kulturális kezdeményezések támogatásával foglalkozik.

A szövetség korlátaira mutatott rá, hogy az EU felvételi eljárása során a V4 tagjainak nem sikerült azonos feltételeket kiharcolni – Magyarország döntése, hogy a csatlakozási tárgyalások minél gyorsabb lezárása érdekében nagyobb engedményekre is hajlandó, ahhoz vezetett, hogy a V4-államok nem teljesen azonos feltételekkel és az optimálisnál rosszabb lehetőséggel lettek az EU tagjai. Ez azonban nemcsak a V4, hanem egyben a többi hasonló regionális együttműködés gyenge pontja is: megfelelő intézményi struktúra hiányában a tagok közötti együttműködés mélységét az aktuális politikai akarat határozza meg.

Mind a 2008-as gazdasági, mind a 2015-ös migránsválság a V4-együttműködés szorosabbá válásának irányába hatott. Az Európai Unióhoz frissen csatlakozott államoknak tapasztalniuk kellett, hogy az EU nem tud minden problémára megoldást nyújtani – sőt bizonyos esetekben inkább maga is a probléma részévé válhat. Közép-Európa országai felismerték, hogy a sikeres érdekérvényesítés útja az egymással folytatott együttműködésben lehet. A már létező, de kevés jelentőséggel bíró V4-formációt így elkezdték egyre több megfogható tartalommal felruházni, ami mostanra Európa egyik legjelentősebb, példamutató kooperációjává tette a V4-modellt.

Azt, hogy mennyire megnőtt a V4-ek súlya az EU-n belül, jól példázza, hogy 2017. március 25-én, a Római Szerződés aláírásának 60. évfordulója alkalmából az EU tagállamai kiadtak egy közös nyilatkozatot az EU jövőjével kapcsolatos elképzelésükről. Ezen nyilatkozatra komoly hatással volt a V4-országok kormányfői által szűk három héttel korábban, 2017. március 2-án elfogadott deklaráció,

melynek fő gondolatai – biztonság, globális kihívásokra adott közös válasz, a szubszidiaritás és arányosság elvének tiszteletben tartása – visszaköszönnek a 27 ország által elfogadott dokumentumban is.

REGIONÁLIS EGYÜTTMŰKÖDÉSEK AZ EURÓPAI UNIÓBAN

A V4 nem az első és nem is az egyetlen államok közötti kooperációs szervezet Európában. Több hasonló, országok közötti összefogás létezik – ezek alapja a földrajzi közelség, a közös történelmi örökség, illetve az esetenként egybevágó érdekek. Az Európai Unió döntéshozatali mechanizmusai indirekt jelleggel szintén az összefogások irányába hatnak – az együttes álláspont kialakítása jelenti a legbiztosabb módját annak, hogy a kisebb országok is hallatni tudják hangjukat az EU nagyhatalmaival szemben. A V4-országok együttműködésének bemutatása előtt hasznos rövid kitekintést tenni ezekre a kooperációkra, mivel ezek hasznos mintaként szolgáltak a Visegrádi Négyek számára.

AZ ÉSZAKI TANÁCS

Az 1952-ben alapított Északi Tanácsot (ÉT) öt állam, három autonóm terület és három plusz egy megfigyelő állam alkotja – a teljes jogú tagok Izland, Norvégia, Dánia, Svédország, Finnország, az autonóm területek a Feröer-szigetek, Grönland és Åland, míg a megfigyelő államok Észtország, Lettország, Litvánia és Schleswig-Holstein (mint Németországon belüli szövetségi állam). A tagországok parlamentjeinek és az autonóm területeknek joguk van évente megválasztott delegáltakat küldeni a Tanácsba.

A Tanács feladata az államok közötti koordináció, valamint (nem kötelező érvényű) ajánlások megfogalmazása a tagoknak. A részes országok kormányainak jelentési kötelezettségük van a Tanáccsal szemben.

Az ÉT állandó szervei a következők: a Közgyűlés (a Tanács összes tagjából áll), az Elnökség, az állandó bizottság és szakmai munkát irányító öt plusz egy szakbizottság.

1971-ben létrehozták az Északi Miniszterek Tanácsát (ÉMT) is – ennek tagjai a részt vevő országok külügyminiszterei és az egyes adott kérdésekben érdekelt más miniszterek. Határozatai, eltérően az ÉT egyéb szerveinek döntéseitől, kötelező érvényűek a tagállamok számára. Az ÉMT támogatási alapokkal is rendelkezik, melyek segítségével kulturális, tudományos, oktatási, egészségügyi és beruházási programokat tud támogatni.

Az ÉT példája bizonyítja, hogy a hasonló történelmi örökségen osztozó államok számára hasznos a regionális együttműködési szervezetek létrehozása, mivel ezek segítségével a saját ütemükben tudják megvalósítani a számukra fontos célkitűzéseket. 1991-ben a V4 megalakításakor leginkább az ÉT példája

lebeghetett a visegrádi országok előtt. A közép-európai együttműködés azonban nem hozott létre állandó politikai szervezetet, intézményrendszert, annak közép-pontjába a kormányközi kooperáció került.

A BALTI ÁLLAMOK KÖZGYŰLÉSE

A Balti Államok Közgyűlését (BÁK) a frissen függetlenné vált három balti állam (Észtország, Lettország és Litvánia) hozta létre. Felépítése némileg hasonlít az ÉT-re: a tagországok parlamentjei delegálnak képviselőket a Közgyűlésbe, melynek feladat körébe pénzügyi, informatikai, gazdasági, szociális, kulturális, külügyi és védelmi kérdések tartoznak. Az ÉT-hez hasonlóan az egyes kérdésekért szakbizottságok felelnek. A BÁK fő célja a tagország euroatlani integrációja volt, melynek érdekében a megalakulást követően gyorsan felvették a kapcsolatot és szoros együttműködést alakítottak ki az őket jelentős mértékben támogató Északi Tanáccsal.

AZ ÉSZAKI–BALTI NYOLCAK

Az Északi Tanács mellett érdemes még megemlíteni az Északi–Balti Nyolcak (ÉB8) nevű együttműködést. A szervezet a V4-gyel szinte egy időben, 1992-ben jött létre. A szerveződés tagja Dánia, Észtország, Finnország, Izland, Lettország, Litvánia, Norvégia és Svédország. A szervezetet az ÉT és a BÁK közösen hozták létre, célja a régióon belül érdekegyeztetés és a három balti állam uniós integrációjának gyorsítása.

A V4 SZERVEZETI FELÉPÍTÉSE

Az ÉT-vel és a BÁK-kal ellentétben a Visegrádi Négyek nem tartanak fenn állandó kormányközi vagy interparlamentáris szervet. A szervezet vezetésének feladatát a tagok éves ciklusokban felváltva látják el. Az egyetlen állandó, intézményesült, a V4 által létrehozott szervezet a Nemzetközi Visegrádi Alap (NVA), mely évi 8 millió eurós költségvetésből gazdálkodhat. Az Alap célja a tagországok civil kezdeményezéseinek és hallgatói mobilitásának támogatása, melynek fő eszköze az Alap által kidolgozott pályázatok és ösztöndíjak rendszere.

Az Alap szervezetét a döntéshozó és végrehajtó szervek, valamint a Titkárság alkotják. A döntéshozatal két szerv, a Külügyminiszterek Konferenciája és a Nagykövetek Tanácsa kezében összpontosul.

A Külügyminiszterek Konferenciája az Alap legfőbb szerve. Tagjai a V4-országok mindenkori külügyminiszterei. A konferencia elsődleges feladata, hogy meghatározza a szervezet fő profilját, fejlődésének irányát, költségvetését.¹

A Nagykövetek Tanácsa tagjai az éppen elnöklő ország vezetőjéhez akkreditált nagykövetek. Feladata elsősorban a Külügyminiszterek Konferenciájának előkészítése, illetve a támogatási összegek odaítélése, az Alap céljaival összhangban.²

A V4-együttműködés politikai dimenziójának fontos eleme a házelnöki és szakbizottsági találkozók rendszere. Európa-ügyi, külügyi, családjogi, gazdasági, mezőgazdasági, valamint védelmi bizottságok egyeztetései (mely egyeztetések általában közösen elfogadott záródokumentumok elfogadásával érnek véget) jó kiindulópontot adnak a legmagasabb szintű politikai találkozónak.

A visegrádi országok közös céljait jelenleg elsősorban közös kezdeményezések útján valósítják meg.

A CEFTA

Az euroatlanti integráció megkönnyítését célzó, Václav Klaus volt cseh államfő véleménye szerint³ a V4 eddigi legnagyobb eredményét jelentő Közép-európai Szabadkereskedelmi Megállapodás (CEFTA) 1994-ben lépett életbe. A tagországok (melyekhez később Szlovénia, Románia, Bulgária, Horvátország, Macedónia, Albánia, Bosznia-Hercegovina, Moldova, Montenegró, Szerbia és Koszovó is csatlakozott) az intézményi integráció gyorsítását, az egymás közötti kereskedelem liberalizálását és így mennyiségi fokozását kívánták elérni. Célul tűzték ki az iparcikkek kereskedelmére vonatkozó vámok és vámon kívüli akadályok teljes felszámolását, valamint az agrárkereskedelem feltételeinek javítását. A célkitűzéseket a részt vevő országok a tervezettnél gyorsabban érték el. 2001. január elsejétől az ipari cikkek forgalma vámmentessé vált. 2003-ban, az EU-s csatlakozás kitűzött időpontja előtt kevesebb mint egy évvel szükségessé vált a megállapodás módosítása, ugyanis az európai uniós tagság kizárta a más szabadkereskedelmi szervezetekben való tagságot. A módosítás kimondta, hogy az EU-ba való belépéssel az egyes államok CEFTA-tagsága automatikusan megszűnik. A V4-államok tagsága az általuk létrehozott szervezetben így 2004. május elsejével megszűnt. A CEFTA-nak jelenleg Bosznia-Hercegovina, Szerbia, Montenegró, Albánia, Moldova és Koszovó a tagja.⁴

A VISEGRÁDI HARCCSOPORT

A harccsoport koncepció háttérében az Egyesült Királyság és Franciaország kezdeményezése állt. A brit és francia fél között már 2003 februárjában, a Le Touquet-i találkozón felmerült a gyorsreagálású képességek fejlesztésének szükségessége. A konkrét elképzelés a két ország védelmi miniszterének 2003. november 24-i egyeztetései során született meg. Az elképzelés olyan képességeket vizionált, amelyeket az ENSZ kérésére, az ENSZ Alapokmány VII. fejezete értelmében vehet be az Európai Unió. 2003 végén Németországot is bevonták az egyeztetésbe, így a koncepció 2004 februárjában brit–francia–német közös kezdeményezésként került az EU elé. A február 10-én benyújtott dokumentum azt javasolta, hogy az EU alakítson ki néhány harccsoportméretű egységet, amelyek képesek rövid

időn belül önálló műveletek végrehajtására, különösen az ENSZ felkérésére, és amelyeket az adott művelet szükségleteinek megfelelően lehet alakítani. A harccsoportok körülbelül 1500 fős egységeket alkotnak, amelyeket 15 napon belül be lehet vetni. A harccsoportok 30 napon keresztül tarthatók bevetésben, megfelelő utánpótlással pedig ez az idő 120 napra meghosszabbítható.⁵

Az EU katonai törzse 2004 márciusában megkezdte a harccsoport-koncepció kidolgozását, áprilisban pedig Javier Solana, az EU közös kül- és biztonságpolitikai főképviselője jelentést terjesztett az uniós védelmi miniszterek elé, amelyben menetrendet és módszertant javasolt a koncepció megvalósítására. Az Európai Unió Tanácsa 2004. május 14-én jóváhagyta a jelentésben foglaltakat, és a javaslatokat integrálták az ekkor elfogadott 2010-es fő célkitűzésekbe. Meghatározása szerint a harccsoport a legkisebb olyan, katonailag hatékony, hiteles, gyorsan bevethető „erőcsomag”, amely képes önálló műveletek vagy nagyobb műveletek bevezető szakaszának végrehajtására.⁶

A Visegrádi Együttműködés tagállamai 2013 márciusában hivatalosan is megegyeztek egy közös 3000 fős harccsoport lengyel parancsnokság alatti felállításáról. A harccsoporthoz Magyarország és Szlovákia 400-400¹, Csehország 800, míg Lengyelország 1600 katonával járul hozzá. A harccsoport megalakulása-kor az elemzők figyelmeztettek a katonai téren való együttműködés gyenge pontjára: az Oroszországhoz fűződő viszonyra. A magyar és szlovák fegyverzet legnagyobb része orosz, illetve szovjet eredetű, így alkatrészellátás tekintében is Oroszországtól függ.⁷

A felállított közös harccsoport azonban lehetőségeket is rejtett magában. A sikeres EU-csatlakozást követően a V4-kooperáció bizonyos értelemben kiürült – nem igazán volt közös cél vagy közös program, ami a szervezetet láthatóvá tette volna a részes országok lakossága számára. Ezt csak tovább fokozta, hogy a tagállamok közötti viszony sem volt mentes a hullámvölgyektől – kiemelendő itt Magyarország és Szlovákia viszonyának mélyrepülése 2006–2009 környékén. A viszony megromlása a magyarelleness SNS 2006-os kormányra kerülésével kezdődött, a Malina Hedvig-üggyel folytatódott, majd az államnyelvtörvénnyel (2009) és Sólyom László köztársasági elnök Szlovákiából való kitiltásával (2009. augusztus 20.) ért csúcsra. A közös harccsoport felállítása azonban kézzelfogható bizonyítékkal szolgált arról, hogy ismét meglett a politikai akarat a V4-együttműködés nagyobb intenzitású működtetéséhez. A szimbolikus gesztuson túlmenően egyes értékelések arra is felhívják a figyelmet, hogy a harccsoport felállításával megnyílt a lehetőség a közös katonai beszerzések előtt is – Lengyelország kivételével a többi V4-ország hadseregét a technikai értelemben kevésbé korszerűek között tartják számon – ráadásul együttműködve jobb a részes országok alkupozíciója is.⁸

Az európai harccsoportok féléves készenléti szolgálatokban működnek. A V4-harccsoport az első ilyen készenléti szolgálatot 2016 januárja és júniusa között teljesítette – a következő készenléti szolgálatot pedig 2019 II. félévében vállalta.

A V4 ÉS UKRAJNA

A 2014-ben kezdődő ukrán válság geopolitikai értelemben kulcspozícióba hozta a V4-országokat. Az együttműködés négy államából három közvetlenül is határos Ukrajnával, az ország területén pedig jelentősebb magyar és lengyel kisebbség is él. A V4-országok a kezdetektől fogva támogatták az EU Ukrajna-politikáját (beleértve a minszki megállapodást), de közelségük miatt jobban érdekeltek a befagyott konfliktus stabilizálásában, mint más, nyugatabbra fekvő országok.

2017 júliusában, a XXV. Kárpátaljai Nyári Szabadegyetemen Keskeny Ernő kivei magyar nagykövet a V4-ek 2017–2018 közötti magyar elnöksége kapcsán hangsúlyozta, hogy a visegrádi országok együttműködése talán még soha nem volt olyan fontos, mint most. A nagykövet azt is elmondta, hogy az ukrainai régiókban is tervezik a V4-ek megjelenítését, így 2017 őszén a négy nagykövet négy nyugat-ukrainai megyét érintő egyhetes körutat tesz (ez a körutazás valóban megvalósult⁹), arra törekedve, hogy a helyi államhatalmi vezetéssel közösen megtalálják azokat a területeket, amelyekeken eredményes együttműködést lehet kialakítani. A diplomata közölte, Kelet-Ukrajnában is terveznek hasonló látogatást.

A szabadegyetemen szintén felszólaló Peter Krajnak, a szlovák oktatási minisztérium államtitkára elmondta, fontosak a V4-ek és Ukrajna közötti kapcsolatok, már csak azért is, mert Kárpátalja történelmileg része volt Közép-Európának. A politikus utalt arra, hogy a visegrádi országok jelenleg is jelentős szakmai segítséget nyújtanak Ukrajnának a reformok végrehajtásához. Emlékeztetett arra, hogy ruszin nemzetiségű lévén elvárja Ukrajnától, hogy tiszteletben tartsa más nemzetiségek mellett a kárpáti ruszinok identitását. Elfogadhatatlannak nevezte, hogy Ukrajnában megkérdőjelezzék a ruszinok mint nemzetiség létezését. Az államtitkár azt is elmondta, hogy a V4-ek és Ukrajna együttműködése keretében erősíteni kell az országok határ menti régiói közötti kapcsolatokat, fejleszteni kell a turizmust, a közös határinfrastruktúrát, ki kell építeni az úthálózatot. Ha a határ menti régiók együttműködése sikeresen alakul, akkor annak széles körű pozitív hatása lesz, dinamizálódik a gazdasági fejlődés – mutatott rá.¹⁰

A VISEGRÁDI SZABADALMI INTÉZET

A V4-országok sikeres együttműködésének friss példája a budapesti székhelyű Visegrádi Szabadalmi Intézet (VSZI) 2016-os létrehozása. Működését tekintve ez a V4-szervezet az ÉT-országok hasonló szervezetétől (Északi Szabadalmi Intézet) vette át a mintát.

A szervezetet saját megfogalmazása szerint „a Szabadalmi Együttműködési Szerződés (PCT) előírásaira figyelemmel nemzetközi kutatási szervnek és nemzetközi elővizsgálati szervnek jelölték ki (...). A VSZI Közép- és Kelet-Európa nemzetközi kutatási és elővizsgálati szerveként eljárva a PCT globális rendszerében egy eddig meglévő területi

hiányt pótol, hiszen a Szellemi Tulajdon Világszervezetében (WIPO) a Közép-európai és Balti Államok Csoportja volt az egyetlen regionális csoport, amely nem rendelkezett a PCT szerint működő nemzetközi kutatási és nemzetközi elővizsgálati szervvel.”¹¹

2017 első félévében a VSZI 53 kutatási kérelmet fogadott be és 59 nemzetközi kutatási jelentést adományozott ki. A kérelmek kétharmadát a V4-országok valamelyik hivatalos nyelvén nyújtották be.¹²

A V4-ES AGRÁRKUTATÁSI ÉS ÉLELMISZER-BIZTONSÁGI EGYÜTTMŰKÖDÉS

A visegrádi országok agrárkutatási intézményei 2017. november 9-én partnerségi együttműködési megállapodást kötöttek a mezőgazdasági kutatások és tudományos tevékenységek összehangolásáról. A megállapodás céljai között szerepel, hogy egy virtuális platform jöjjön létre az aláíró országok és részes intézményeik között a tapasztalatcsere, a javaslatok megosztása és a közös kutatások tervezése céljából. Gyuricza Csaba, a Nemzeti Agrárkutatási és Innovációs Központ főigazgatója elmondta, hogy a mezőgazdasági tudásexport alapvető fontosságú a migráció kiváltó okainak megszüntetésében. Gyuricza szerint *„ahol nincs munka, ahol nincs elegendő élelmiszer, onnan előbb-utóbb az emberek is eljönnek oda, ahol ezeket megtalálják.”¹³*

A technikai-kutatási együttműködés mellett a V4-országok a mindennapi életet közvetlenül befolyásoló élelmiszer-biztonsági ügyekben is együttműködnek. Az összetevőket vizsgáló minőségi ellenőrzésekkel bizonyítható, hogy egyes nemzetközi cégek a közép-európai piacra a nyugat-európainál gyengébb minőségű termékeket küldenek. 2017 márciusában rendkívüli V4-csúcstalálkozót tartottak a témában, Szlovákia és Magyarország pedig kérvényezte az élelmiszerek uniós piacon belüli kettős minőségének megvizsgálását az Európai Unió Mezőgazdasági és Halászati Tanácsának ülésén.¹⁴ Sikerként lehetett elkönyvelni, hogy 2017. március 17-én Vera Jourová, az igazságügyért és a fogyasztóvédelemért felelős európai biztos bejelentette egy, a kettős élelmiszer-minőség problémaköre által érintett országok képviselőiből álló munkacsoport felállítását.

EGYÜTTMŰKÖDÉS A V4-ORSZÁGOK KÖZÖTT AZ ENERGIABIZTONSÁG TERÜLETÉN

A 2009-es gázválság idején a közép-európai országoknak szembesülniük kellett azzal a ténnyel, hogy egymás közötti gázvezeték-infrastruktúrájuk elégtelen ahhoz, hogy szükség esetén segíteni tudják egymást. 2015-re a magyar–szlovák interkonnektor átadásával, amely lehetővé teszi a mindkét irányba történő gázszállítást, a gyakorlatban megvalósult az infrastrukturálisan összekötött visegrádi energiapiac. A szintén 2016-ban üzembe helyezett swinoujsciei cseppfolyósított földgáz-terminál szintén stratégiai jelentőséggel bír a régió számára. A tervek szerint 2021-re megvalósul a swinoujsciei lengyel és krk-i horvát LNG-terminálok összekapcsolása, amelyek jelentős mértékben növelnék a térség stratégiai energiatartósságát.¹⁵

A V4 SOROS MAGYAR ELNÖKSÉGÉNEK CÉLKITŰZÉSEI

2017 júliusa és 2018 augusztusa között Magyarország tölti be a V4-kooperáció elnöki pozícióját. A magyar elnökség az elmúlt évek sikeres példájára alapozva ambiciózus tervet állított össze, amelynek célja az együttműködés további kiterjesztése, egyrészt új partnerek bevonása, másrészt pedig a meglévő kapcsolatok elmélyítése által. A hivatalos elnökségi program¹⁶ négy nagy kérdéskört jelölt meg, ahol szeretne előrelépést elérni. A megjelölt területek a következők: Európai Visegrád, Regionális Visegrád, Digitális Visegrád, Globális Visegrád.

EURÓPAI VISEGRÁD

Több mint 13 év telt el azóta, hogy a visegrádi országokat felvették az Európai Unióba. Sikerként könyvelhető el, hogy mind a négy ország helytállt Európában, sikeresen adaptálta az uniós jogrendet és vett részt az uniós intézményrendszer munkájában. Mégis némi kritikaként megfogalmazható, hogy az optimálisnál kevésbé sikerült a közös célokat és érdekeket együtt képviselni. Az „Európai Visegrád” koncepció célja, hogy a közép-európai régió partikuláris érdekeit közös hangon hallassa a brüsszeli döntéshozatalban. Az elnökség kitűzött jelmondata szerint a „több Európa” helyett a „jobb és erősebb Európára” kell fókuszálni. Ennek megvalósítása érdekében a magyar elnökség a következő öt elvet helyezte a középpontba: szubszidiaritás („erős nemzetek Európája”), együttműködés („az EU-nak a tagállamokat összekötő ügyekre kell fókuszálnia”), versenyképesség és gazdasági felzárkózás (melynek legfontosabb eszköze a regionális és kohéziós politika), biztonság (külső határvédelem és Keleti Partnerség) valamint kiszámíthatóság (az EU Lisszaboni Szerződésben megfogalmazott szabályainak betartása).

A fenti elveket tekintetbe véve a magyar elnökség vállalta, hogy megszervezi a V4-en belüli álláspont-koordinációt számos uniós téma kapcsán, az uniós döntéshozatal különböző szintjein (miniszterelnöki konzultációktól kezdve közös politikai nyilatkozatok és „non-paper”-ek kidolgozásáig). A magyar elnökség célul tűzte ki a közös álláspont képviselését a folyamatban lévő Brexit-tárgyalásokon is. A brit kilépés a pénzügyi vonatkozások mellett azt is jelenti, hogy az EU föderatív jellegű átalakításának egyik nagy ellenfele távozik Brüsszelsből. Magyarország és a V4 többi állama sem érdekelt az integráció további mélyítésében és a nemzeti szuverenitás csökkentésében (amit Németország és Franciaország támogatna). A magyar elnökség célja, hogy a V4 körül az európai országoknak egy olyan platformja alakuljon ki, amely kiáll a nemzetállamok szuverenitása mellett, és elutasítja azokat a kísérleteket, amelyek egyoldalúan, az uniós alapszerződésekben lefektetett jogokat megkerülve akarnának kötelezettségeket róni az egyes tagországokra.

A magyar elnökség nem zárkózik el az EU V4-en kívüli tagországaival folytatott együttműködés semmilyen formájától. Ennek érdekében különböző formációkban szeretne konstruktív egyeztetéseket folytatni mind a szomszédos, mind pedig a távolabbi országokkal: egyebek mellett Ausztriával és Szlovéniával a migrációs kérdéskörrel, Romániával és Bulgáriával a kohéziós politikáról vagy Németországgal a versenyképesség növeléséről és Európa biztonságának előmozdításáról.

A MIGRÁCIÓS VÁLSÁG KEZELÉSE

Az Európai Visegrád koncepcióján belül a magyar V4-elnökség kiemelten foglalkozik a migráció problémájával. A migrációs válság 2015-ös kezdete óta a V4-államok kiálltak a helyzetre való átfogó válaszadás mellett, megfelelő hangsúlyt helyezve a migráció megállítására és a biztonság középpontba helyezésére. A magyar elnökség álláspontja szerint a migráció témájában az EU csak az Európai Tanács szintjén és csak konszenzussal hozhat döntést. A migráció megállításának az uniós határokon kívül kell megkezdődnie. Mindegyik V4-állam határozottan elutasítja a kötelező és automatikus elosztási rendszert, amelynek bevezetését a dublini javaslatban szereplő korrekciós elosztási mechanizmus keretében tervezik. Az álláspontok koordinációja mellett a magyar elnökség határrendészeti együttműködést kíván folytatni a nyugat-balkáni útvonalon fekvő harmadik országokkal is.¹⁷

A migráció kérdéskörének kiemelt kezelését az is bizonyítja, hogy a magyar elnökség egyik első közös dokumentuma is ebben a témában született meg. 2017. július 19-én a Visegrádi Csoport miniszterelnökei budapesti találkozójukon közös levelet címeztek Olaszország miniszterelnökének. A levél szövege szerint *„a V4 országai öt területen ajánlanak fel hozzájárulást a földközi-tengeri migrációs nyomás csökkentéséhez. Erre vonatkozó kérés esetén készek hozzájárulni uniós műveletekhez Líbia déli határánál, segítséget ajánlanak a menedékkérők számára Európán kívül felállítandó hot spotok létesítéséhez, védelméhez és az ottani emberi létfeltételek megteremtéséhez, a líbiai parti őrség felkészítéséhez, az Európai Menekültügyi Támogató Hivatal (EASO) megerősítéséhez és a civil szervezetre vonatkozó viselkedési kódex kidolgozásához.”*¹⁸

Amikor szükség volt rá, a V4-országok gyakorlati segítséget is nyújtottak Magyarországnak számára az illegális migrációval szembeni küzdelemben. 2015–2016-ban Lengyelország, Csehország és Szlovákia különböző turnusokban 20–50 fős rendőrkontingenseket küldött a magyar déli határra. A segítségnyújtás jogi alapját a 2015. október 8-án elfogadott V4-es határrendészeti együttműködés adta. A megállapodás szerint a V4 együttműködik külső, schengeni határainak védelmében, szükség esetén pedig katonákat és katonai felszerelést küldenek egymásnak.¹⁹

REGIONÁLIS VISEGRÁD

Az elnökség támogatja a V4-országok parlamentjei közötti rendszeres egyeztetések folytatását, amelyhez biztosítani fogja a szükséges fórumokat. A két legfontosabb eszköz a cél elérése érdekében a rendszeresen megtartott formális és informális házelnöki találkozók és a külügyi, védelmi, gazdasági, valamint az EU-ügyekkel foglalkozó bizottságok találkozói. Cél továbbá a V4-es szakértői hálózatok kialakításának, valamint gazdasági szereplők, szervezetek közötti kapcsolatok erősítésének ösztönzése építve a Think Visegrád kutatóintézet tapasztalataira is.²⁰ A magyar elnökség ezen túlmenően kiáll a Nyugat-Balkán európai integrációja, valamint a Keleti Partnerség program, a védelmi és biztonságpolitikai, nonproliferációs és belbiztonsági együttműködés fokozása, az energiapolitikai kooperáció és az összehangolt infrastruktúrafejlesztés mellett.

DIGITÁLIS VISEGRÁD

A Digitális Visegrád program tartalmazza a V4-országok versenyképességét javítani szándékozó közös lépéseket, ideértve a többéves pénzügyi keretterset érintő közös fellépést, a közös kohéziós, mezőgazdasági, gazdasági, munkaerőpiaci és digitalizációs politikai fellépést. Ide tartozik még a K+F programok és start-up vállalatok támogatása, vízgazdálkodási kérdések, valamint bizonyos adó- és vámügyek.

A V4-érdekek Unióban való hatékony érvényesítése céljából a magyar elnökség tovább kívánja erősíteni az együttműködést a gazdasági témájú EU-ügyek kapcsán, úgymint a gazdasági és monetáris unió, tőkepiaci unió, az egységes piac – beleértve a digitális piacot –, a bankunió, adózás és vámügyek, valamint a közös fellépést az egyes tagállamokban a közelmúltban megjelent protekcionista tendenciákkal szemben.²¹

A V4-országok digitális versenyképességének biztosítása és az EU Digitális Agendájának megvalósítása érdekében a magyar elnökség támogatja az európai uniós és a nemzeti stratégiák melletti regionális dimenzió kialakítását a digitalizáció területén. A digitalizáció ma és a következő évtizedekben a versenyképesség egyik legfőbb hajtóereje lesz – csak egy „Digitális Visegrád” tarthatja meg és növelheti tovább a térség versenyképességét és gazdasági erejét. Ennek érdekében a részes négy országnak célszerű együttműködnie az adatok szabad áramlását indokolatlanul megnehezítő tényezők felszámolásában, melyek akadályozzák a méretgazdaság kialakulását és a V4-országokból jövő, az európai és globális versenyben részt vevő vállalatok növekedését.²²

GLOBALIS VISEGRÁD

A magyar elnökség kezdeményezi, hogy a régiót érintő globális jellegű kihívásokra a tagországok közös választ adjanak különböző V4+ formátumokban. Ez a megoldás hozzájárul a térség nemzetközi láthatóságának és súlyának növeléséhez.

Ennek a koncepciónak a keretein belül már számos magas szintű csúcstalálkozóra került sor. Az első ilyen rendezvényt 2017. július 4-én tartották, amikor V4 + Egyiptom formáció keretében állam- és kormányfői találkozó zajlott Budapesten, Abdel-Fattáh esz-Szíszi egyiptomi elnök részvételével. A résztvevők megállapították, hogy Egyiptom és a V4-ek közös érdeke az embercsempészet felszámolása és az illegális migráció megállítása. Ennek érdekében az öt országnak támogatnia kell a líbiai helyzet stabilizálását.²³

Kevesebb mint két héttel az egyiptomi elnök látogatását követően a nemzetközi sajtó kiemelt figyelmét kiváltó eseményre került sor Budapesten, 2017. július 17-én. A V4+Izrael formáció keretében hazánkba látogató Benjámin Netanjahu izraeli miniszterelnök kollégáival egyebek mellett a szír helyzetről, a terrorizmus elleni harcról és az illegális migrációról folytatott megbeszélést. Netanjahu arról beszélt, hogy a terrorizmus elleni harcban és az innováció területén az együttműködés Izraellel Európa és a visegrádi országok érdekét szolgálja. Hangsúlyozta: itt az ideje, hogy újrafogalmazzák a kapcsolatokat Izrael és az Európai Unió között.²⁴ A találkozón végén a felek a terrorizmus elleni közös munkacsoport felállításáról határoztak, illetve az izraeli miniszterelnök viszontlátogatásra hívta meg kollégáit országába.

Az elnökség további célja a V4-országok kapcsolatának fejlesztése az Egyesült Államokkal, ennek érdekében számos, az Egyesült Államok területén megrendezendő konferenciát készített elő a 2017–18-as időszakra. 2018. február 14-én az Atlantic Council „Future Europe” kezdeményezésének részeként, a washingtoni magyar nagykövetséggel együttműködve politikai igazgatói szintű találkozót tartottak. A visegrádi országokból érkezett vendégek az amerikai Külügyminisztérium, az USAID, az Alelnöki Hivatal és az EU Egyesült Államokba küldött delegációja képviselői előtt ismertették fő politikai céljaikat, meglátásaikat, valamint a blokk és az USA együttműködésének aktuális helyzetére vonatkozó gondolataikat. Ezen túlmenően 2018 júniusában, szintén az Atlantic Council szervezésében, a V4 + USA energiabiztonságért felelős utazó nagykövetei konzultációjára kerül majd sor, ezt megelőzően pedig V4+USA kiberworkshop-találkozó is lesz Washingtonban.

A globális jellegű célkitűzések része, hogy a V4-országok a turisztika területén is együttműködést folytassanak. A különböző új trendek – mint például a biztonság felértékelődése vagy a share-economy megjelenése – lehetőséget kínál a visegrádi országoknak egy közös V4-brand megteremtésére. Figyelmet kap még a V4-országok polgárai egymás közötti turisztikai forgalmának élénkítése is.²⁵

A VISEGRÁDI EGYÜTTMŰKÖDÉS MINT A NEMZETKÖZI KOOPERÁCIÓK MODELLJE

A V4-csoport az évek során nemzetközi elismertségre tett szert, mint a sikeres kormányközi együttműködések példája. A mediterrán országok (Ciprus, Franciaország, Görögország, Olaszország, Málta, Portugália, Spanyolország) 2013. december 17-én

alapították meg földrajzi-kulturális alapokon nyugvó csoportjukat, az „EU Med”-et. A csoport tagjai évenként, miniszteri szinten találkoznak és a tagokat közösen érintő kérdéseket vitatják meg – mint például a fiatalok nagy arányú munkanélkülisége a régióban, vagy a migrációs válság.

Hasonló kezdeményezés a Craiova Csoport, melyet 2015. április 25-én alapított Románia, Bulgária és Szerbia. Az állam- és kormányfői szintű együttműködés célja a részes országok európai integrációjának mélyítése és az egymás közötti energetikai, közlekedési és gazdasági együttműködés fokozása. A csoport megalakulásakor Victor Ponta román miniszterelnök külön kiemelte a Visegrádi Országokat mint a Craiova Csoport megvalósítása előtti példát.²⁶

A V4-ek Európán kívül is iránymutatóként szolgálnak. A 2007-ben létrejött Közép-ázsiai Unió (Kazahsztán, Kirgizisztán, Üzbegisztán, Tádzsikisztán, Türkmenisztán) külügyminiszterei 2018 februárjában Budapesten találkoztak V4-es kollégáikkal. A kazahsztáni külügyminiszter, Kairat Abdrakhmanov szavai szerint *„a V4 nemcsak azt bizonyította, hogy négy közép-európai állam képes együttműködni és segíteni egymást az EU-hoz történő csatlakozás egyszerűnek nem mondható folyamatában, de lehetővé tette a testvéri népek intellektuális és kulturális egységének megőrzését és megerősítését. Ma e sikeres együttműködés dinamikája koncentrikus körökben növekszik (...). Azt gondolom, hogy a visegrádi együttműködés számos működési alapelvét átvehetnénk. Mindenekelőtt a kölcsönös bizalomra, a közös hagyományok, értékek és érdekek hangsúlyozására, a nemzeti és regionális sokféleségre, a kultúra és a hagyományok iránti tiszteletre gondolok”*. A találkozón a felek kifejezték a közép-ázsiai és közép-európai országok közötti együttműködés szándékát is.²⁷

MEGOLDANDÓ FELADATOK A V4-ORSZÁGOK ELŐTT

Az elmúlt időszakban elért sikerek mellett számos további kihívás áll még a V4-országok előtt. Bizonyos szakmai kérdések mellett, mint a Kelet-Európába behozott rosszabb minőségű termékekkel szembeni közös brüsszeli fellépés, nagy, stratégiai problémákra is választ kell adni. Ilyen kérdés például a kohéziós politika szerepe a 2020 utáni időszakban, a brit EU-kilépés jelentette problémák vagy a többsebességes Európával kapcsolatos álláspont.

El kell ismerni, hogy egy sikeres és erős V4 egyenrangú partnerként tud fellépni bármely uniós tagállammal szemben. A V4-országok együtt lakosság-számban (~65 millió fő) az Egyesült Királyság után a negyedik, GDP-t tekintve (~ 1,77 trillió USD) pedig Olaszország után az ötödikek az Unión belül. Relatív súlyuk Nagy-Britannia távozását követően növekedni fog. A régiós gazdasági növekedés meghaladja az uniós átlagot. 2017-ben a Németország és a V4-ek közötti kereskedelmi forgalom 55 százalékkal magasabb volt, mint a német-francia kereskedelmi forgalom.²⁸

Jól mutatja, hogy milyen komoly erőt képviselnek már a V4-államok, hogy az Európai Tanács ülései előtt Jean-Claude Juncker, az Európai Bizottság elnöke rendszeresen külön egyeztetéseket tart velük, minden fontos kérdésben döntő súlya van a magyar, lengyel, cseh és szlovák véleménynek.²⁹

A politikai kooperáció mellett felmerült, hogy a Visegrádi Együttműködésnek erősebb gazdasági dimenziót kellene adni. 2018. január 3-án Mateusz Morawiecki lengyel kormányfő Budapesten találkozott magyar kollégájával. A találkozón egyrészt infrastrukturális fejlesztésekről esett szó (például a Via Carpathia közlekedési folyosó befejezése vagy a Belgrád–Budapest nagysebességű vasútvonal-projekt meghosszabbítása Varsóig vagy akár Gdanskig is. A miniszterelnöki találkozón ezen túlmenően javaslat született egy V4-szintű fejlesztési bank létrehozásáról is.³⁰ Az így létrehozott intézmény minden bizonnyal az Északi Tanács hasonló szervezeteinek, az Északi Befektetési Bank-nak (ÉBB) a mintáját követné. Az ÉBB – mely forrásait a nemzetközi tőkepiacokról kölcsönzi – olyan projektekhez ad hitelt, melyek a versenyképesség növelését és a fenntartható fejlődést szolgálják, például technikai és humán erőforrás-fejlesztések, infrastrukturális beruházások, hatékonyságnövelés és zöld technológiák bevezetésén keresztül.

Az együttműködés szempontjából stratégiai fenyegetést jelentenek azok a hangok, amelyek a négy ország közötti egyetértést ásnák alá. Ilyen kihívás például Emmanuel Macron francia elnök javaslata, amely a gyakorlatban a többsebességű Európa megvalósítását jelentené – Macron javaslata szerint az eurót használó országok közös pénzügyminisztert, költségvetést és egy ezt felügyelő parlamentet hoznának létre.³¹ A francia államfő hivatalba lépését követően szinte azonnal közép-európai körútra indult – amelyből azonban kimaradtak a lengyel és magyar állomások. Látható, hogy Franciaország és Németország szeretné leválasztani Szlovákiát és Csehországot a V4-ről, hogy ezzel büntesse Budapestet és Varsót. Ennek érdekében 2017 végén azzal is kecsegtették Szlovákiát, hogy a Brexit miatt Londonból elköltöző európai uniós szervezetek közül megkaphatja az Európai Gyógyszerügynökséget, illetve akár az Eurogroup (az eurozóna pénzügyminisztereinek informális csoportja) elnöki pozícióját, amely a későbbiekben Macron elképzelése szerint közös európai pénzügyminiszteri székké fejlődne. Végül egyik elképzelésből se lett semmi.³²

Átgondolandó, hogy a V4-országok a jövőben a kapcsolatok mélyítésére vagy új partnerek bevonására koncentráljanak-e. Az állandó intézményrendszer hiánya azt jelenti, hogy az együttműködés az aktuálpolitika változásainak függvényében hullámszik. A gyakorlat azonban bizonyítja, hogy a V4 így, ebben a felállásban és struktúrában működik jól. Mivel valamennyi részes ország az Unió tagja, így számos fórum áll rendelkezésre, ahol különböző szinteken nyílik lehetőség az álláspontok formális és informális egyeztetésére. Újabb szervezeti struktúrák felesleges duplikációk megjelenésével fenyegetnek a hatékonyság érdemi növelése nélkül.

A másik megfontolandó kérdés, hogy szükség van-e további állandó partnerek bevonására. Az együttműködés több mint negyedszázados történetében eddig érdemben nem merült fel új tagok felvétele (kivétel itt Szlovákia, amely Csehszlovákia felbomlása után, 1993-ban kvázi automatikusan lett a szervezet önálló jogalanyiséggel rendelkező tagja). Történelmi alapokon felmerülhet Horvátország csatlakozása a kooperációhoz, de Szlovénia, Románia vagy Bulgária esetében is lehet találni érveket a csatlakozás mellett. Természetesen minél több tagja van egy nemzetközi szervezetnek, annál nehezebb közös álláspontot kialakítani. A teljes jogú tagság helyett így a gyakorlatban a V4 inkább a különböző V4+ formációk alkalmazását támogatja, amely lehetővé teszi, hogy egy adott kérdésben különböző országok csatlakozzanak az együttműködéshez további jogok és kötelezettségek nélkül. Ez a megoldás a bevont partnerek számára is kedvező, mert így ők is fel tudják használni a V4 „brand” jelentette előnyöket. Jó példája ennek a megoldásnak a 2018 februárjában, Budapesten megtartott V4+4 informális miniszteri találkozó, ahol a kohéziós politikáért felelő szakminiszterek közös nyilatkozatot fogadtak el az EU kohéziós politikájának 2020 utáni jövőjéről.

Az eddig talán legígéretesebb alkalmazása a V4+ formációknak a V4+4 felállás volt a kohéziós politika területén. Az eredeti négyekhez Bulgária, Horvátország, Románia és Szlovénia csatlakozott, hogy egyeztessenek a témában. A nyolc régiós ország képviselői Günther Oettinger uniós biztossal tárgyaltak a 2020 után kezdődő költségvetési ciklusról. A találkozón egyértelművé vált, hogy ezeknek az országoknak azonosak a prioritásaik és a fő kérdésekben közösen fognak nyomást gyakorolni a nyugat-európai országokra a kohéziós politika és a költségvetési források terén.³³

ÖSSZEGZÉS

Megállapítható, hogy a V4-együttműködés politikai szempontból legizgalmasabb jellegzetessége az intézményesülés alacsony szintje, nem állandó jellege. Az állandó intézmények hiánya az együttműködést a tagok aktuális szándékainak függvényévé teszi. A gyakorlat bebizonyította, hogy a jó személyes kohézió jelentős mértékben tudja gyorsítani a döntéshozatalt – 2015-ben Csehország, Lengyelország és Szlovákia gyorsan tudtak támogatást nyújtani Magyarországnak, mivel erre valamennyi országban megvolt a szándék. Kimondható tehát, hogy az intézményesítés hiánya így inkább csak látszólagos gyengeségnek tekinthető. A tapasztalat – amint azt számos, fentebb már megemlített példa bizonyítja –, hogy a V4-et az aktuálisan felmerült kihívások tették élettel teli, aktívan működő sikeres szervezetté. Reálisan lehet arra számítani, hogy újabb problémák felmerülése esetén teljesen pragmatikus alapokon, a közös érdekek megléte esetén a V4-együttműködés organikus módon fog reagálni a helyzetre.

A V4 távlati céljai, mint például a gazdasági kooperáció és energetikai együttműködés fejlesztése, szintén biztosítható támogató, nem politikai közös intézmények (mint például a tervezett Visegrádi Befektetési Bank) létrehozásával.

Ugyanakkor a V4-egüttműködés sikerei nem jelentik automatikusan, hogy a tagok közötti valamennyi történelmi és gazdasági konfliktus megoldódott volna. Magyarország Szlovákia viszonylatában továbbra is elutasítja a nyelvtörvényt és a kettős állampolgárság lehetőségének megtagadását. Szintúgy fájó pont a Csehországban és Szlovákiában továbbra is érvényben lévő Beneš-dekrétumok kérdése.

Ezen túlmenően az is tagadhatatlan, hogy komoly külső kísérletek voltak és vannak a V4 egységének megbontására. Macron francia elnök kísérletei, hogy egyfajta „mag-Európa”-koncepció erőltetésével leválassza Szlovákiát (és esetleg Csehországot) a V4-ről, stratégiai támadásnak tekinthető Varsóval és Budapesttel szemben. Ebből a szempontból Szlovákia nehéz helyzetben van, mivel az euró 2009-es szlovákiai bevezetése csökkentette az önálló szlovák pénzügyi politika mozgásterét, és hozzáláncolta a többi eurót használó országhoz. Ennek kapcsán számos szlovák ember a mai napig igazságtalannak tartja, hogy szlovák adófizetők pénzéből komoly összeget kellett Görögország megsegítésére fordítani.

Az aktuális kihívások – a migráció, az energiabiztonság, a Brüsszellel a tagállami hatáskörök témájában folytatott viták – komoly hajtóerőként működnek és aktivitásra sarkallják a V4-kooperációt. A közép-európai országok történelmi-gazdasági okokból egyenként véve gyengébbek, mint nyugat-európai társaik. A sikeres érdekérvényesítés kulcsa egyedül az együttműködés lehet. A V4-országok vásárlóerő-paritáson mért egyesített GDP-je meghaladja a Spanyolországét, lakosságszáma pedig a Franciaországét. Az Európai Unión belül a legnagyobb gazdasági növekedés a térségben tapasztalható.

Mindent összevetve elmondható, hogy mind a régió, mind pedig azon belül a V4-országok Európán belüli jelentősége folyamatosan növekszik. Az átalakuló Európai Unió belüli erőközpontok egyre inkább keletre tolódnak (ezt a folyamatot gyorsítja Nagy-Britannia kilépése), ami pedig nagy lehetőségeket (és egyben komoly kihívásokat) tartogat a térség számára. Ebben a helyzetben a V4 célja csak az lehet, hogy a térség a tragikus 20. század után a 21. század nyerteseként emelkedjen fel.

JEGYZETEK

- 1 Kreatív Európa Program 2014–2020: http://kultura.kreativeuropa.hu/content.php?hle_id=9563
- 2 Uo.
- 3 Horváth József György, 2018: Václav Klaus: Európának szüksége van Orbán Viktorra, 888, <https://888.hu/article-vaclav-klaus-europanak-szuksege-van-orban-viktorra>
- 4 Horváth Jenő, 2005: Világpolitikai Lexikon, Osiris Kiadó, Budapest.
- 5 Takács Judit, 2008: A harccsoport koncepció és jövője, Nemzet és Biztonság. http://www.nemzetes-biztonsag.hu/cikkek/takacs_judit-a_harccsoport_koncepcio_es_jov_je.pdf
- 6 Uo.

- 7 Csicsai Máté (2014): Komoly lehetőségeket rejthet a Visegrádi Harccsoport kitekintő.hu, http://kitekinto.hu/europa/2014/01/07/komoly_lehetsegeket_rejthet_a_visegradi_harccsoport
- 8 Uo.
- 9 Hegedűs Csilla, 2017: V4-es nagykövetek Beregszászon, Kárpáinfo.net, <http://www.karpatinfo.net/hetilap/belfold/2558707-v4-es-nagykovetek-beregszaszon>
- 10 MTI: A V4-ek és Ukrajna együttműködését vitatták meg a XXV. Kárpátaljai Nyári Szabadegyetemen Felsőszinevéren, <http://karpathir.com/2017/07/08/a-v4-ek-es-ukrajna-egyuttmukodeset-vitattak-meg-a-xxv-karpataljai-nyari-szabadegyetemen-felsőszineveren/>
- 11 A Visegrádi Szabadalmi Intézet weblapja: <http://vpi.int/index.php/hu/>
- 12 A Visegrádi Szabadalmi Intézet weblapja: <http://vpi.int/index.php/hu/9-news/146-half-year-results-of-the-visegrad-patent-institute>
- 13 MTI: Együttműködési megállapodást kötöttek a V4-ek agrárkutatói intézményei hirado.hu, <https://www.hirado.hu/2017/11/09/egyuttmukodesi-megallapodast-kotottek-a-v4-ek-agrarkutatasi-intezmenyei/>
- 14 MTI: V4-csúcs: közösen kell lépni az Unió kettős mércéje ellen (2017), <https://privatbankar.hu/makro/v4-csucs-kozosen-kell-lepni-az-unio-kettos-merceje-ellen-304504>
- 15 Kiemelt terület az energiabiztonság megteremtése a V4-ek számára (2013) portfolio.hu, <https://www.portfolio.hu/vallalatok/energia/kiemelt-terulet-az-energiabiztonsag-megteremtese-a-v4-ek-szamar-188390.html>
- 16 #V4 Connects – Elnökségi Program, A Visegrádi Csoport 2017/2018. évi magyar elnöksége, <http://v4.gov.hu/akadalymentes/download/e/d6/d1000/a-visegradi-csoport-magyar-elnoksege-program.pdf>
- 17 Uo.: 10–11. o.
- 18 Támogatásukról biztosították Olaszországot a visegrádi országok (2017) kormány.hu, <http://www.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/hirek/tamogatasukrol-biztositottak-olaszorszagot-a-visegradi-orszagok>
- 19 Menekültügy V4-es határrendészeti együttműködés jött létre (2015) Felvidék.ma, <http://felvidek.ma/2015/10/menekultugy-v4-es-hatarrendeszeti-egyuttmukodes-jott-letre/>
- 20 Uo.: 12. o.
- 21 Uo.: 22. o.
- 22 Uo.: 24. o.
- 23 Dull Szabolcs (2017) Orbán megköszönte az egyiptomi elnöknek, hogy védi a magyar határt Index, https://index.hu/belfold/2017/07/04/orban_megkoszonte_az_egyiptomi_elnoknek_hogy_vedi_a_magyar_hatart/
- 24 Közös munkacsoportot állítanak fel a V4-ek és Izrael M1 Híradó, <https://www.hirado.hu/2017/07/19/kozos-munkacsoportot-allitanak-fel-a-v4-ek-es-izrael/>
- 25 #V4 Connects – Elnökségi Program, A Visegrádi Csoport 2017/2018. évi magyar elnöksége, 32. o. <http://v4.gov.hu/akadalymentes/download/e/d6/d1000/a-visegradi-csoport-magyar-elnoksege-program.pdf>
- 26 Bulgaria, Romania, Serbia Establish Craiova Group for Cooperation (2015) novinite.com, <http://www.novinite.com/articles/168120/Bulgaria,+Romania,+Serbia+Establish+Craiova+Group+for+Cooperation>
- 27 MTI: Ázsiában is példaként tekintenek a visegrádi négyekre (2018), <https://888.hu/article-azsia-ban-is-peldakent-tekitenek-a-visegradi-negyekre#>

- 28 Vincze Viktor Attila A V4 az EU legszorosabb és leghatékonyabb együttműködése (2018) 888.hu, <https://888.hu/article-a-v4-az-eu-legszorosabb-es-leghatekonyabb-egyuttmukodese#>
- 29 Deák Dániel: Egyre szélesebb a V4 együttműködés (2018) figyelő.hu, http://www.figyelo.hu/szo-veg/v/egyre-szelesebb-a-v4-egyuttmukodes/?utm_source=mandiner&utm_medium=link&utm_campaign=mandiner_201803
- 30 MTI: Lengyel külügyminiszter: Gazdaságilag is hasznosítani kell a V4-et (2018) Origo, <http://www.origo.hu/nagyvilag/20180104-lengyel-kulugyminiszter-gazdasag-v4.html>
- 31 Márton Balázs: Most születik meg az új EU? (2017) Index.hu, https://index.hu/kulfold/eurologus/2017/09/26/macron_eu_reform_nemet_valasztas/
- 32 Kazimir feladta a küzdelmet, a portugál jelölt lesz az Eurogroup új vezetője (2017) Paraméter.sk, <https://parameter.sk/kazimir-feladta-kuzdelmet-portugal-jelolt-lesz-az-eurogroup-uj-vezetoje>
- 33 Deák Dániel: Egyre szélesebb a V4 együttműködés (2018) figyelő.hu, http://www.figyelo.hu/szo-veg/v/egyre-szelesebb-a-v4-egyuttmukodes/?utm_source=mandiner&utm_medium=link&utm_campaign=mandiner_201803

EGYEDI-E A V4? REGIONÁLIS EGYÜTTMŰKÖDÉSI MINTÁK AZ EU-BAN

MÁRKY ZOLTÁN

Regionális együttműködés alatt ebben a fejezetben a teljesen vagy részben Európai Unión belüli, országok közötti¹ együttműködést értjük, amelynek közismert, intézményesült formája a Visegrádi Csoport, a Benelux-egytműködés, a Balti Tanács, a Balti Közgyűlés, az Északi Tanács és az Északi Miniszterek Tanácsa, valamint az Északi-Balti 8-ak, az NB8 formáció.

Mellettük az uniós döntéshozatal folyamatában érdekcsoportként működnek még a nagy tagállamok: Németország, Franciaország, Olaszország, ma még az Egyesült Királyság, illetve Dél-Európa. Más megközelítésben a „régí” és az „új” tagállamok, valamint az eurozóna értelmezhetők akaratképző és érdekérvényesítő pólusnak, azzal, hogy az egyes államokhoz, országcsoportokhoz esetenként, témától függően mások is csatlakoznak.

Intézményesült együttműködésként említhetjük még a Közép-európai Kezdeményezést és parlamenti dimenzióját, az Unió a Mediterrán Térségért Mediterrán Uniót és Parlamenti Közgyűlését, valamint a Fekete-tengeri Gazdasági Együttműködést. Megemlíthető még az EuroNest keleti partnerségi parlamenti közgyűlés is kizárólagos parlamenti tartalommal.

Nem intézményesült regionális vagy transzregionális együttműködésként tartjuk számon a Három Tenger kezdeményezést, a 16+1 formációt, a Weimari Háromszöget, a Salvkovi (Austerlitz) Hármakat, az EU Med Csoportot és a Craiovai Csoportot.

A MAGYAR MEGKÖZELÍTÉS

Minden állam és nemzet a magáról alkotott térképen középre helyezi magát, így számunkra természetes, hogy Budapest-központú koncentrikus körökben, területekben gondolkodunk, ami a minket körülvevő régiókkal együtt számunkra Közép-Európát jelenti. Intézményes regionális együttműködési fórumunk a Visegrádi Csoport, ami ugyanakkor nem öleli föl a magyar értelmezés szerinti teljes Közép-Európát és így a magyar kultúra és történelem egész színterét sem.

Közép-Európa tágabb értelmezésünkben kulturálisan a nyugati és a keleti kereszténység határvonalától nyugatra terül el. Ekképpen északon Litvánia része volna még Közép-Európának, miként Ukrajna, Románia és Szerbia egy része is, de Bulgária már nem.

Az uniós tagság adta jelenlegi geopolitikai valóságtól azonban nem tekintünk el, hiszen a 2004-ben, 2007-ben és 2013-ban csatlakozott országok érdeke és helyzete jórészt közös, így egy érdekcsoportként kezeljük az EU-tagokat a baltiak-tól Bulgáriáig, külön pedig a Keleti Partnerség célterületét és a Nyugat-Balkánt. A magyar regionális politikához, azaz Közép-Európa-politikánkhoz keleti és déli határunkon keresztül kapcsolódik az uniós fogalmak szerinti Keleti Partnerség célterületéhez és a Nyugat-Balkánhoz fűződő viszonyunk.

Célunk az Unión belüli közép-európai pólus megerősítése és aktivizálása, amely a Visegrádi Csoport köré épül.

A KÖZÉP-EURÓPAI PÓLUS, A V4 ÉS A TÁGABB KÖZÉP-EURÓPA EREJE

A minősített többség (16 tagállam és az össznépesség 65%-a) eléréséhez Közép-Európa ereje nyilván nem elegendő (11 tagállam), de a blokkoló kisebbség igényével (legalább 4 tagállam és a népesség 35%-a) sem léphetnek föl a térség államai, hiszen az összes 2004-től 2013-ig csatlakozott ország lakossága Észtországtól Bulgáriáig mindössze az össznépesség 20%-át teszi ki (a Brexit után is csak 24%-át). A blokkolás ekképpen nem lenne elérhető az Egyesült Királyság nélküli Unióban sem.

Mindemellett egységes fellépés esetén erős országcsoportról beszélhetünk. Ugyanakkor ez a pólusképző erő egyes szakpolitikákban potenciálisan túlmutat a földrajzi meghatározottságon, és az európai kormányok politikai színezete és/vagy ideológiai és érdekazonosságébéli megközelítése révén sikerre vihet ügyeket. Ebben az értelemben a magyar Európa-politika több erőközponttal rendelkező, többpólusú kontinensről gondolkodik, a visegrádi országokat jelölve meg egyik pólusként, azaz erőközpontként.

Visegrád mint pólus megítéléséhez tudnunk kell, hogy az Unió népességének és a Tanácsban leadható szavazatoknak 12,43%-át adjuk, ami más, közepes méretű pólusképző erők adottságaival hasonlítható össze. Az országcsoport gazdasági ereje pedig Hollandia és Spanyolország között helyezkedik el az EU-s össz-GDP mindössze 5,34%-ával.

A visegrádi erőközpont működésének sikere természetesen elsősorban Lengyelország hozzáállásán áll vagy bukik. Lengyelország elsődleges érdeke is az erős, gazdasági meghatározottságú Közép-Európa, melyben adottságai folytán ő játssza a vezető szerepet, ugyanakkor biztonsága fenntartását első helyen más, V4-en kívüli NATO-szövetségesei, az Egyesült Államok, az Egyesült Királyság és Románia támogatásával képzei el.

MEGHATÁROZÓ REGIONÁLIS SZERVEZŐDÉSEK

Ebben a fejezetben tekintjük át a Visegrádi Csoport, a Benelux-együttműködés, az északi és balti szerveződések tevékenységét, számolva azzal, hogy a V4 részletes bemutatására alapvetően a könyv más fejezeteiben került sor.

Visegrádi Csoport

A visegrádi országcsoport évtizedes szürkeség után napjainkra karakteres szereplőjévé vált az európai politikai színtérnek. A helyel-közel eltérő történelmi fejlődési pályával, de közös közelmúlttal bíró országcsoport mára márkanévvé vált a politikai térben, bár a nevet a különféle világlátást valló politikai, gazdasági és média-érdekcsoportok rosszállva is, de felmagasztalva is emlegetik. Az Unió jelszava, az „egység a különbözőségben” a V4-re is vonatkozik, hiszen a kohéziós, mezőgazdasági, szabályozási és migránspolitikában a négy ország közel azonos álláspontot vall, aminek értékét az is növeli, hogy kormányait eltérő pártállású miniszterelnökök vezetik. A csoport kohézióját leginkább a racionalista megközelítés jellemzi, azaz nem egy esetben az ideológiamentes megközelítés eszmeiségét érhetjük tetten. Ez egyben a csoport vonzereje is, hiszen akár a V4+ formációkban, akár egyedi ad-hoc szövetségek működtetésében a csoporthoz a baltiak, Ausztria, Szlovénia, Horvátország, Románia, Bulgária vagy egyes rájuk is vonatkozó ügyekben a Keleti Partnerség és a Nyugat-Balkán államai és mások is társulnak.

Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a V4-együtműködés ellen ható erők is jelentősek, hiszen a Nyugat nagyobb részén az identitáskérdések és például a migráció kezelése miatt árnyék vetül az egész csoportra, ami miatt egyes cseh és szlovák politikusok (nem a miniszterelnökök) esetenként a Visegrádtól való távolságtartást lebegtetik meg, és a cseh–szlovák–osztrák Slavkovi (Austerlitz) Együtműködés beüzemelésére utalnak. Hasonló ellenérzés tapasztalható esetenként szlovák részről a „fejük fölött” folyó szoros magyar–lengyel együttműködés kapcsán, különösen, amikor szinte a lengyel–szlovák határon kerül sor a megbeszélésekre. Szlovák részről természetesen tabuelvárás a magyar nemzeti közösség ügyének bármilyen szintű fel nem emlegetése a V4-fórumokon.

Külön említendő meg az Oroszország feltartóztatását kiemelten kezelő lengyel álláspont és az együttműködésre nagyobb hangsúlyt helyező magyar, szlovák, cseh politika összehangolása. A közös visegrádi nyilatkozatok, a Krím megszállása és a kelet-ukrajnai harcok elítélése alkalmával ez utóbbira mutatnak jó példát.

Mindazonáltal a kohézió mindig erősebb volt eddig, és a jövőben is az marad, hiszen a V4 által az európai színtéren jobban láthatóvá válik a magyar, cseh, szlovák és – eltérő mértékben – a lengyel álláspont. A kohézió fenntartásában emellett komoly szerepe van a miniszterelnökök közötti jó viszonynak, ami immár több cikluson keresztül a V4 adottsága.

Kimondhatjuk azt is, hogy a csoport bővítésének egykor lebegtetett igénye, mint Magyarország kérésére Szlovéniával és Horvátországgal, Lengyelország esetében pedig Romániával, nem fog a jövőben sem egyetértéssel találkozni, hiszen az egyes országok jelentősége az együttműködés bővítése esetén csökkenne, fontos szempont továbbá, hogy így az eredeti történelmi kontextus is elveszne.

A Visegrádi Csoport egyetlen formálisan működő intézménye a pozsonyi székhelyű, 2000 óta működő Nemzetközi Visegrádi Alap. Az országok egyenként 2 M eurós befizetését és egyéb szponzorok által biztosított forrásokat szétosztó intézmény igazgatása is rotációban történik.

A V4 a többi jelentős európai regionális formációtól eltérően nem működött parlamenti közgyűlést, a parlamenti dimenzió a házelnökök és bizottsági elnökségek találkozási pontjából áll.

Az együttműködés konkrét operatív, az államigazgatásra és a civil szférára is kiható menedzselését az elnökséget adó ország külügyminisztériuma végzi, így például 2017–18-ban, a magyar elnökség ideje alatt a KKM-ben a Magyarország 2017–2018. évi V4-elnökségének lebonyolításáért felelős miniszteri biztos és titkársága. Az elnökséget adó ország a közösen jóváhagyott elnökségi programot hajtja végre.

***

A 2004-es EU-csatlakozás után – a V4-együttműködést térségen kívül és belül is övező pesszimista légkör ellenére – folytatódott és megújult a kooperáció. Az EU-csatlakozás utáni együttműködés fókuszába a kultúra, oktatás és tudomány, infrastruktúra és határ menti együttműködés, Schengen, foglalkoztatási és szociális politika, környezetvédelem, katasztrófavédelem, védelempolitika került.

Közös költségvetés, titkárság és kötelező mechanizmusok hiányában a V4 „gerincét” rotációs sorrendben (HU–SK–CZ–PL) váltakozó egyéves soros elnökségek jelentik. 2010 után az együttműködés szélesedett és elmélyült, számos szakterületre kiterjedt, és sok új országgal alakult ki V4+ partnerség. A „V4 brand” globális ismertsége megnőtt, több távolabbi állam is érdeklődik. Az EU-s tematikához kapcsolódó és a külpolitikai együttműködés mellett 2012–2014 során a lengyel, majd magyar V4-elnökségek stratégiai prioritásként igyekeztek kiemelni több területet: közlekedési és energetikai (észak–déli) infrastruktúra fejlesztése, védelempolitika, K+F+I. A következő elnökségek e szakpolitikai fókuszot váltakozó intenzitással vitték tovább, ugyanakkor a V4 napirendjére kerültek olyan, relatíve új témák, mint a digitalizáció vagy a régiós start-up politika. 2014-től külső tényezők: az ukrán–orosz konfliktus kiéleződése, 2015-től a migrációs válság, 2016-tól a Brexit és az EU jövőjéről szóló vita gyakoroltak hatást az együttműködés tartalmára, a közös fellépés pedig a V4 külső megítélésére.

***

2017. július 1-től 2018. június 30-ig Magyarország tölti be – immáron ötödik alkalommal – a Visegrádi Csoport elnöki tisztségét. Az elnökségi „V4 Connects” mottó kiemeli a V4 proeurópai, egyszersmind „eurorealista”, konszenzusépítést segítő szerepét, valamint a V4 összekötő szerepét régióink és más európai, valamint globális

partnerek között. Utal a négy ország közti bizalomra és a sokrétű politikai-társadalmi kapcsolatrendszerre, emellett a fontos elnökségi célra, az energetikai és közlekedési összeköttetések javítására. A magyar elnökség Európa-politikai kontextusát a Brexit-tárgyalások, az EU jövőjéről szóló vita, a 2020 utáni többéves költségvetési keret vitája, a Kohéziós Politikáról és a Közös Agrárpolitikáról szóló egyeztetések, a belső piac szabadságának a protekcionizmussal szembeni megvédéséhez kapcsolódó viták határozzák meg. Az elnökség feladata egyben a V4-ek közös reakcióit koordinálni például a migrációs helyzetre, a Nyugat-Balkán és a Keleti Partnerség térség stabilitását érő kihívásokra vonatkozóan.

A magyar elnökségi program az alábbi négy témakörre osztja az elnökség céljait:

Európai Visegrád: régiós érdekek közös képviselése az EU-döntéshozatalban és az EU jövőjéről szóló vitákban és ezek érdekében együttműködés más EU-tagállamokkal.

Regionális Visegrád: a térségi társadalmi kohézió erősítése (társadalmi, parlamenti kapcsolatok, kultúra, Visegrádi Alap); a Nyugat-Balkán és a Keleti Partnerség, az EU-bővítés támogatása; védelempolitikai és biztonságpolitikai együttműködés, energiapolitikai és közlekedéspolitikai együttműködés.

Digitális Visegrád: a versenyképesség szempontjának érvényesítése az EU-vitákban (többéves pénzügyi keret, kohéziós és agrárpolitika, szociális pillér), regionális tudáscsere és közös projektek a digitalizáció terén; tudományos-technológiai együttműködés (Horizon2020), innovációs tudáscsere, V4 start-upok támogatása.

Globális Visegrád: V4+ együttműködések Európán kívüli partnerekkel, közös fellépés globális jelentőségű kérdésekben, a V4-térség külső promóciója, közös fellépés a nemzetközi fejlesztés és segítségnyújtás terén, különös tekintettel a migráció okainak kezelésére.

A soron következő szlovák elnökség célja a V4-es országoknak az európai integráció további elmélyítésére irányuló dinamizmusának és potenciáljának hangsúlyozása lesz, a „Dinamikus Visegrád Európáért” mottóval. Az európai prioritásokkal összhangban a szlovák V4-elnökség fő gondolatai az erős Európa, a biztonságos környezet és az intelligens megoldások lesznek.

Benelux-együttműködés

A három ország nevének kezdő szótagjaiból² összeállított mozaikszó jelzi a legrégebbi formalizált, ma is működő államközi regionális együttműködést. Létrejöttében alapvetően a közös piacból és szabadkereskedelemből várható gazdasági előnyök

motiválták a közös történelemmel bíró németalföldi országokat. Emigráns kormányaik már 1943-ban lépéseket tettek a monetáris együttműködés irányában, 1944-ben pedig Londonban aláírták a vámunióról szóló egyezményt. A **Benelux vámunió** ténylegesen 1948-ban lépett életbe.

A három ország 1951-ben együtt csatlakozott az Európai Szén- és Acélközösséghez, 1953-ban pedig megegyeztek arról, hogy koordinálják gazdasági, szociális és kereskedelempolitikájukat is. Az Európai Gazdasági Közösség alapító tagjaiként, 1958-ban, Hágában írtak alá 50 évig hatályos szerződést a **Benelux Gazdasági Unió** létrehozásáról, amelyben kifejezték elkötelezettségüket a munkaerő, a tőke, a szolgáltatások és az áruk szabad áramlása mellett, illetve hogy közösen döntenek átfogó gazdasági, pénzügyi és szociális ügyekben.

Bár a Benelux Gazdasági Unió tartalma az évtizedek alatt változott, a szerződést először 2008-ban újították meg, mivel az eredeti 2010-ben hatályát veszítette volna. Az új szerződés szerint nevük **Benelux Unióra** változott, az alábbi új szakpolitikai területeket is az együttműködés keretébe helyezve: innovatív gazdaság, fenntartható fejlődés, határvédelem, rendvédelem és bevándorláspolitiká.

A mai Benelux Unió kormányközi szervezetként működik, amelyben egyhangúlag hozzák a döntéseket, amelyek Hollandia és Luxemburg esetében akkor válnak hatályossá, ha beillesztik azokat a nemzeti jogrendszerbe.

Intézmények

Az együttműködés legfőbb döntéshozó szerve a napirendtől függően változó összetételű **Miniszteri Bizottság**. Üléseit a magas rangú tisztviselőkből álló **Benelux Tanács** készíti elő. A Miniszteri Bizottság határozza meg a munkatervet és az együttműködés területeit. A testület éves elnöklése Belgium (2018), Luxemburg, Hollandia sorrendben történik.

Az adminisztrációs és háttérmunkát a szervezet brüsszeli székhelyű **Főtitkársága** végzi.

Az együttműködés politikai konzultatív testülete az 1955-ben alapított, 49 tagú **Benelux Parlament** (Benelux parlamentközi közgyűlés), illetékességi köre lefedi a Benelux Unió működési területét. Ezen túlmenően a Parlament bármely általános kérdésben megfogalmazhat ajánlásokat, illetve maguk a kormányok is kikérhetik véleményét. Jogkörébe tartozik még a három kormány tájékoztatása az egyes ügyekre vonatkozó nemzeti parlamenti álláspontokról.

A testületbe Belgium és Hollandia 21-21 képviselőt küld, Luxemburg pedig 7 képviselőt delegál saját nemzeti parlamentjéből. A bonyolult belga államrendszerből adódóan Belgium mind a 7 képviseleti testülete jelen van a Benelux testületben is.

Az intézményi felépítés részben példaként szolgált az Európai Unió intézményeinek létrehozásában is, és meghatározó szerepe volt abban, hogy az EU olyan formában jöjjön létre és működjön, amit ma is ismerünk. Ekképpen a Benelux Tanács

a Corepernek felel meg, a Miniszterek Bizottsága pedig ötvözi az Európai Bizottság és az Európai Tanács szerepét. Az Európai Parlament szerepe természetesen jelentősebb, mint a Benelux Parlamenté az együtdöntési eljárás miatt.

A Benelux Parlament székhelye kétévenként váltakozik az országok között. Plenáris ülését évente kétszer, az elnökségét adó országban tartja. Az egyik ülésen a külpolitika, a másikon pedig a Benelux Unió éves programja dominálja a napirendet. A plenáris ülés megtárgyalja a bizottságok által kezelt ügyeket, illetve ajánlásokat fogalmaz meg a kormányok éves jelentése alapján.

A bizottsági ülésekre Brüsszelben kerül sor. A Benelux Parlament bizottságai (5+5+2 tag): Külügyi Bizottság, Határon Átnyúló Együtműködés Bizottsága, Pénzügyi és Mobilitási Bizottság, Gazdasági, Mezőgazdasági és Halászati Bizottság, Területfejlesztési, Környezetvédelmi és Klímaügyi Bizottság, Szociális és Közegészségügyi, Oktatási és Sportügyekért Felelős Bizottság, Jogi és Biztonsági Bizottság.

A parlamenti munka szervezését az elnöki bizottság (Büro) látja el, valamint a tagjaiból, továbbá a bizottságok, a három nagy politikai pártcsalád és a nemzeti képviselőcsoportok elnökeiből álló Állandó Bizottság látja el.

Benelux-keretben működik 2005 óta még a **Szellemi Tulajdon Benelux Szervezete** mint szabadalmakkal foglalkozó saját intézmény, Hága székhellyel, valamint a **Benelux Bíróság** Brüsszelben.

Politikai együttműködés

A politikai együttműködés a külügyi és védelmi kérdésekre terjed ki. Ennek keretében a Benelux államok a külügyminiszterek tanácsának ülése előtt mindig egyeztetik álláspontjukat, és arra az Európai Tanács ülései előtt is ad hoc jelleggel sor kerülhet. Együtt 5,7 százalékos szavazataránnyal bírnak a Tanácsban.

Az együttműködés egyik fontos fejleményeként működik az egységesített légtérvédelem, melynek eredményeként a holland és belga harci repülőgépek egymás légterében is felléphetnek az azonosíthatatlan légi járművekkel szemben. A védelmi együttműködés elmélyítése eredményeként reményeik szerint olcsóbbá válnak a katonai beszerzések. A Benelux védelmi együttműködés fontos példája volt a vadászgépek iraki missziója, ahol Belgium és Hollandia felváltva adta a vadászrepülő-egységet, illetve a földi biztosítást. Hasonlóan jelentős a két ország tengerészeti együttműködése is.

A közös kül- és védelempolitika témáiban rendszeresek az egyeztetők mind miniszteri, mind szakértői szinten. Kiemelt szerepet kapnak a külügyminiszteri látogatások, amelyek sokszor hordoznak az európai külpolitika szintjén is üzenetet. A közös külképviseleti rendszer szintén hosszú múltra tekint vissza, alapesetben Belgium képviseli Luxemburgot konzuli, Hollandia pedig politikai és gazdasági ügyekben.

A Benelux-egytütműködés hagyományos kooperációt tart fenn az Északi Tanácssal, valamint a Balti Közgyűléssel és a Visegrádi Csoporttal. V4+Benelux részvétellel 2016-ban külügyi politikai igazgatói körben tanácskoztak, 2017-ben pedig

külgügyminiszteri és miniszterelnöki találkozó volt. A magyar V4-elnökség igazságügyi miniszteri találkozót tartott Budapesten, és tervben van a V4+Benelux csúcs ismételt megrendezése is.

Északi együttműködés

Az északi együttműködés az öt tagállama, Dánia, Finnország, Svédország, Norvégia és Izland, továbbá társult tagként a hozzájuk tartozó autonóm területek, a Feröer-szigetek és Grönland (Dánia), valamint az Åland-szigetek (Finnország) együttműködése. A formáció, bár mély történelmi gyökerekkel rendelkezik, mégis heterogén jellegű abból a szempontból, hogy NATO-tag és semleges országokat, valamint EU-tag és társult államokat egyaránt magában foglal. A csoportosulás együtt a világ 11. legerősebb gazdaságát alkotja.

A korábban is sok esetben közös történelmet megélő északi országok formalizált együttműködésére a második világháború után több kísérlet is történt, de például a közös védelmi együttműködés elvetélt a finnországi szovjet befolyás, a svéd semlegesség és a dán–norvég–izlandi NATO-csatlakozás miatt 1949-ben. Nem jártak sikerrel a közös gazdaság- és vámpolitikára irányuló korai erőfeszítések sem. Dán kezdeményezésre, 1952-ben mégis közös akarattal létrehozták az Északi Tanácsot, az interparlamentáris együttműködés fórumát. A kormányközi fórum, az Északi Miniszterek Tanácsa pedig 1971-ben alakult meg.

Az Északi Tanács 1952-ben négy ország együttműködéseként indult, majd 1955-ben, a szovjet gyeplő lazulásával egészülhetett ki Finnországgal. Jogalapként 1962-ben aláírták az úgynevezett Helsinki együttműködési szerződést, amelyet többször módosítottak, legutóbb 1995-ben. Ugyan a Tanács a parlamenti együttműködés fóruma, mégis az égisze alatt zajlott a két évtizeden keresztül az öt ország gyakorlati együttműködése. Egyesítették munkaerőpiacukat, harmonizálták a társadalombiztosítást, és lehetővé tették a szabad mozgást egymás között. Az ötvenes évek végén az egységes piac megteremtésében is gondolkodtak, de végül Dánia, Norvégia és Svédország csatlakozott az EFTA-hoz, amelynek Finnország is társult tagja lett. Az országcsoport eközben közeledett az Európai Gazdasági Közösséghez. Együttműködésük erősödött például az iparpolitika, a környezetvédelem, az oktatás, kultúra és az egészségügy terén is. Megjegyzendő, hogy az 1987-ben elfogadott Északi Nyelvi Konvenció alapján az öt ország bármely polgára szabadon használhatja nyelvét a másik állam hatóságai előtt. 1970-től Feröer és Åland, 1984-től pedig Grönland képviselői is részt vesznek a munkában a nemzeti delegációk tagjaiként.

A csoport kohéziójának fontos mozzanata volt, hogy Dánia 1973-ban csatlakozott az EGK-hoz (Grönland 1985-ben elhagyta a Közösséget), Norvégia is tagságot nyújtott, de a népszavazás azt megakadályozta, majd Svédország és Finnország 1995-ben vált EU-taggá (Norvégia ismét nemmel szavazott).

Az Északi Tanács 87 tagú parlamenti közgyűlés, 20-20 dán, svéd, norvég és finn taggal és 7 izlandi képviselővel. Ezen létszámon belül 2-2 grönlandi, feröeri és ålandi

képviselő is részt vesz a munkában. Évente két fő ülészakot tartanak, a képviselők hat különféle bizottság munkájában vesznek részt. A Tanács rotációs elnökségét dán–finn–norvég(2018)–svéd–izlandi sorrendben töltik be. A norvég elnökség programjában az egészségügy, az oktatás és mobilitás, a környezetvédelem és tengeri biztonság, valamint a védelem és közbiztonság szerepel prioritásként.

A Tanács vezetője az elnök, akinek a munkáját a főtitkár és a Titkárság segíti. Döntéseik közvetlenül nem hatályosak, a tagállamoknak át kell azokat ültetniük a nemzeti jogrendbe.

Az Északi Miniszterek Tanácsa 1971-ben alakult meg a strukturáltabb, kormányok közötti párbeszéd elérése érdekében. A neve ellenére nemcsak egy, hanem több különálló minisztertanácsból áll. A különböző szakterületek miniszterei évente többször üléseznek, hogy egyeztessék álláspontjaikat és egyhangúlag döntést hozzanak. Jelenleg tíz miniszteri tanács létezik, köztük a pénzügyi, munkaügyi, energiapolitikai, mezőgazdasági, kulturális, esélyegyenlőségi és környezetvédelmi tanács. A stratégiát és döntés-előkészítést az évente rotálódó Északi Miniszterek Tanácsának Elnöksége végzi finn–norvég–svéd(2018)–izlandi–dán sorrendben. A svéd elnökség programja a befogadó, fenntartható, innovatív, biztonságos és nyitott északi régiót célozza meg.

Az öt miniszterelnök legalább évente tart egyeztetést, illetve közülük hárman külön megbeszéléseket az Európai Tanács ülései előtt.

Az Északi Tanács és az Északi Miniszterek Tanácsa egyaránt Koppenhágában székel, de mindegyik tagállamban és némely szomszédos országban is irodákat tartanak fenn.

Az északi együttműködés természetszerűleg és formálisan leginkább a balti államokkal kooperál, de dinamikus és tematikus kapcsolatrendszert ápolnak Kanadával, az Egyesült Államokkal, Oroszországgal, Lengyelországgal és Németországgal.

***

Balti együttműködés

A balti államok esetében közös vonás a prosperáló, növekedő gazdaság, a kiegyensúlyozott államháztartás. Biztonságpolitikájuk Oroszország feltartóztatására irányul. Érdeemes tudnunk, hogy Magyarország is részt vállalt a NATO-ernyő alatti légtérvédelemben. Külső partnerségi érdeklődésük elsősorban Ukrajnára és Belaruszra irányul.

Észtország az északi országokkal tart fenn különleges kapcsolatokat, identitása kettős, balti–északi jellegű. Emellett őket jellemzi leginkább az orosz expanziótól tartó szorongás földrajzi helyzetük és orosz lakosságuk miatt. Ugyanakkor a kormány vezető ereje, az Észt Közép Pártja a nagy tömegben rá szavazó helyi oroszok érdekeit is kell hogy képviselje. Fő gazdasági partnerei Oroszország, Finnország és Svédország. Észtország és lassan a többi balti ország is nemzeti jövedelme több mint 2%-át fordítja honvédelemre.

Lettország hagyományai szerint az északi országok mellett Lengyelországgal is szoros kapcsolatban áll. Legfontosabb gazdasági partnerei Litvánia, Oroszország, Németország és Észtország. A legnagyobb arányú orosz ajkú lakosság él a területén, amely csak fokozatosan, hosszú távon válik lett állampolgárrá. Integrálódásuk nemzetbiztonsági kérdés.

Litvánia a leginkább közép-európai jellegű állam a három ország közül. Legfontosabb gazdasági partnerei Oroszország, Németország, Lengyelország és Lettország. Balti partnerei közül arányaiban a legkevesebbet költi hadseregére.

Az Orosz Birodalomtól 1918-ban függetlenné vált három ország hamar felismerte egymásrataltságát, és már 1934-ben Balti Antantnak nevezett együttműködést hoztak létre, hogy megpróbálják ellensúlyozni a két nagyhatalom, a Szovjetunió, illetve a Német Birodalom, valamint Lengyelország súlyát. Az 1939-et követő szovjet, majd német megszállás és az 1945-ös újabb szovjet annexió komoly nemzeti ellenállást váltott ki a polgárosult, protestáns-katolikus lakosságból, amely az 1960-as évekig fegyveres ellenállást mutatott, majd 1988-ban függetlenségi mozgalmat indított. Az időszak egyben az orosz nyelvű lakosság nagyarányú betelepítését hozta magával.

A függetlenséget közvetlenül megelőző időszakban megjelent a hármass együttműködés igénye, így ekkor hozták létre a Balti Függetlenedési Mozgalmat, a Balti Parlamentáris Csoportot és 1990-ben a Balti Államok Tanácsát. A szerveződés elmélyítésére 1990-ben a három még formailag szovjet köztársaság vezetője aláírta az Egység és Együttműködés Nyilatkozatát. A három ország 1991-ben kikiáltotta függetlenségét, és abban az évben az északi és a Benelux országok hagyományait követve létrehozták a Balti Közgyűlést.

Balti Közgyűlés

A Balti Közgyűlés alakuló ülésén, 1991-ben Tallinnban, jelen voltak az Északi Tanács képviselői is. Az első időszakban elsősorban a szervezet nemzetközi kapcsolatainak fejlesztésére, továbbá a biztonság- és védelempolitikai együttműködésre helyezték a hangsúlyt. Fontos együttműködési terület volt ekkoriban a közös stratégiaalkotás energiapolitika területén, a jogszabályok harmonizációja, a vám- és határrendészeti együttműködés, illetve a kulturális, tudományos és oktatási kapcsolatok elmélyítése. 1993-ban aláírták a szabadkereskedelmi egyezményt, hogy egységes balti piacot hozhassanak létre. 1994-ben Észtország, Lettország és Litvánia kormánya és parlamentje megkötötte az együttműködési szerződést, mely megadta a jogi kereteket a működéshez. 1995 és 2004 között a Balti Közgyűlés legfőbb célja – a Visegrádi Csoportéhoz hasonlóan – az uniós csatlakozás elősegítése volt, így mindent megtettek, hogy harmonizálják jogrendszerüket az EU-s követelményekkel. Megteremtették a közös gazdaság-

oktatás- és információtechnológia-politika alapjait. A 2004-es EU-csatlakozás után intézményi változások történtek a szervezetben, és új szakterületeken, az energia-politika, innovatív gazdaság, versenyképesség, klímaváltozás, munkaerő-áramlás és népesedéspolitikai területén is előtérbe kerültek a közös kezdeményezések.

A Balti Közgyűlés szervezetét tekintve három delegáció tagjaiból áll, 20-20 képviselőből, akiket a három ország nemzeti parlamentje delegál. A Balti Közgyűlés tagjai részt vesznek a hét állandó bizottság egyikében, ahol a döntés-előkészítés és érdekegyeztetés zajlik. Rendes és rendkívüli plenáris üléseket tartanak évente legalább egyszer, az elnökséget adó országban. Az Északi Tanáccsal rendszeresen együttes ülést is tartanak.

A Balti Közgyűlés éves munkaterve jeleníti meg a prioritást, például 2018-ban: stratégiai partnerség a kül-, védelem- és biztonságpolitikában, interkonnektivitás, közte egy európai nyomtávú vasútvonal (Rail Baltica) kiépítése, gazdasági prosperitás. A munkaterv emellett definiálja a Balti Miniszterek Tanácsával történő együttműködés kereteit, és külön kitér az Északi Tanáccsal, a Benelux Parlamenti Közgyűléssel és a GUAM³ parlamenti közgyűléssel folytatott együttműködésre.

A munka operatív részét a Balti Közgyűlés Titkársága végzi. A Közgyűlés székhelye Riga.

Balti Miniszterek Tanácsa

Az együttműködés kormányzati ágát az 1994-ben Tallinnban aláírt szerződés alapította meg. A szerződés alapján zajlik a Balti Közgyűlés és a Balti Miniszterek Tanácsának együttműködése. A Balti Miniszterek Tanácsa végrehajtja a Balti Közgyűlés ajánlásait, döntéseit egyhangúlag hozza meg. Éves rotációs elnökségi munkatervet hajtanak végre, 2018-ban Litvánia elnöklí, azt Lettország követi majd. A legfőbb döntéshozó fórum a **Balti Miniszterelnökök Tanácsa**, amely évente többször és Európai Tanácsok alkalmával is összeül. A külpolitikai egyeztetést a **Balti Együttműködési Tanács**ban részt vevő külügyminiszterek egyeztető fóruma végzi.

A **Balti Tanács** a Balti Közgyűlés titkárságának és a Balti Együttműködési Tanácsnak az együttes ülése az azt elnöklő külügyminiszter vezetése mellett.

AZ ÉSZAKI-BALTI EGYÜTTMŰKÖDÉS FORMÁI

Minden regionális együttműködés jellegzetessége, hogy egy-egy szűkebb régió saját szerveződéseit más régiók szerveződéseivel vagy egyes országokkal együttműködnek, és azt vagy formalizáltan, intézményesen teszik, mint az északi és balti szerveződések, vagy Visegrád+ és Benelux+ formában. Ekképpen két fő északi-balti együttműködést mutathatunk be: az Északi-Balti Nyolcakat⁴ (NB8) és a Balti-tengeri Államok Tanácsát (CBSS).

Északi–balti együttműködés

Az északi–balti együttműködés 1993 óta zajlik. Ennek révén a fejlett Észak-Európa intenzíven támogatja a Szovjetunió kötelékéből kiszabadult, gyorsan fejlődő balti régiót minden szakpolitikai területen. Bár nem jöttek létre külön szervezeti vagy intézményi keretek, az évenként változó elnöklő ország meghatározza az együttműködés hangsúlyos témáit. 2018-ban az NB8 elnökségét Svédország tölti be, őt Izland és Észtország követi.

A közösen megállapított együttműködési területek, amelyekben az Északi Miniszterek Tanácsa együttműködést alakított ki a balti kormányokkal, szinte minden szakpolitikai területet lefednek. Ezek az oktatás, kutatás, innováció, kreatív ipar, klaszterek, környezetvédelem, zöld és megújuló energia, embercsempészet, rendvédelmi együttműködés, egészségügy, munkaügy, közös értékek terjesztése: demokrácia, jó kormányzás, női jogok, tolerancia stb., annak külső dimenziója a szomszédos országok felé.

Emellett erősíteni kívánják a külpolitikai és külképviseleti együttműködést, a közbiztonsági, védelmi és kiberbiztonsági kooperációt, az együttműködést az energiaszektorban és az NB8 márkanév ismertségét.

Az NB8 ilyenformán a politikai párbeszéd egyik fórumává vált, rugalmas formában és problémaorientált módon. A kereteket az évenkénti miniszterelnöki és külügyminiszeri találkozók adják, de külügyminiszter-helyettesi és politikai igazgatói szinteken is folyik. Meg kell jegyezni, hogy lévén, hogy Izland és Norvégia nem tagja az Európai Uniónak, így az Európai Tanács előtti egyeztetések NB6 formációban zajlanak. Itt a hat ország 5,36%-os szavazatarányt érhet el.

Az NB8-nak van parlamenti vetülete is, ami a Balti Közgyűlés és az Északi Tanács éves együttes találkozóiban testesül meg.

V4–NB8-egytműködés

Az északi–balti együttműködés és a V4-ek együttműködése elsősorban külpolitikai, EU-belsőpiaci és energetikai témákban kiadott társelnöki nyilatkozatokban testesül meg, formája az éves rendszerességgel megrendezett külügyminiszeri találkozó. Emellett szakértői szintű konzultációkra is esetenként sor kerül. Megjegyzendő, hogy az együttműködés nem EU- vagy NATO-tag északi országokra is kiterjed.

A Keleti Partnerség, valamint ennek kapcsán a biztonságpolitika, illetve az észak–déli közlekedési folyosók fejlesztése erős kapcsolódási pont a két régió együttműködésében. Az első V4+NB8 külügyminiszeri találkozóra 2013 februárjában, Gdańskban került sor. A kiadott nyilatkozat utalt a három régió földrajzi közelségére, a közösen osztott értékekre és érdekekre, ami nagy szerepet játszik a demokrácia, a jogállamiság és a biztonság előmozdításában.

2014-ben zajlott le a második V4+NB8 külügyminiszeri találkozó az észtországi Narvában, melynek napirendjét szinte teljes egészében az ukrán válság és az orosz lépésekre adandó lehetséges válaszok uralták. A résztvevők több-

sége a NATO kollektív biztonsági szerepének erősítését és a bővítési folyamat újraindítását hangsúlyozta. EU-kontextusban az egységes fellépést és a keleti partnerekkel tárgyalt társulási megállapodások mielőbbi aláírását; energiabiztonsági téren az ismert infrastrukturális akadályok felszámolását szorgalmazták.

A harmadik V4+NB8 külügyminiszteri találkozóra 2015-ben, a szlovákiai Csorbatón került sor. A felek az európai gázellátás diverzifikációjának fontosságára hívták fel a figyelmet. Az energiabiztonságon kívül kiemelt téma volt az ukrajnai helyzetet, a keleti partnerség kérdései és a terrorizmus.

A visegrádi, észak-európai és balti országok negyedik találkozására 2016 áprilisában a lettországi Jurmalában került sor. A résztvevők megvitatták a migrációs válság és a Minszki Megállapodás, valamint az Oroszországgal szembeni szankciók kérdéskörét. A felek szorgalmazták a Keleti Partnerség újragondolását, új ajánlat tételét a partnereknek, ami a társulási megállapodásnál többet kínálna az EU-ba integrálódni kívánóknak.

A legutóbbi, ötödik V4+NB8 külügyminiszteri találkozóra a lengyelországi Sopotban került sor 2017 májusában. A plenáris találkozó központi témái a térség biztonságpolitikai kérdései, valamint Oroszország, az orosz dezinformációs tevékenység, a Keleti Partnerség voltak. Érintették a migráció, a Brexit és hatása, valamint az EU jövője témakörét is.

A svéd elnökség 2018. júniusra tett javaslatot az éves V4+NB8 külügyminiszteri találkozóra.

A V4 – NB8 együttműködése jövőjére kitekintve kimondható, hogy a két régiónak fenn kell tartania a biztonságpolitikai együttműködést, az országcsoport hozzájárulása révén is el kell érnie, hogy a NATO keleti szárnya tovább erősödjön. Az Unió jövője témájában szükséges, hogy a két országcsoport megvitassa a migráció és a költségvetés témakörét a karakteresen eltérő álláspontok miatt. Fontos az is, hogy fenntartsák az Unió intézményeinél és a többi tagállamnál a Keleti Partnerség kiteljesítésének elkötelezettségét, azt is elérve ekképpen, például, hogy az uniós tagállamok támogató politikájának hatására erősödjön az EU-párti irányzat Belaruszban. Fontos annak további képviselése, hogy az infrastruktúra-fejlesztés terén szükséges a Baltikumtól Kelet-Lengyelországon át Magyarország felé tartó Via Carpatica kiépítése és uniós finanszírozása.

Balti-tengeri Államok Tanácsa

A 11 országot⁵, köztük Oroszországot magában foglaló kormányközi szervezet⁶ 1992-ben hívták életre Koppenhágában az országok külügyminiszterei. Három fő tevékenységi területet határoztak meg: a regionális identitás, a biztonságos régió, a fenntartható és prosperáló régió témakörét. Az együttműködés ekképpen a környezetvédelem, gazdaságfejlesztés, vállalkozásfejlesztés, oktatás, kultúra, polgári védelem, gyermekjogok és az embercsempészet tárgyában

folyik. Megjegyzendő, hogy az Európai Unió elsőként elfogadott makrorégiós stratégiája, a Balti-tenger Régió Európai Stratégiája kidolgozásában a szervezetnek aktív szerepe volt, és a végrehajtást is nyomon követi.

A szervezet 1998 óta titkársággal rendelkezik Stockholmban. A Tanács tagjai éves szintű külügyminiszteri üléseket tartanak. Legfőbb testülete a Főtitisztviselők Bizottsága, amely a tagországok magas rangú képviselői mellett soraiban tudja az Európai Bizottság képviselőjét is. Elnöke az éves elnökséget adó ország (2017. július–2018. június: Svédország) nagyköveti rangú képviselője.

A Bizottság felügyelete mellett az alábbi témakörökben tevékenykednek szakértői csoportok: nukleáris és sugárzásbiztonság, tengeri politika, fenntartható fejlődés, gyermekjogok, embercsempészet.

Kevésbé formalizált, nem meghatározó súlyú regionális szerveződések

A fentebb tárgyalt, formalizált együttműködések mindegyike földrajzi-történelmi sorsközösségen alapul, és meghatározó keretet ad tagjai együttműködésének a szakpolitikák, köztük a külpolitika terén. Fontos szereppel bírtak az EGK megteremtésében (EGK, északiak) és az európai uniós csatlakozás előkészítésében (baltiak, Visegrád).

A most ismertetendő kormányzati vagy parlamenti szintű regionális szerveződések politikai jelentősége alacsonyabb, mindazonáltal fontos keretet nyújtanak ahhoz, hogy akár az eddig tárgyalt államok más geometriájú szerveződésekben is együttműködjenek partnereikkel, illetve hogy egyéb, gyakran EU-n kívüli országok is kapcsolódjanak hozzájuk és egymáshoz. Ekképpen ebben a részben nemcsak a könyv fejezetének címében szereplő kizárólag „EU-n belüli” együttműködési mintákat mutatjuk be.

KORMÁNYZATI EGYÜTTMŰKÖDÉS

Slavkovi (Austerlitz) Háromszög

Cseh kezdeményezésre jött létre 2015 januárjában a morvaországi Slavkovban (Austerlitz) az a cseh–osztrák–szlovák miniszterelnöki találkozó, amelynek során aláírták a három ország szűkebb együttműködését megalapozó nyilatkozatot. Az együttműködést éves elnökség irányítja közösen elfogadott éves munkaterv alapján. A kooperáció döntően közlekedési és energiaszállító infrastruktúra-projektek összehangolását célozza meg, az általános politikai egyeztetés mellett. A három szomszédos ország természetes együttműködését az érintett kormányok nem tekintik Visegrád versenytársának, és az objektíven sem mérhető a visegrádi kooperációhoz. Inkább három szomszéd praktikus kormányközi egyeztetéséről van szó, ami azzal a szereppel is bír, hogy Prága és Pozsony megjelenítse magát Budapest és Varsó nélkül is a nemzetközi térben, a régi, „bevett” tagállammal, Ausztriával együtt. Hasonlóképpen osztrák részről is ideális fórumról van szó, hiszen számos szakpolitikai együttműködés terjed ki mindhárom országra.

A felek háromoldalú külügyminiszteri találkozón fogadják el az éves munkatervet, melynek prioritása például a 2018-as osztrák elnökség alatt a közlekedés, a duális képzés, az energiaipar, az ipar új kihívásai és az EU tematikában történő együttműködés lesz. Ehhez tartozik az is, hogy a felek vállalták, hogy együttműködnek a 2018. II. félévi osztrák EU-elnökség sikerében.

Weimari együttműködés

Németország, Franciaország és Lengyelország nem sokkal a hidegháború lezárulta után, 1991-ben alapította meg a csoportosulást azzal a céllal, hogy elősegítsék az európai értékeken alapuló jószomszédi együttműködést. A konzultációs fórum a vezetők esetenkénti csúcstalálkozója, illetve külügyminiszteri és egyéb találkozók révén valósul meg.

A fórum a NATO 1999-es és az Európai Unió 2004-es bővítése előtt hatásos lobbieszköz volt a lengyel euroatlanti integrációhoz, és informális egyeztetési keretet biztosított Lengyelország számára. Az után az együttműködés fokozatosan egyenlő partnerek európai szintű politikai tárgyalási fórumává alakult át. Főbb politikai céljait – az átmenet és a bővítés stabilizálását, Franciaország és Németország kelet-közép-európai érdekeinek harmonizálását, Lengyelország euroatlanti integrációjának segítségét – betöltötte. Az együttműködés erős biztonságpolitikai dimenziójának eredménye a közös „weimari harccsoport” felállítása 2011-ben.

További működése politikai akarat kérdése, azt akadályozhatja a lengyel és a két másik kormány eltérő politikai színezete és eltérő érdekeik az uniós politikákban. Ugyanakkor bármikor, kölcsönös érdekek alapján újra aktiválható az együttműködés.

Craiovai Csoport

Az olténiai városban 2015-ben összeült román–szerb–bolgár miniszterelnöki hármas munkája jórészt az infrastruktúra-fejlesztés előmozdítására és Szerbia integrációs törekvéseinek támogatására terjedt ki; együttműködésük nem intézményesült. A román kezdeményezésű hármas együttműködést a V4 példája inspirálta; az 2017-ben kiegészült Görögországgal.

16+1

A 16+1 együttműködés⁷ olyan transzregionális platform, amely a Kína és 16 kelet-közép-európai állam közötti kapcsolat elmélyítése célját szolgálja. A fórum nem nyílt meg a Keleti Partnerség államai számára. A Kínával való gazdasági együttműködést és az ehhez szükséges infrastruktúra-fejlesztéseket napirenden tartó formáció rendszeres éves magas szintű találkozókra ad alkalmat, erre 2017 őszén Budapesten került sor. Az eddigi csúcstalálkozókra számos más terület, így a beutazóturizmus fejlesztése, befektetésösztönzés, kínai egyetemi ösztöndíjak biztosítása is napirenden szerepelt.

Az Európa keleti felével kapcsolatos kínai politika szervesen illeszkedik az Övezet és Út Kezdeményezés⁸ politikájába, amely a Kína és a Nyugat közötti fejlett infrastruktúra kiépítését és ennek révén is további befolyásszerzést céloz meg.

Az együttműködés gyakorlati kivitelezése a Pekingben működő titkárságon és az egyes nemzeti koordinátorokon és befektetésszervező irodákon keresztül folyik.

Megjegyzendő, hogy a nyugat-európai országok és az Egyesült Államok gyanakodva figyelik Kína közép- és kelet-európai ambícióit. Ugyanakkor a 16 ország Kína számára a „méretgazdaságosság” és a láthatóság előnyét jeleníti meg, és fordítva is, a kínai befektetések reménye közös találásban reálisabbnak tűnhet a döntően kis országok számára.

Fekete-tengeri Gazdasági Együttműködés

A Fekete-tenger partvidékén és a környezetükben fekvő államok gazdasági együttműködési fóruma. A szervezetet 1992-ben Isztambulban alapította a Fekete-tenger partján fekvő 6 állam és további 6 nem part menti ország⁹. Titkársága Isztambulban működik.

A szervezet célja, hogy a Fekete-tenger medencéjének békéjét és stabilitását a gazdasági együttműködés megerősítésével megszilárdítsa. A szervezet szerepet vállal a vámok és egyéb korlátozások leépítésében, az eljárások egyszerűsítésében. Az országok igyekeznek egységesíteni pénzügyi rendszereiket, és vállalták, hogy segítik az országaik közötti tudományos együttműködés fejlesztését, energiarendszereik összekapcsolását, továbbá együttműködnek a szervezett bűnözés és a terrorizmus elleni harcban.

A szervezet munkáját nehezíti, hogy a tagállamok érdekei sok esetben teljesen eltérőek, többen konfliktusban állnak egymással¹⁰, és ez bénítólag hat. Ugyanakkor ez az egyik diplomáciai fórum, ahol érintkeznek egymással. Külső megítélés szerint sem hatékony a szervezet munkája.

Az EU Med Csoport

Az EU Földközi-tenger menti tagállamait felölelő csoportosulás története 2014-ig megy vissza, tevékenysége nem jelentős, lényegében külügyminiszteri egyeztetésekből áll.

KORMÁNYZATI-PARLAMENTI EGYÜTTMŰKÖDÉS

Közép-európai Kezdeményezés (KEK)¹¹

A szervezet mottója *regionális együttműködés az európai integrációért és híd makrorégiók között*. Az együttműködés Olaszország, Ausztria, Magyarország és Jugoszlávia 1989-ben, Budapesten aláírt megállapodásából indult ki, majd a demokratizálódással és a szövetségi államok szétválásával a taglétszám a mai 18-ra növekedett. Ekképpen a KEK a térség országai közötti kapcsolatokat

legnagyobb, tizennyolc országot magában foglaló együttműködési kerete. Tagja a régió államainak nagyobb része, a Keleti Partnerség három országa, Ukrajna, Moldova és Belarusz is (utóbbinak egyetlen európai nemzetközi szervezeti tagsága), nem tag ugyanakkor a közép-európai jellegű balti állam, Litvánia, valamint kívül maradt a régió gazdaságát meghatározó és egyes tartományai révén közép-európainak is tekinthető Németország. Olaszország ugyanakkor jelentős szerepet vállal az együttműködésben, az általa fenntartott, Triesztben székelő KEK Titkárság miatt is.

Működését az adott évben elnökséget ellátó ország és a főtitkár által irányított titkárság biztosítja. A kormányfők évente egy alkalommal tanácskoznak, külügyminiszteri találkozókat félévenként tartanak.

A KEK fő céljának a regionális együttműködés erősítését, az európai integráció elősegítését, valamint az EU-n kívüli tagállamok uniós csatlakozási folyamatának támogatását tekinti. Ennek megfelelően támogatja a térség átalakuló országait a fejlett piacgazdaság működtetésében, valamint igyekszik előmozdítani a regionális infrastruktúra fejlesztését, a területi együttműködés fejlesztését saját akcióterv alapján. A szervezet fő céljának tartja a tudásalapú társadalom támogatását, a fenntartható gazdaság fejlesztését és a befogadó társadalom kialakítását.

A KEK parlamenti dimenzióval is rendelkezik, a térség parlamenti képviselői a Parlamenti Közgyűlésben, a Parlamenti Bizottságban és három szakbizottságban fejtik ki tevékenységüket.

Összességében elmondható, hogy a KEK politikai jelentőségét mára elvesztette, ugyanakkor egyeztető platformnak alkalmas.

Unió a Mediterrán Térségért

Az Euro Med Csoportnál jóval kiterjedtebb együttműködést takar a barcelonai székhelyű szervezet, amely az összes EU-tagállam és 15 déli ország közös tevékenységét koordinálja. Képviselteti benne magát az Európai Bizottság is.

Az együttműködést megalapozó Barcelonai Folyamatot 1995-ben indították el az állam- és kormányfők Euro-Mediterrán Partnerség néven, majd Nicolas Sarkozy kezdeményezésére 2008-ban alapították meg mai nevén az Unió a Mediterrán Térségért szervezetet.

Főbb cselekvési területeik a regionális párbeszéd, üzleti fejlesztés, a felsőoktatás, a kutatás, a civil szféra ügyei, vízkezelés, környezetvédelem, közlekedés, klímavédelem.

Mindezt két évente megrendezett csúcstalálkozókon, évi külügyminiszteri ülésen, észak–déli társelnökségen alapuló kormányzáson, szakminiszteri és szakértői tanácskozásokon és projekteken keresztül, valamint széles, a pénzügyi szférától a helyi önkormányzatokig terjedő együttműködésben végzik. A munkát a Főtitkárság koordinálja. A tevékenység az EU Szomszédsági Politikája keretében zajlik.

Unió a Mediterrán Térségért Parlamenti Közgyűlés

A parlamenti dimenziót megjelenítő Közgyűlésnek jelenleg 260 tagja van, közülük 130 európai (81 képviselő a nemzeti parlamentekből, 49 pedig az Európai Parlamentből), 130 pedig a mediterrán országokból származó képviselő. A Közgyűlés Búrója négy tagból áll, két tagot a mediterrán parlamentek, egyet az EU-tagállamok nemzeti parlamentjei, egy tagot pedig az Európai Parlament jelöl. A Búró tagjainak megbízatása négyéves időtartamra szól, és ezen időtartamon belül rotációs rendszerben egy-egy évig a Közgyűlés elnökségének tisztét is betöltik. A Közgyűlés három állandó bizottságot is felállított. Elmondható tehát, hogy a Közgyűlésben tevékenykedő parlamentek munkája révén megvalósul az EU Bizottság és a kormányok által megtárgyalt Euro-Mediterrán Társulási Megállapodások demokratikus ellenőrzése.

A Közgyűlés az Unió a Mediterrán Térségért miniszteri tanácsában megvitattott, a mediterrán térséggel kapcsolatos ügyekben kötelező konzultatív hatáskörrel rendelkezik.

***

Az EU Régiók Bizottsága 2008-ban megalakította a Helyi és Regionális Önkormányzatok Euro-Mediterrán Közgyűlését, amely szintén az észak–déli párbeszédet hivatott szolgálni.

Adriai–Jón-tengeri Kezdeményezés

Makrorégiós együttműködés az EU Adriai és Jón Régió Stratégiája végrehajtása céljával a 7 part menti ország és Szerbia részvételével. Állandó titkársága Anconában működik.

A szerteágazó tematikájú stratégiával kapcsolatos tevékenység kormányzati, kamarai, vállalati fórumokon és konferenciákon keresztül folyik, és parlamenti dimenziót is működtetnek.

PARLAMENTI EGYÜTTMŰKÖDÉS

EuroNest keleti partnerségi parlamenti közgyűlés

A Mediterrán Közgyűléshez hasonlatosan az EU Szomszédügyi Politikája részeként működő Keleti Partnerséghez kapcsolódó parlamenti dimenzió¹². Évente egy plenáris ülészakot tartanak, emellett a következő négy közös parlamenti bizottságokban folyik a munka: politikai ügyek, emberi jogok és demokrácia; gazdasági integráció, jogharmonizáció, EU-politikák; energiabiztonság; szociális ügyek, foglalkoztatás, oktatás, kultúra, civil társadalom.

ÁLLAMELNÖKI SZINTŰ EGYÜTTMŰKÖDÉS

Három Tenger Kezdeményezés

A másképpen Trimariumnak is emlegetett, lengyel–horvát kezdeményezésű, 12 uniós országot¹³ felölelő, nem intézményesült formáció célja az infrastruktúra- és energetikai kapcsolatok javítása, Európa keleti fele szerepének növelése.

A két világháború közti lengyel *Intermarium* koncepció tekinthető a kezdeményezés egyfajta előzményének, így nem véletlenül a lengyel köztársasági elnök kezdeményezte az együttműködést 2015-ben, a horvát elnökkel összhangban. Az első csúcstalálkozóra 2016-ban került sor Dubrovnikban, a másodikra 2017-ben Varsóban, a harmadikat pedig 2018-ban Bukarestben tartják.

A történelmi lengyel koncepció geopolitikai megfontolásokat tükrözött: a német és a szovjet terjeszkedés feltartóztatását. Noha a mai együttműködés kizárólag infrastrukturális projekteket vinne előre, annak óhatatlanul polgári és katonai logisztikai eredménye is lenne. Emellett látható, hogy Donald Trump megjelenése is a varsói csúcstalálkozón elsősorban biztonságpolitikai üzeneteket hordozott. A 16+1 formációhoz hasonlóan, ahol a számos ország jelenléte láthatóvá tette a régiót Kína számára, a Három Tenger Kezdeményezés eképpen az Egyesült Államok érdeklődését keltette fel. Szem előtt kell azonban tartani, hogy a térség mindazonáltal elsősorban a német gazdasághoz kötődik, így a kínai befolyás ezért sem lehet meghatározó. Németország ezért nem nézi jó szemmel a szerveződést, az Európai Bizottság is eddig visszafogottságot tanúsított.

LEHETSÉGES TOVÁBBI EGYÜTTMŰKÖDÉSI FORMÁK A BALKÁNON

Mint eddig bemutattuk, a II. világháború utáni időszakban Európában számos regionális együttműködés alakult meg. Ezekben különböző intenzitású kooperáció zajlik, az intézményesülés szintje is nagyban eltér, a lakosság számára is látható, aktív, identitáshordozó szereptől kezdve a laza, miniszteri szintű egyeztetésekig.

A szerveződés dinamikáját a szűkebb régió geostratégiai, geopolitikai helyzete, a demokratizálódás, a politikai, társadalmi és gazdasági átalakulások mint változó tényezők határozták meg. Ugyanakkor mindenhol adott a földrajz és a történelem is mint állandó tényező és statikus adottság. Mindezt figyelembe véve a következő években Európában egy régióban, a Balkánon számíthatunk a regionális együttműködés fejlődésére.

Adná magát az intenzív regionális együttműködésre a mára meghonosodott kifejezéssel Nyugat-Balkánnak, azaz a nem EU-tag Balkánnak nevezett országcsoporthoz, annál is inkább, mivel az itteni államok Albánia kivételével mind az

egykori jugoszláv integráció részei voltak. A régióban a boszniai és koszovói háború következményei, a fennálló nemzeti ellentétek miatt ez egyfelől nehezen megy. Bosznia-Hercegovina belső helyzete bizonytalan, Koszovót pedig saját részének tekinti a Balkán kulcsállama, Szerbia.

Ugyanakkor az Unió és kisebb mértékben a NATO integráló ereje és vonzása révén kettős hatás érvényesül. A hat ország külügy- és szakminiszterei rendszeresen egyeztetnek saját körben vagy uniós intézmény, uniós tagállam képviselőjével közösen. Már szerb kezdeményezésű vámuniós elképzelés is napvilágot látott, de ennél nagyobb perspektívát ígér Szerbia és Montenegró 2025-re megkezdett uniós csatlakozása. Ide tartozik, hogy a következő 7 éves uniós költségvetés tervezésekor is külön hangsúlyt fordítanak majd a balkáni bővítésre.

Amellett, hogy a nyugat-balkáni országok saját körben történő egyeztetése is ígéretes lehet, több perspektívát hordoz, ha azt a szomszédos EU-tagállamokkal teszik. Ennek megfelelően a román–bolgár–szerb Craiovai Csoportot 2017-ben kiegészítették Görögországgal.

Az októberi várnai tanácskozáson a bolgár miniszterelnök bejelentette, hogy megalakult a „balkáni visegrádi négyek csoportja”, amely együtt fogja hallatni hangját. Román értékelés szerint négy ország együtt az Európai Unió kapuja, de az Uniót védő fal is lehet.

Az egyeztetés a bolgár EU-elnökség előkészítő megbeszéléseként decemberben folytatódott Belgrádban, ahol főként infrastrukturális témákról, például a vasúti összeköttetés fejlesztéséről tárgyaltak a miniszterelnökök. Bejelentették, hogy a regionális közlekedési és energetikai kapcsolatok fejlesztése érdekében hamarosan bolgár–román együttes kormányulást, illetve görög–bolgár–szerb–román kormányközi találkozót is szerveznek.

A négy országra kiterjedő szerveződés minden bizonnyal egy országgal bővíthet még, amely közös nevezőként Montenegró lehet, hiszen nagyobb kétoldalú problémák nem terhelik Podgorica és a négyek viszonyát. NATO-tag, ekképpen hármuknak szövetségese, és reális uniós csatlakozási perspektívát kapott Szerbiával együtt. A balkáni ortodox Visegrád ekképpen teljesezhet ki.

Más intenzitással, de mindenképpen együttműködés részese lehet majd valamiképpen a terhelt belső vagy szomszédviszonyokkal megvert Macedónia, Bosznia-Hercegovina és Koszovó is.

Mivel a felek mintának tekintik Visegrádot, érdemes megemlíteni a Nyugat-Balkán Alapot is (Western Balkans Fund – WBF), amit a hat nyugat-balkáni állam hozott létre 2017-ben, a V4-országok politikai támogatása és a Nemzetközi Visegrádi Alap jelentős segítségnyújtása mellett. A WBF a Visegrádi Alap mintáját követi, építve az ottani tapasztalatokra. A tiranai székhelyű intézmény kis léptékű, több nyugat-balkáni ország pályázóinak közreműködésével zajló társadalmi projekteket támogat a térségen belüli civil kapcsolatok fejlesztése érdekében.

A V4-elnökségek mindenkor nagy hangsúlyt helyeztek a Balkánnal való együttműködésre. Így a magyar elnökség ideje alatt került sor 2017 októberében a V4+Nyugat-Balkán külügyminiszteri találkozóra, decemberben a V4+Bulgária, Horvátország, Görögország, Románia, Szlovénia körben szintén külügyminiszteri csúcsra, majd az elnökségi időszak végén a visegrádi külügyminiszterek a tervek szerint fogadnák mindegyik eddig felsorolt állam és Törökország külügyminiszterét.

JEGYZETEK

- 1 A tagállamokon belüli régiók együttműködése kétoldalú együttműködés keretében, a transznacionális programokon keresztül vagy az EU Régiók Bizottsága hatáskörében zajlik.
- 2 België/Belgique, Nederlanden, Luxembourg/Luxemburg
- 3 Grúzia, Ukrajna, Azerbajdzsán, Moldova
- 4 Nordic-Baltic 8
- 5 Izland, Norvégia, Dánia, Svédország, Finnország, Oroszország, Észtország, Lettország, Litvánia, Lengyelország, Németország. Megfigyelői státuszban: Egyesült Államok, Egyesült Királyság, Spanyolország, Franciaország, Hollandia, Olaszország, Magyarország, Szlovákia, Románia, Ukrajna, Belarusz.
- 6 Council of the Baltic Sea States (CBSS)
- 7 Az EU keleti tagállamai és 5 balkáni ország
- 8 Belt and Road Initiative, BRI
- 9 Albánia, Azerbajdzsán, Bulgária, Görögország, Grúzia, Moldova, Oroszország, Örményország, Románia, Szerbia, Törökország, Ukrajna
- 10 Oroszország – Ukrajna, Oroszország – Grúzia, Azerbajdzsán (Törökország) – Örményország
- 11 Central European Initiative, CEI
- 12 Tagjai az EP, valamint Ukrajna, Grúzia, Moldova, Örményország, Azerbajdzsán parlamenti delegációi.
- 13 Az EU keleti tagállamai és Ausztria

A VISEGRÁDI NÉGYEK SZÁMOKBAN

A Visegrádi Négyek országai az utóbbi években Európa leggyorsabban fejlődő régiói közé tartoztak. Bár lemaradásuk az Európai Unió fejlettségi átlagához képest még mindig sok területen jelentős, saját erőből, illetve az EU támogatásával az utóbbi években gyorsan sikerült közelíteni a térség gazdasági teljesítményét a régebb óta tag államok átlagához. Ebben szerepet játszott a térségbe irányuló külföldi működőtőke-befektetés, a vállalkozásbarát környezet, a munkát terhelő alacsonyabb adók, és sok esetben a kormányzati beavatkozások, így a befektetésösztönző támogatások, valamint a közvetlen transzferek is.

A következő fejezetben a cseh, lengyel, magyar és szlovák statisztikai hivatalok adatai, illetve a magyar Központi Statisztikai Hivatal V4 – A Visegrádi Együttműködés országainak főbb mutatói című kiadványa alapján néhány olyan adatsort mutatunk be és elemzünk, amelyek választ tudnak adni arra a kérdésre, miért is tud Visegrád gyorsabban fejlődni, mint sok más EU-tagország.

A visegrádi csoport súlya az Európai Unióban			
Mutató	Év	Mutató	
		érték	az EU 28%-ában
Terület, ezer km ²	2015	532,8	11,7
Népesség január 1-jén, millió fő	2017	63,8	12,5
Bruttó hazai termék (GDP), milliárd euró	2017	866,1	5,7
Háztartások és háztartásokat segítő nonprofit intézmények végső fogyasztási kiadásai, milliárd euró	2017	470,9	5,5
Bruttó állóeszköz-felhalmozás, milliárd euró	2017	176,9	5,7
Mezőgazdasági terület, millió hektár	2015	25,9	14,0
Erdők területe, millió hektár	2015	16,1	10,0
Mezőgazdaság kibocsátása alapján, milliárd euró	2017	39,2	9,6
Bruttó hozzáadott érték az iparban, milliárd euró	2017	214,3	8,0
Bruttó hozzáadott érték a járműgyártásban, milliárd euró	2015	24,6	8,4
Szálláshelyen eltöltött vendégéjszakák száma, millió	2016	172,3	6,7
Külkereskedelmi termékforgalom, behozatal, milliárd euró	2016	460,6	9,7
Külkereskedelmi termékforgalom, kivitel, milliárd euró	2016	492,1	10,1
Közvetlen külföldi működőtőke-befektetés állománya, milliárd euró	2016	405,0	6,0
Közvetlen külföldi működőtőke-kivitel állománya, milliárd euró	2016	70,7	0,9
Foglalkoztatottak száma, millió fő	2016	27,7	12,7
Munkanélküliek száma, millió fő	2017	1,4	7,5
Kutatásfejlesztési ráfordítások, milliárd euró	2016	9,1	3,0
Hallgatók száma a felsőoktatásban, millió fő	2015	2,6	13,1

A V4 súlya az EU-ban nagyrészt követi a területi, lakossági és gazdasági adottságokat. A foglalkoztatottak számának aránya megfelel a lakosságszám által predesztinált adatnak, a felsőoktatásban részt vevő hallgatók aránya azonban magasabb ennél, ami hosszabb távon pluszerőforrás lehet a négy ország számára. Más, elsősorban gazdasági indikátorok esetében viszont látszik a lemaradás, ugyanis mind az uniós GDP-ből, mind pedig a bruttó hozzáadott-értékből a lakosságaránynál kisebb mértékben részesedünk az uniós teljesítményből.

A V4 súlyát az EU intézményrendszereiben ugyanakkor nem lehet alulbecsülni, az európai parlamenti képviselők, illetve az Európai Unió Tanácsában meglévő szavazatok számában jelentősebb mértékben részesülünk, mint amekkora részünk van az Unió gazdasági teljesítményében. Ennek tükrében nem is csoda, hogy bizonyos kérdések esetében olyan komoly politikai ellenérzésekkel lehet találkozni, amikor a visegrádi országok saját álláspontjukat képviselik különböző uniós vitákban.

A 15-64 éves foglalkoztatottak számának alakulása						
	2012	2013	2014	2015		2012 = 100,0%
Csehország	4,8	4,8	4,9	4,9	5,0	104,3
Lengyelország	15,3	15,3	15,6	15,8	15,9	103,7
Magyarország	3,8	3,9	4,1	4,2	4,3	113,6
Szlovákia	2,3	2,3	2,3	2,4	2,5	106,7
Visegrádi csoport	26,3	26,3	26,9	27,3	27,7	105,5
EU-28	211,4	210,8	213,4	215,7	218,8	103,5

Forrás: munkaerő-felmérés.

A foglalkoztatottsági adatok tükrében a V4 sokkal jobban teljesít, mint az EU28, külön kiemelkedő Magyarország teljesítménye, mivel 2012–2016 között félmillió fővel sikerült növelni a munkavállalók számát. Csehország szerencsés helyzetben van, mert a munkanélküliség évek óta alacsony, Lengyelországot pedig a 2008-ban megkezdődött gazdasági és pénzügyi válság is kevésbé sújtotta, mint az Unió többi tagállamát, egyedül itt nem volt recesszió a válság legnehezebb éveiben sem. Magyarország négy év alatt 13 százalékkal növelte a foglalkoztatotti létszámot, a második legnagyobb növekedést pedig Szlovákia produkálta. Az EU átlaga eközben csak lassan emelkedett, és Dél-Európa több országában, így Olaszországban, Görögországban és Spanyolországban is komoly gondokat okoz a munkanélküliség, elsősorban a fiatalok körében, amin az Unión belüli szabad munkaerő-áramlás sem tudott segíteni. A V4-országok foglalkoztatottsági adatai viszont úgy javultak, hogy a térségből sokan vándoroltak el munkát vállalni a nyugati tagállamokba, így ők már meg sem jelennek ezekben az adatokban. Éppen ezért látjuk, hogy a V4 országaiban a munkanélküliség korábban soha nem látott értékekre csökken, miközben Dél-Európában vannak országok, ahol a 20 százalékot is meghaladja ez az adat.

A gazdasági ágak szerinti foglalkoztatási adatok mind a négy ország esetében azt mutatják, hogy a szolgáltató szektor vonzza a legtöbb munkavállalót, ebben a tekintetben Magyarország tart a legelőrébb. A mezőgazdaság súlya nem meglepő módon Lengyelországban a legnagyobb, ahol a kisebb, az előző rendszerben is megmaradt magángazdaságok sok embert foglalkoztatnak, míg a többi országban a nagybirtok-rendszer és a gépesítés miatt a mezőgazdaságban dolgozók aránya alacsonyabb. Az ipar jelentősége Csehországban a legnagyobb, ezt viszont az ország történeti hagyományaira lehet visszavezetni, ugyanis már az Osztrák–Magyar Monarchia idejében is a cseh városok voltak a közös ipar gócpontjai.

A V4 gazdasági erejét – és részben az elvándorlás okozta veszteségeket – látványosan mutatja be a munkanélküliek számának csökkenése 2012 óta. A térség összes országában zuhantak a munkanélküliségi adatok, még a „sereghajtó” Szlovákiában is kétharmadára csökkent a munkanélküliek száma az elmúlt öt évben. A legmeggyőzőbb számokat Magyarország esetében láthatjuk, ahol az elmúlt öt évben mintegy hatvan százalékkal csökkent a munkanélküliek száma,

A 15–74 éves munkanélküliek számának alakulása*							
Ország	2012	2013	2014	2015	2016	2017	
	ezer fő						2012 = 100,0%
Csehország	367	370	324	268	212	155	42,2
Lengyelország	1749	1793	1567	1304	1063	844	48,3
Magyarország	473	441	343	308	235	192	40,6
Szlovákia	378	386	359	314	267	224	59,3
Visegrád csoport	2967	2990	2593	2194	1777	1415	47,7
EU-28	25294	26331	24832	22902	20939	18778	74,2

* Harmonizált munkanélküliségi adatok, melyek a munkaerő-felmérésből és az egyes országok egyéb adatforrásaiból, például a regisztrált munkanélküliek nemzeti nyilvántartásából származó adatokat egyaránt tartalmazzák.

de Csehországban is hasonló pozitív folyamatokat láthatunk. A 2008-as válságból történő kilábalás nehézségeit jól mutatja, hogy az EU átlagában „alig” negyedével csökkent csak a munkanélküliek száma, ehhez képest kiemelkedő és látványos a V4-ek eredménye.

Az oktatás és kutatásfejlesztés területén többféle folyamat zajlik párhuzamosan: a V4 országokban a felsőfokú végzettséggel rendelkezők száma jellemzően alacsonyabb, mint az EU átlaga, a legtöbbben, a lakosság mindegy kétharmada jellemzően középfokú végzettségű. Érdekes azonban, hogy ez nem volt a gazdasági növekedés gátja az elmúlt években. Az egyetemi hallgatók száma – részben a természetes népmozgalom miatt – minden V4-es országban csökken, illetve a külföldi, elsősorban nyugat-európai egyetemek elérhetősége is javult, így nem csak a fiatalok számának

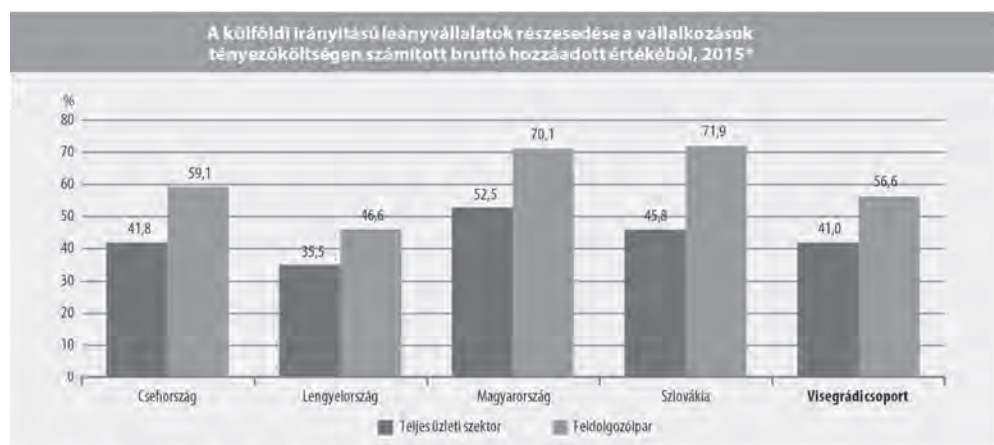
csökkenése okozza a felsőoktatási részvétel apadását. Látható, hogy a felsőoktatásban részt vevő fiatalok aránya a V4-ek közül Magyarországon a legalacsonyabb, a 20–24 éves korosztály 49,1 százaléka jár most egyetemre, szemben a 2012-es 60 százalékos aránnyal. Hasonló számokkal csak Szlovákia rendelkezik, míg a V4 átlaga 61 százalék, így itt Magyarország még régiós szinten is lemaradással küzd.

A kutatás fejlesztés esetében az látszik, hogy az állam viszonylag keveset költ K+F-re, ellenben a magánszektor számára kiemelten fontos kérdés ez. Magyarország esetében a magánszektorból érkezik az összes ilyen ráfordítás háromnegyede, míg a költségvetési körben működő kutatóintézetek 13,6, a jelentős részben állami finanszírozással működő felsőoktatás 11,3 százalékkal járul hozzá a kutatások támogatásához.

A többi V4-es országban a magánszektor szerepe nem ennyire kiemelkedő, bár jelentősége így is nagy. Az állami források Szlovákiában játsszák a legnagyobb szerepet, ezt követi Csehország és Lengyelország. Érdekes további kutatási kérdés lenne, hogy Magyarország és Szlovákia miért lóg ki ennyire a V4-es átlagból.

A gazdasági adatokat tekintve látható, hogy a V4 országai közül Magyarország esetében a legnagyobb a külföldi tulajdonú vállalatok súlya. A bruttó hozzáadott érték több mint fele származik ezektől a cégektől, a feldolgozóiparban pedig még nagyobb ez az arány (igaz, itt Szlovákia is kiemelkedik az átlagból). Lengyelországban a legerősebbek a helyi tulajdonú vállalatok, Csehországban pedig a feldolgozóiparon kívül is jelentős a hazai tulajdon. Ezt összevetve a külföldi irányítású leányvállalatok tevékenységi körével látható, hogy a feldolgozóiparban a legnagyobb a külföldi cégek súlya, ebben a szektorban teremtik a legtöbb hozzáadott értéket. Ez azért is érdekes adat, mert nem túl meglepő módon a cégek túlnyomó többsége kkv, kevesebb mint 20 embert foglalkoztat, ugyanakkor a vállalkozások száma nem áll összhangban az általuk teremtett értékkel.

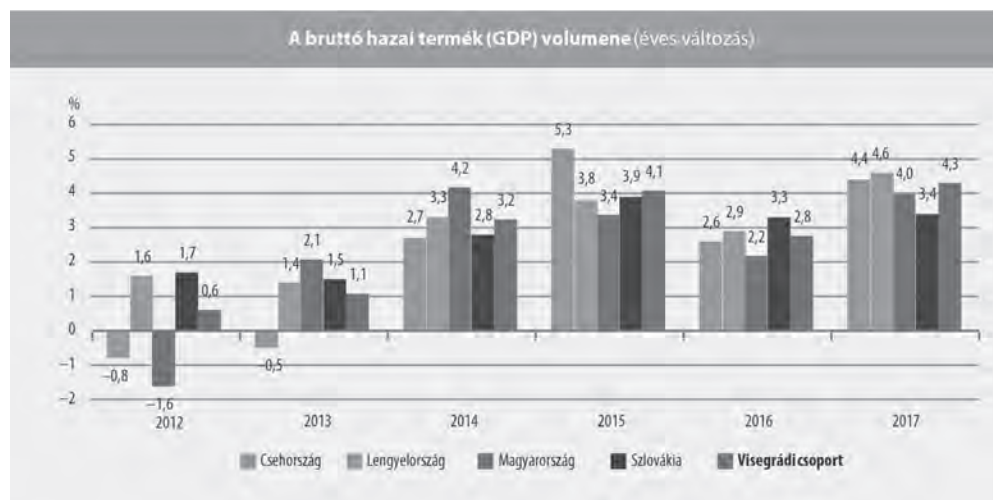
* A pénzügyi szolgáltatásokat végző vállalkozások adatai nélkül. Vállalkozásszerkezet-statisztikai adatok.

* A mezőgazdaság, pénzügyi szolgáltatások, közösségi szolgáltatások, oktatás, egészségügyi és szociális tevékenység, valamint a művészet és szórakoztatás adatai nélkül. Vállalkozásszerkezet-statisztikai adatok.

A V4 gazdasági erejét és megújulását egyértelműen mutatja az elmúlt öt évben elért GDP-növekedés. Míg 2012-ben még több V4-es országban recessziót láthattunk, addig 2014-től kezdve mindegyik országban beindult a növekedés,

ami jelentősen meghaladta az EU-s átlagokat is. Az elmúlt négy évben mind a négy ország növekedni tudott, ezzel is megalapozva azt a gazdasági erőt, amiről a V4 ismertté vált az elmúlt években. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy máris elértük volna az EU átlagát az átlagkeresetekben, vagy éppen az egy főre

jutó GDP-ben, azonban egyre több az olyan régió a V4-es országokban, amelyek meghaladják az EU fejlettségi átlagát (és ironikus módon így saját sikereik miatt nem részesülhetnek majd az EU kohéziós alapjainak támogatásában a következő költségvetési ciklusban).

A bruttó hozzáadott érték nemzetgazdasági ágazatok szerinti megoszlása nagyjából egyenletes a négy országban. Érdekesség, hogy míg Lengyelországban a munkaerő tíz százaléka dolgozik a mezőgazdaságban, és a lengyelek rendkívül büszkéek saját terményeikre, addig az összes hozzáadott értéknek csupán 2,4 százalékaért felelős az agrárszektor, ami alacsonyabb a vonatkozó magyar adatnál. Az ipar a többi V4-es országnál iparosodottabb Csehország kivételével nagyjából a hozzáadott érték negyedét adja, és ezzel a legfontosabb szektor mindegyik nemzetgazdaságban. A sajátos és hasonló történelmi és gazdasági fejlődési minták miatt azt láthatjuk, hogy a négy ország gazdasága sok tekintetben hasonló, amit jól mutatnak az export- és importadatok is.

A visegrádi csoport legfontosabb partnerországai a külkereskedelmi termékgazdaságban, 2016				
Ország	Rangsor	Importpartner	Rangsor	Exportpartner
Csehország	1.	Németország	1.	Németország
	2.	Kína	2.	Szlovákia
	3.	Lengyelország	3.	Lengyelország
	4.	Szlovákia	4.	Egyesült Királyság
	5.	Olaszország	5.	Franciaország
Lengyelország	1.	Németország	1.	Németország
	2.	Kína	2.	Egyesült Királyság
	3.	Oroszország	3.	Csehország
	4.	Olaszország	4.	Franciaország
	5.	Franciaország	5.	Olaszország
Magyarország	1.	Németország	1.	Németország
	2.	Ausztria	2.	Románia
	3.	Lengyelország	3.	Szlovákia
	4.	Szlovákia	4.	Franciaország
	5.	Kína	5.	Olaszország
Szlovákia	1.	Németország	1.	Németország
	2.	Csehország	2.	Csehország
	3.	Kína	3.	Lengyelország
	4.	Dél-Korea	4.	Franciaország
	5.	Lengyelország	5.	Egyesült Királyság

Forrás: WITS – World Integrated Trade Solution Database (Világbank).

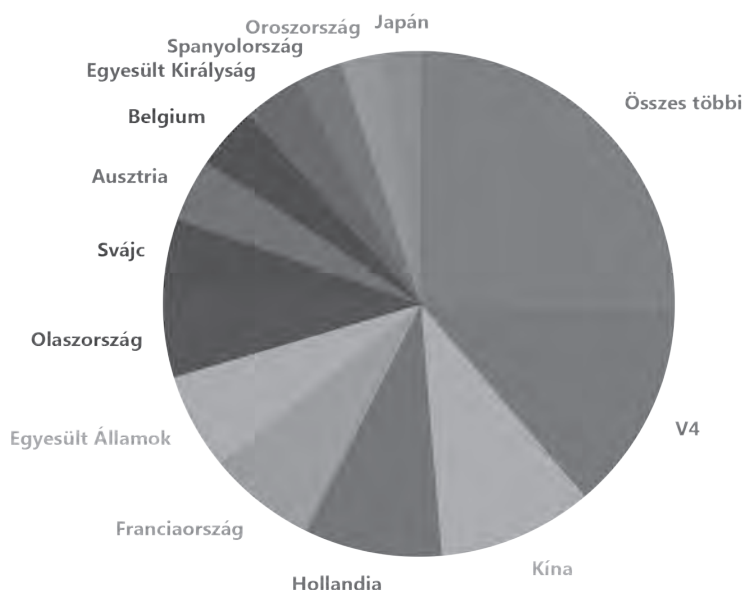
A V4 országai azonosak abban, hogy külkereskedelmüket Németország dominálja. Mind az export-, mind az importpartnerek esetében mind a négy országnál Németország a legfontosabb partner, ide megy a V4 exportjának legnagyobb része. Valójában a V4–Németország kereskedelem volumene meghaladja a német–francia kereskedelem összegét is. Érdekes megfigyelni, hogy az export terén Csehország és Szlovákia együttműködése, ugyanakkor Lengyelország esetében csak Csehország, míg a magyaroknál Szlovákia fért be a visegrádi partnerek közül az öt legfontosabb partner közé.

Ezek a szemelvények pusztán a V4 gazdasági jelentőségének egy kis szeletét mutatták be. Kétségtelen, hogy a V4 országainak legfontosabb partnere Németország, így a mi gazdasági növekedésünk is elsősorban a német gazdasági növekedésre van utalva. Szerencsére Németország jól teljesített az utóbbi években, így a V4 országai is profitálni tudtak a konjunktúrából. A munkanélküliek számának látványos csökkenése, a feldolgozóipar és különösen az autógyártás súlya komoly fejlődéshez vezetett Közép-Európában, ennek forrásai elsősorban a német multinacionális vállalatok voltak. A jövő igazi kérdése ezért az lesz, hogy a V4 mennyiben tudja meghaladni a mostani „összeszerelő üzem” szerepet, mennyiben tud saját fejlesztéseire, R+D kapacitásaira és oktatási rendszerére támaszkodni. Az adatok alapján itt még sok teendő van, hiszen a V4 oktatási és kutatási ráfordításai uniós összehasonlításban alacsonyak, a kutatásoknak pedig túlnyomó többsége nem állami, hanem magánforrások felhasználásával valósul meg.

A V4-ek aránya a német importban (2016-os adatok, forrás: Világbank)

A németektől való függőség érdekes módon nem kétirányú: bár egybeszámítva a V4 Németország legnagyobb importpartnere, valójában a német külkereskedelem diverzifikált, még akkor is, ha az EU keleti bővítésének legnagyobb haszonélvezője a német gazdaság és a német nagyvállalatok voltak. Bár a V4 a német import 13,3 százalékát adja, Berlin számára nagy világgazdasági szereplők, például Kína (9,3 százalék), Hollandia (ahol a kínai áruk jelentős része európai területre ér, tehát a holland 8,7 százalékos részesedés egy részét valójában Kína javára kellene írni), Franciaország (6,8 százalék) és az Egyesült Államok (6,2 százalék) mind kellő mozgásteret és diverzifikációs lehetőséget adnak.